

НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ

(на вшанування жертв тоталітаризму)

ВИПУСК VI

NATIONAL MEMORY

(to honor the victims of totalitarianism)

EDITION VI

MINISTRY OF HEALTH PROTECTION
DANYLO HALYTSKY LVIV NATIONAL
MEDICAL UNIVERSITY

Department of ukrainian studies

NATIONAL MEMORY
(to honor the victims of totalitarianism)

collection of scientific articles

EDITION VI

LVIV – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО

Кафедра українознавства

НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ

(на вшанування жертв тоталітаризму)

збірник наукових праць

ВИПУСК VI

ЛЬВІВ – 2023

Національна пам'ять (на вшанування жертв тоталітаризму): [Текст]: збірник наукових праць / Упорядник і науковий редактор Гірна Н.М. – Львів: Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького, 2023. – 130 с.

Наукова рада:

Гірна Наталія – к. іст. н., доцентка кафедри українознавства ЛНМУ ім. Д. Галицького, упорядник і науковий редактор

Єщенко Тетяна – д. філол. н., доцентка, завідувачка кафедри українознавства ЛНМУ ім. Д. Галицького

Держко Ігор – д. іст. н., професор, завідувач кафедри філософії та економіки ЛНМУ ім. Д. Галицького

Тодоров Ігор – д. іст. н., професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій Ужгородського національного університету

Качкан Володимир – д. філол. н., професор, завідувач кафедри українознавства і філософії Івано-Франківського національного медичного університету

Любчик Ігор – д. іст. н., професор кафедри українознавства і філософії Івано-Франківського національного медичного університету

Музичко Олександр – д. іст. н., професор кафедри історії України Одеського національного університету ім. І. Мечникова

Божко Наталія – к. іст. н., доцентка кафедри українознавства ЛНМУ ім. Д. Галицького

Терешкевич Галина (с. Діогена) – к. н. держ. упр., доцентка кафедри українознавства ЛНМУ ім. Д. Галицького

Черкес Надія – к. філол. н., доцентка кафедри українознавства ЛНМУ ім. Д. Галицького

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри українознавства ЛНМУ імені Данила Галицького (протокол № 4 від 17 листопада 2022 р.)

Автори несуть повну відповідальність за грамотність текстів, їх точність та відповідність покликанням. Наукова рада має право на скорочення матеріалів.

ЗМІСТ

ГРНА Наталія	
Пам'ятати, щоб ніколи знову (вступне слово)	7
БОБЕЛО Вадим	
Геноцидні практики росії 20 – 30-их років ХХ століття як злочин проти національної пам'яті українців	11
БОЖКО Наталія	
Голод як засіб радянсько-російської політики	15
ГРНА Наталія	
Російська окупація Львова у 1914 – 1915 рр.: погляд через століття	20
ГНАТЮК Володимир	
«Усна історія» як концептуальна форма у вивченні історичних питань (на прикладі Голодомору 1932 – 1933). . .	27
ДЕРЖКО Ігор	
Геноцид і концепція «банальності зла»	34
ДЖУРА Ольга	
Віра і тоталітаризм : свідчення Мір'яни Солдо.	38
ДМИТЕРКО Юлія	
Журналістика як частка інформаційної війни.	43
ЄЩЕНКО Тетяна	
Концепт «Я» у в'язничній поезії Василя Стуса.	46
ЖАНГАЗІНОВА Руслана	
«Запад» як злочин із відгуком у сьогодення.	54
ІЩУК Наталія	
«Бабусю, розкажи про Голодомор...». Родинні перекази про голодні роки	58
КАЧКАН Володимир	
Не всихає віття української крони	64

ЛЮБЧИК Ігор

Життєві драми повстанського хірурга «Пастера»
(на матеріалах судової справи галузевого архіву СБУ). . . . 87

МІНОСЯН Андрій, ВАРИПАЄВ Олексій, ЮРЧЕНКО Любов

Російська імперська політика і українське питання 94

МУЗИЧКО Олександр

«Чорна книга комунізму» як актуальний наратив для
усвідомлення російських злочинів (до 25-річчя
першого видання) 98

ТЕРЕШКЕВИЧ Галина (с. Діогена)

«Так!» - миру, що не відокремлюється від вимог
справедливості 104

ТОДОРОВ Ігор

Незворотність кенселінгу – вимога часу 116

ХИРІВСЬКА Галина

Лінгвоцид української мови 120

ХРИСТЕНКО Ольга

Формування національних цінностей студентів у процесі
вивчення історії українського національно-визвольного
руху ХХ століття 125

ЧЕРКЕС Надія

Про те, у що важко повірити (життєвий подвиг
Йосифа Сліпого) 129

ПАМ'ЯТАТИ, ЩОБ НІКОЛИ ЗНОВУ (вступне слово)

*Верни до мене, пам'яте моя,
нехай на серце ляже ваготою
моя земля з рахманною журбою.
Хай сходить співом горло солов'я
в гаю нічному. Пам'яте, верни
із чебреця, із липня жаротою.
Хай яблука останнього достою
в мої, червонобокi, виснуть сні.
Нехай Дніпра уроча течія
бодай у сні у маячні струмує,
і я гукну. І край мене почує.
Верни до мене, пам'яте моя.*

Василь Стус

Геноцид українського народу – це не тільки мільйонні людські втрати, а й руйнування фундаменту, без якого народ не має на що спиратися та зникає, це багатомісячне неспинне витирання нашої історичної пам'яті, а відтак, й нашої національної ідентичності. Тому його не варто розглядати лише у часовому проміжку 1932 – 1933 рр., бо саме він визнаний міжнародною спільнотою. Геноцид тривав набагато довше : до Голодомору і після. Від 24 лютого щоденно росіяни випускають ракети на мирні міста, катують, убивають, примусово вивозять українців у віддалені райони росії, розграбовують зерно, нищать енергетичну інфраструктуру України, погрожують ядерною зброєю. Хіба це не геноцид у прямому ефірі? У XXI столітті у центрі Європи! І постає питання : «Чому?». Спробуємо відповісти на нього з погляду історичної ретроспективи.

Щороку в Україні росло число народжених у незалежності, число тих, для кого Україна є Батьківщиною. Паралельно зменшувалася частка совкових обивателів. Попри потужну антиукраїнську агентурну роботу з боку росії та частини місцевого політикуму, контрольованих ЗМІ, московських попів тощо цей процес ставав незворотнім. Наш шлях повернення до Європи щоразу більше віддаляв нас від

московських боліт. Тому болото намагається силоміць затягнути нас назад у своє трясовиння. «Якщо не візьмемося негайно за виправлення ситуації, то Україну можемо втратити», – заявив у 1932 Сталін чи у 2022 Путін... І московська орда почала масштабну геноцидну кампанію – «спецоперацію» з «денацифікації» та «очищення від українських націоналістів», організацію штучного голоду і вбивство холодом. Фактично ідеться про повну денационалізацію українців, знищення більшої частини нашого народу і ліквідацію України як держави. На жаль, зараз уже запізно говорити, що потрібно вивчати історію, щоб вона не повторювалася новою трагедією.

Розмах політичних репресій, вчинених комуністами у 30-их роках ХХ століття спів ставний зі злочинами російської армії нині. Катують громадських активістів, здатних критично мислити, а отже, протестувати і вести за собою інших. Це перший прояв сучасного російського геноциду супроти українського народу. Додамо економічні злочини – знищення урожаю, спалення елеваторів із зерном, викрадення і блокада суден з українським продовольством у портах, убивство підприємців, фермерів. Це ж чергове розкуркулення через 90 років! Російський режим патологічно ненавидить індивідуальність і дозволяє існувати лише безвольній слухняній масі. Загалом, дух індивідуальності апіорі неприйнятний для російських влад. Тому для посилення атмосфери страху та безнадії окупанти чинять звірства проти цивільних – пересічних мешканців міст і сіл.

У результаті терору 30-их років ХХ століття економічно вільних українців, які можуть мати власну точку зору та відкрито висловлюватися, у країні не залишилося. Як не залишилося і української культури. Тому що після терору не було ніякої культури – була пропаганда. А те, що СРСР називав «українською культурою» було спотвореним примітивним шароварництвом – «врізати гопака» перед членами політбюро, зобразити у кіно образ недолюгого «хочла», який може тільки виконувати вказівки «старшого брата» тощо. Таке цілеспрямоване знецінення української культури в комплексі з іншими проявами антиукраїнської політики комуністів зумовило знецінення українцями самих себе. Ми перетворилися на манкур-

тів, часом свідомо, а часом і не усвідомлюючи цього. У 1930-ті роки світ не захотів помічати і навіть вірити в мільйони смертей у великій європейській країні, зовсім поруч. Знадобилося понад 80 років, щоб різні держави почали визнавати Голодомор 1932 – 1933 рр. геноцидом українського народу. Із кожним роком усе більше країн визнають комуністичні злочини проти українців. Після вторгнення 24 лютого 2022 року росія розпочала в Україні черговий геноцид. Але, на відміну від минулого століття, тепер російські злочини фіксуються багатьма міжнародними організаціями.

Десятиліттями травма Голодомору залишалася непроговореною, адже не може визнати свій злочин країна-злочинець. Власне, заперечення геноциду – це ще одна ознака геноциду. Оскільки Україна була окупована російськими комуністами, пам'ять про невинно убитих жила тільки у сімейних переказах. Місця масових поховань рівняли із землею, кати українського народу вважалися героями, їм ставили пам'ятники, їхніми іменами називали вулиці й міста. Як результат – цілі покоління не знають історії, противляться декомунізації, колаборують з окупантами. Колективізація, Голодомор, «Розстріляне відродження» не тільки частково знищили український етнос в Україні, але й вплинули на українців ціннісно. На довгі десятиліття хребет нації був зламаний. Забравши навіть право вірити у Бога, комуністичний режим утвердив сакралізацію влади як вищої сили, яка може зробити з людиною та її життям без перебільшення все. Відповідно, належність до владних інституцій давала шанс вижити самому та уберегти своїх близьких. Тому усілякими способами совковий обиватель стремів хоча б до якоїсь влади.

Тотальна бідність і страх нового голоду перетворили мільйони людей на безмовних рабів радянської економічної системи – і байдуже, працюєш у місті на заводі, чи у селі у колгоспі. Майже зникли родинні реліквії – українців убивали цілими родинами, у таких умовах неможливо було зберегти прабабусину вишиванку і намисто, нікому було переказати родинні історії, передати пісні і казки. На місце убитих українців лише у 1933 році до наших сіл і міст привезли триста ешелонів росіян. Вони стали господарями

у нашому домі, вони зневажали і ненавиділи все українське. Знецінення українського так глибоко проросло у нашу підсвідомість, що зберігається почасти і нині. Адже визнавати себе українцем, розмовляти українською мовою означало визнати себе другосортним і безперспективним, бути неугодним державі та наражати себе і своїх рідних на небезпеку. Ми приховували свою ідентичність, ми умертвляли свою душу, щоб вижити фізично.

На зламі тисячоліть відбувся і український перелом. Ми почали усвідомлювати свої історичні травми, вшановувати загиблих і повертати своїх героїв. Та поволі Україна виходила із співзалежних стосунків з росією, де українці були жертвою, маленьким народом без власної історії, молодшим братом. І тому триває ця війна, і вона сакральна. Ми врешті зрозуміли та вголос визнали, що росія нас ніколи не залишить. Або ми знищимо нашого споконвічного ката, або загинемо. І тільки тому, що у нас є держава, є армія, на нашому боці весь цивілізований світ. Нас підтримують, бо Збройні сили України дають відсіч російським окупантам, вони звільняють наші землі, український народ відверто називає споконвічних убивць убивцями, ми усі разом боремося за нашу свободу і життя. Немає сумніву, що Україна переможе! Шлях до Перемоги довгий, тяжкий, він залитий кров'ю кращих синів і дочок української землі, але він незворотній. Ми це усвідомлюємо. І не забудемо, щоб ніколи знову.

Наталія Гірна

*Вадим Бобело,
Магістр-дослідник історії,
викладач кафедри філософії та
суспільних наук ВНМУ ім. М.І. Пирогова*

ГЕНОЦИДНІ ПРАКТИКИ РОСІЇ 20-30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ

Початок ХХ століття видався доволі складним для українства. До всіх існуючих негараздів української нації першої чверті ХХ століття (бездержавність; територіальне розчленування між Росією та Австро-Угорщиною; Перша світова війна) додалась ще й поразка у Національно-визвольній боротьбі 1917-1921 років. Поразка Волинської групи Повстанської армії УНР (командуючий: генерал-хорунжий Юрій Тютюнник; начальник штабу: Юрій Отмарштейн) 17 листопада 1921 року в битві біля села Малі Миньки (розміщалося на кордоні між сучасними Житомирською та Київською областями, населення виселене, через радіоактивне забруднення, що було спричинене аварією на ЧАЕС) поклала край сподіванням уряду УНР на відновлення контролю над територією країни. І ознаменувала собою кінець Національно-визвольних змагань українців 1917-1921 років та початок існування української нації в нових, несприятливих для українства умовах. Українські землі знову були розділені між цілим рядом держав, що негативно відображалось на національному розвитку, та національному русі. І якщо території заходу та південного-заходу України (так звані Західноукраїнські землі (ЗУЗ)) опинилися в складних, але відносно (хотілося б все ж підкреслити цю відносність) цивілізованих окупаційних умовах, то основний масив українських етнічних територій (так звана Наддніпрянська Україна) опинився в руках новітньої російської імперії в її новій, радянській, формі та був підданий нелюдським комуністично-більшовицьким експериментам, що стосувалися побудови «новітнього» радянського майбутнього.

Радянська авторитарна, а в подальшому й тоталітарна, система докладала великих зусиль для творення нової політичної концепції,

що мала б виражати інтернаціональну сутність робітничого класу населення колишньої російської імперії. Такою концепцією мала стати концепція так званого «радянського народу». Власне цей термін означив усе населення радянської держави (по факту – Радянської Росії), без врахування яких-небудь національних відмінностей між різними його представниками.

Радянські ідеологи визначали існування «радянського народу» як один з результатів перемоги радянської форми соціалізму на частині земель колишньої Російської імперії та розуміли цей катойконім як нову історичну, соціальну та національну спільноту людей [1]. Вводилось також поняття «радянського патріотизму», членам суспільства нав'язувалася потреба готовності до боротьби за радянську державу. Однак, попри зміну термінології, за своєю суттю ці наративи, та політика, в основу якої вони лягли, були фактичним продовженням русифікаторської політики царської Росії. Адже за основу для побудови нового «радянського народу» було чітко та свідомо обрано саме російський етнос. З усіма похідними від даного факту наслідками. Іншим народам СРСР нав'язувалась російська мова, російська культура, а національні культури й мови заперечувалися та нищились. Для прикладу, навіть в уже відносно ліберальних умовах СРСР доби Перебудови, а саме 28 жовтня 1989 року Верховною Радою УРСР було прийнято закон «Про мови в Українській РСР», в якому вже в преамбулі віддавався чіткий пріоритет російській мові перед іншими мовами в республіці, в тому числі й українською [2].

Така чітка позиція російської влади в сфері національної політики Радянської Росії означала, що русифікація, характерна для царського періоду існування російського імперіалізму, продовжиться. Однак форми і методи проведення цієї русифікації, обрані більшовиками, вийшли за рамки будь-якої, навіть формальної, людяності.

Фактично український етнос, що проживав на окупованих Радянською Росією землях зазнав геноциду – його ідентичність, історичну пам'ять спробували стерти, заборонити. А саме населення мало стати частиною російського етносу: послуговуватись росій-

ською мовою, сприймати російську культуру а то й більше – стати її носієм і творити її.

В цьому контексті цілком логічним є посилання на концепцію російського радянського геноциду українського населення Рафаеля Лемкіна, який визначив 4 основних складових даного явища:

1. Нищення української інтелігенції;
2. Ліквідація Української Автокефальної Православної Церкви;
3. Нищення українського селянства – основи української нації;
4. Заселення Україниноетнічними елементами для радикальної зміни етнічного складу населення [3].

Зазначимо, що стаття Лемкіна, вперше видана в Україні в 2009 – це насправді текстівка його виступу в Нью Йорку в 1953 році перед більш ніж трьохтисячною аудиторією. Незалежній українській історіографії відомі факти, що можуть підтвердити правдивість кожної складової геноциду щодо українства, яку озвучив Рафал Лемкін.

Всі російські геноцидні практики 20-30-х років ХХ століття нам відомі, описані в дослідженнях українських і зарубіжних істориків, конвертовані в сотні статей, дисертацій та монографій. Також інформація про них була врахована при складанні підручничової концепції історії України. Тобто на сьогодні з ними має можливість ознайомитись кожен українець. Це все є титанічною роботою над відновленням нашої історичної пам'яті, яка, загалом, і була поставлена під удар цими практиками.

Нищення української держави з її інституціями, української національної церкви (УАПЦ), діячів української культури («Розстріляне відродження»), Голодомор 1932-1933 років, заселення на знелюднені землі російського етнічного елемента – все це мало на меті зламати український опір русифікації, стерти національну пам'ять українства, змусити його вливатися в ряди нового радянського народу, який, фактично, був російським народом.

Кожна з цих геноцидних практик ставила під удар саме українську історичну та національну пам'ять, загрожувала самому існуванню українців. Якщо стерти людині пам'ять, перетворити її на

tabularasa – з неї можна зробити будь що. Ідеологи радянської Росії вважали (і цілком обґрунтовано) що ця умова працює і для націй. Росіяни, на щастя, не змогли довести до логічного кінця своєї геноцидні практики і досягти власних злочинних цілей. Українська нація сильна, а її національна пам'ять незнищенна. І навіть такі жахливі, нелюдські, «тортури» яких вона зазнала в 20-30-х роках ХХ століття не змогли зламати її дух. Навіть попри відсутність власної державності ми вистояли. Тому всі сучасні російські імперські потуги приречені на черговий, і цього разу, нищівний провал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурмистрова Т. Ю. Кто клеветет на советский народ / Т. Ю. Бурмистрова, О. А. Дмитриев. – Ленинград : Лениздат, 1985 – С. 5-6.
2. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про мови в Українській РСР» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://web.archive.org/web/20071206005324/http://centra.net.ua/old/laws/laws4.htm>
3. Рафаель Лемкін : радянський геноцид в Україні (стаття 28 мовами) / Міжнародний благодійний фонд «Україна 3000», в рамках програми «Уроки історії»; редактор Роман Сербин; упорядник Олеся Стасюк. – Київ : Майстерня книги, 2009. – 208 с.

*Наталія Божко,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького*

ГОЛОД ЯК ЗАСІБ РАДЯНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

У ХХ столітті Україна тричі пережила масовий голод. Усі три рази – тоді, коли російська партія більшовиків встановлювала свою владу на українських землях. Історичні події свідчать, що у ХХ ст. голод в Україні ставав реальністю при майже однакових обставинах: перша - після анексії російськими загарбниками наших територій, друга - спротив українців цій політиці та вияв прагнення до самостійності та незалежності. Причини масового терору українців голодом були різні. Однак, усі рази ГОЛОД був складовою і наслідком радянсько-російської політики .

Вперше це сталося у 1921-1923 роках. Радянська влада вирішила покарати українське селянство за його підтримку УНР, за протидію режимові «військового комунізму» і за його прагнення до одноосібного господарювання на власній землі. Більшовики свідомі були наростаючій хвилі спротиву українців, які протягом 1920-их років піднялися на антибільшовицьку селянську війну. Для ліквідації опору російсько-більшовицька влада використовувала не лише діючу Червону армію проти мирного населення, чужу для українського народу ідеологію, розбрат, який вони принесли в українське суспільство, але й найстрашнішу зброю усіх часів - Голод.

Реальна кількість жертв голоду в Україні 1921-1923 роках невідома до сьогодні. У найбільш складний 1922 рік втрати серед населення досягли максимуму. Загальна кількість голодуючого населення Донецької, Катеринославської, Запорізької, Одеської та Миколаївської губерній становило майже 4 мільйони осіб (1). І це у той час, коли хлібні запаси України вилучалися на користь голодуючих Поволжя та утримання мільйонної більшовицької армії.

Голод впорався зі спротивом українських селян краще, ніж каральні загони російсько-радянського війська. Масова загибель людей мала, насамперед, соціально-економічні та культурні наслідки. Вони були пов'язані з остаточним встановленням радянської влади в Україні, продрозкладкою, занепадом українського села, зміною світоглядної парадигми українського народу. Нелюдська політика, яку використали ленінські загарбники сприяла остаточному знищенню селянства як рушійної сили антибільшовицького руху.

Однак надії російських загарбників щодо примусової асиміляції та знищення самоідентифікації українського народу не справдилися. Запроваджуючи «нову економічну політику», «коренізацію» більшовики розробляли стратегію для власного існування у ворожому середовищі, натомість, створили умови для відродження українства. У другій половині 20-х років ХХ ст. можна спостерігати піднесення української економіки, а результати українізації дали можливість знову підняти питання про суверенність республіки. Населення УСРР не сприйняло маніакальних ідей більшовицьких лідерів про «всесвітню соціалістичну революцію» і диктатуру пролетаріату.

На початку 30-х років ХХ століття ленінську політику голодомору в Україні використав Йосип Сталін. Він небезпідставно вважав, що існуючі настрої в Україні загрожують не лише успіхам радянської влади, а власне, її існуванню. І якщо у 20-х роках ХХ ст. голод був спрямований для упокорення бунтівного селянства, то голодомор початку 30-х років мав на меті фізичне знищення українського селянства як носіїв національної ідентичності та ментальності (4. С. 55).

У 1932 році криза колгоспного ладу досягла свого апогею. Проблеми із забезпеченням продовольством населення були тоді у багатьох регіонах СРСР. Вони були викликані недолугою політикою господарювання і злочинно завищеними планами хлібозаготівлі. Радянська влада вилучила більшість хлібних запасів у зернових районах країни. Але тільки в Україні почав проявлятися колосальний протестний потенціал, який Сталін вирішив ліквідувати за допомогою випробуваної ленінської стратегії - Голодомом. У січні 1933 року

Сталін віддає наказ забрати усі їстівні запаси, що дивом залишилися в українському селі після виконання хлібозаготівельних планів. Розпочався Голодомор, який забрав життя мільйонів українців.

Після Голодомору до мертвих українських сіл Донецької, Дніпропетровської, Харківської, Запорізької та Одеської областей почали завозити селян з Росії та Білорусії. Це передбачалося секретною постановою Ради народних комісарів СРСР «Про переселення на Україну 21 тисячі сімей колгоспників» від 25 жовтня 1933 року (5). До кінця 1933 р. на наші землі прибуло понад дві сотні ешелонів з представниками «руського мира», які везли нам чужу історію, культуру, мову, ментальність і зневажливе ставлення до всього українського.

Третій Голод в Україні мав як об'єктивні причини, серед яких страшна посуха, повоєнна розруха та відсутність людського ресурсу для обробітки землі, так і суб'єктивні - це злочинні рішення радянського тоталітарного режиму про збільшення хлібозаготівельних планів з метою вивезення продовольства у країни Європи. Протягом 1946-47 років, в країни Центральної та Західної Європи – Польщу, Болгарію, Німеччину, Францію, Румунію, Чехословаччину із СРСР було експортовано 2,5 мільйонів тонн зерна (3). Крім продовольчої допомоги країнам майбутнього соціалістичного табору хліб з України вивозився до багатьох районів Росії.

У ті повоєнні роки знову можна розгледіти обставини, що нагадували попередні голодоморні стратегії російсько-радянської влади. Українці, як і інші народи, що зазнали величезних жертв у боротьбі з фашизмом, сподівалися на краще, вільніше і заможніше життя після перемоги. Тим більше, що на західноукраїнських землях продовжувалася національно-визвольна боротьба проти радянського режиму, очолювана ОУН-УПА. Прагнення українців до демократичних змін, до свободи стали для радянського тоталітарного режиму приводом для чергового злочину.

Метою Голоду 1946-1947 років було покарання українців за спробу відновлення української держави у 1941 р., за мрії про краще життя після перемоги у Другій світовій війні, за спротив від-

новленню радянського тоталітарного режиму. Наслідком страшної, людиноненависницької політики радянської влади в Україні є загибель понад 1,5 мільйона українців (2).

Історія українського народу впродовж ХХ ст. довела неспроможність російських загарбників поневолити та асимілювати його, у які б ідеологічні шати вони не були б одягнуті. Проголошення незалежності та суверенності України у 1991 р. остаточно підтвердило цю незаперечну істину.

Наприкінці двадцятого століття у переважній більшості європейців сформулювалося ясне і незаперечне переконання, що Європа більше ніколи не стане ареною страшних воєн, імперіалістичної політики та ганебних, геноцидних стратегій.

На жаль, історичний досвід не завжди адекватно сприймається наступними поколіннями. Оптимізм пацифістів та віра у всеперемагаючу силу свободи, демократії та поваги до вибору кожного народу, знову, як і багато разів до того, були розтопані країною-агресором. Ще наприкінці 90-х років ХХ ст. Росія не витримала іспит на демократію, невпинно скочувалася до авторитаризму у найгірших його шовіністичних проявах. Коли у 2014 році українська молодь вийшла на Майдан, з прапорами ЄС і голосно заявила про наш європейський, демократичний вибір – це стало загрозою сьогоднішньому російському режиму та його автократичній і олігархічній владі. Наша «Революція Гідності» це найстрашніший тип спротиву, яку російська влада боїться побачити на території своєї країни. Тому країна-агресор знову використала старий, перевірений радянськими диктаторами у минулому столітті метод - війни, геноциду, голоду. Сьогодні цей метод більш відомий, як «прихід «освободителів» і «русского мира». Цей «мир» загрожує не лише Україні, яка воює за свою волю, незалежність і свободу, сьогодні він загрожує Голодом багатьом країнам світу.

Сподіваємося, що «історія все таки вчить тих, хто її знає», хто спільно з Україною об'єднався і виступив проти злочинних засобів російської імперіалістичної політики і стратегії, щоб захистити світ і дати надію на майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ніна КИСТРУСЬКА До 100-річчя початку голоду 1921-1923 рр. в Україні URL// <https://dp.archives.gov.ua/index.php/press-tsentr/68-publications/816-do-100-hjrjdbu->
2. «Голод після Перемоги»: до 75-річчя масового голоду 1946-47 років . URL/. <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/golod-pislya-peremogy-do-75-richchya-masovogo-golodu-1946-47-rokiv>
3. Штучний масовий голод 1946–1947 років // Інститут дослідження Голодомору URL/. <https://holodomorinstitute.org.ua/1946-1947/> <https://holodomorinstitute.org.ua/1946-1947/>
4. Дорошко М.С. Неоголошеві війни Росії проти України у ХХ – на початку ХХІ ст.: Причини і наслідки. – вид.2 . – Київ; Ніка-Центр, 2020. – 192 с.
5. Розкриття архівів: як після Голодомору на Донбас переселяли росіян (Документи).https://texty.org.ua/fragments/60233/Rozkrytta_arkhiviv_jak_pisla_Golodomoru_na_Donbasi

*Наталія Гірна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького*

РОСІЙСЬКА ОКУПАЦІЯ ЛЬВОВА 1914 – 1915 рр.: ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. Від лютого 2022 року російська армія на тимчасово окупованих територіях України чинить справжній терор проти цивільного населення, вона займається мародерством і порушує всі міжнародні закони ведення війни та поводження з військовополоненими. Світові та церковні лідери дивуються варварству російських убивць, часом не вірять і навіть намагаються їх заперечити чи виправдати. Але щодня переконливішим стає той факт, що російська армія – це армія вбивць, гвалтівників і мародерів. Світ поволі відкриває очі, але спроби відділити російський народ від російської влади, тобто перекласти вину за геноцид українського народу лише на Путіна, все ще присутні серед європейського політикуму. Як історик стверджую, що такою є не лише нинішня путінська армія. Кожна російська армія чинила такі самі злочини проти українського народу! Національно-визвольну боротьбу українців у різні століття, на різних відтинках історії московська орда заливала кров'ю, випалювала вогнем і залізом, заморожувала Сибіром, закатовувала тисячами тюрем і таборів.

Історія має здатність повторюватися, а історичний розвиток нагадує спіраль, тому для людини, котра принаймні трохи знає вітчизняну історію, нинішні російські злочини не є новими чи дивними. Радше вони є закономірними. А те, що така значна частина нашого суспільства була здивована і шокована московським терором, є давньою внутрішньою проблемою реалізації української гуманітарної політики у руслі московських ідеологем. Прикро, що прозріння приходить так пізно, дається такою страшною ціною. І чи прозріння прийде до всіх?...

Метою нашої статті є дослідити поведінку російської окупаційної адміністрації у Львові у 1914 – 1915 рр., використовуючи широке коло архівних та інших доступних нині джерел підтвердити, що суть, зміст і ставлення до цивільного населення не змінилися через століття, довести терористичну сутність російського війська.

Виклад основного матеріалу. Влітку 1914 року розпочалася Перша світова війна, а 3 вересня у результаті Галицької битви російська армія окупувала усю Галичину, крім Перемишля. І власне до полудня 3 вересня 1914 року вона вступила до Львова. Окупаційну адміністрацію у новоствореному Галицько-Буковинському генерал-губернаторстві очолив російський шовініст граф Георгій Бобринський. Він одразу ж заявив, що береться викоренити «дух мазепинства і впровадити російську мову, закон і устрій» [10, с. 51]. На міській ратуші вивісили російський триколон, середньоєвропейський час замінили на петроградський, усі вивіски переписали російською мовою, в обіг за заниженим курсом упровадили рублі. Під керівництвом Г. Бобринського створено Львівську, Тернопільську і Чернівецьку губернії з великим штатом чиновників. Проте, якість цих чиновників не витримувала жодної критики – це були люди без вищої освіти, хабарники і самодури. Окупантам активно допомагали місцеві колаборанти – москвофіли, яких щердо фінансував російський уряд ще задовго до війни. Лідер москвофілів Володимир Дудикевич навіть був прийнятий Миколою II, він активно просував ідею «руського єдінства» та заперечував окремішність українського народу [8]. Після російського вторгнення москвофіли сподівалися отримати високі посади в окупаційній адміністрації, але, звичайно, що цього не сталося. Тому вони посіли хіба вакансії перекладачів, діловодів і секретарів [5, с. 3 - 7].

Найбільшим ворогом російських окупантів став український рух, який вони називали мазепинством, стверджуючи, що це продукт німецької змови проти росії. Тому були заборонені усі українські партії, культурно-освітні товариства, спілки. Ліквідовано Наукове товариство імені Т.Шевченка, а його голова професор М. Грушевський висланий до Симбірська [1, с. 38]. Така ж доля спітка-

ла товариства «Просвіта» і «Січ», припинили виходити усі українські друковані видання, а щоденна україномовна газета «Діло», що безперервно видавалася у Львові з 1890 р. перенесла свою редакцію до Відня [9, с. 198]. Окупаційна влада взялася за насадження російської мови в освіті – усі школи переведені на викладання чужою мовою за імперською програмою. Вчителів погрозами змушували працювати за новими вимогами. Усі ці заходи супроводжувалися масовими допитами та арештами, безпідставними звинуваченнями, погрозами і депортацією у віддалені райони росії. Архівні документи свідчать, що лише до кінця 1914 року жандарми провели 1200 арештів і депортували до Сибіру 578 осіб. А до кінця окупації лік репресованих ішов на тисячі [7, с. 126-129]. Окремо треба зупинитися на дикунській поведінці російських окупаційних військ та жандармів. На сторінках газети «Діло», яка, як ми згадували вище, почала виходити у Відні як тижневик, читаємо, що «на вулицях міста Львова запанували варвари...., вони трощать шиби цукерень і крамниць, грабують годинникові і ювелірні крамниці, а також перекожих...» [3]. І тут – без коментарів, лише паралелі через століття.

Як найбільша консолідуюча сила українців Галичини, удару від російської влади зазнала греко-католицька церква. Принагідно нагадаємо, що у російській імперії УГКЦ була заборонена одразу після інкорпорації українських земель до її складу. Тому у перші дні окупації цар направив у Галичину Волинського архієпископа Євлогія для активного, а фактично насильного переведення місцевого населення до православ'я. Зауважимо, що ішлося про московське православ'я, яке нерозривно пов'язане з самодержавством і слугувало поширенню шовіністичних ідей «руського міра». Як стверджував сам Євлогій : «Державне об'єднання Галичини з росією тільки тоді буде міцним, якщо вона об'єднається і в нашій рідній православній вірі. Якщо ж вона залишиться в унії, то буде таким небезпечним гніздом українсько-мазепинського сепаратизму, яке принесе нашому уряду багато проблем, ми отримаємо другу Фінляндію» [5, с. 12]. Тут коментарі зайві. 19 вересня 1914 року, після кількох днів безрезультатних обшуків, був заарештований і вивезе-

ний до російського Новгороду Митрополит Андрей Шептицький. Головною причиною арешту, про яку ми дізналися з відкритих нині актів слідства, було те, що Митрополит працював над поширенням католицької церкви на російських теренах [4]. Газета «Воєнніє ізвестія» детально інформувала про перебіг кампанії з депортації провідника УГКЦ. Зокрема зазначалося, що «А. Шептицький їздив під ім'ям великої торговельної фірми і залишив у москві німецького агента Верцінського, а в Петрограді – Дайбнера, які працювали для нього... в справі підкопання православної церкви... У 1910 році він був у Вітебську і не арештовано його через нездарність деяких чиновників. Він легковажив наші строгі приписи і організовував безнастанно греко-католицькі церкви і не одного витягнув від православ'я. Був одним із найнебезпечніших висланників Риму, тому його арешт і вислання мусять наповнювати радістю серце кожного росіянина...» [4].

Одночасно з арештом Митрополита Шептицького генерал-губернатор Г. Бобринський видав указ, за яким у парафії, де не було постійного священика або просто на вимогу меншості, присилали православного батюшку. Російське МВС рекомендувало замінити усіх священиків-уніатів на православних, вважаючи, що більшість населення не помітить різниці. Але різниця була разючою : більшість присланих батюшок – це малоосвічені ієромонахи Почаївської лаври, які, за спогадами Володимира Шухевича, удень питали перехожих на вулиці про те, чи є у них випивка. А якщо ішли разом із жандармами чи вояками, то могли і увірватися до помешкання, щоб випити і пограбувати [9, с. 205]. Натомість, серед греко-католицьких священиків переважали випускники богословського факультету Львівського університету, які за розпорядженням і під керівництвом Андрея Шептицького опікувалися національним, культурно-освітнім та економічним розвитком своїх парафіян. Очевидно, що в очах місцевих українців, які мали змогу навчатися в європейських університетах, вільно відвідувати різні країни, православні батюшки виглядали, м'яко кажучи, до смішного примітивно, а їхня поведінка негідною до сану. Тому релігійна політика

окупантів зазнала провалу. Про неприйняття московського православ'я промовисто говорять цифри : на момент звільнення Львова у червні 1915 року із 1873-ох греко-католицьких парафій цілком або частково перейшли на православ'я лише 86 – менше 5 %. Із 2 тисяч священників прийняло нову конфесію всього 29 осіб, переважно через погрози і шантаж [6, с. 117].

2 травня 1915 року австро-німецькі війська під командуванням генерал-полковника Августа фон Макензена розпочали Горлицьку військову операцію, у результаті якої було де окуповано майже все Королівство Галичини і Лодомерії. Росіяни лише полоненими втратили 500 тисяч вояків, але людські втрати ніколи нічого не важили для російської влади. Слід відзначити запеклі героїчні бої Легіону УСС у Карпатах, зокрема, на горі Маківка, у ході яких січові стрільці стримували наступ російської армії через Карпатські перевали. Зазнаючи поразок, росіяни посилили репресії проти цивільних. Наприклад, за розпорядженням окупаційної адміністрації всіх чоловіків у віці від 18 до 50 років висилали у Волинську губернію росії. Ця акція, як і так званий «Великий згін» 1676 – 1677 рр. здійснювалася з метою ліквідації мобілізаційного ресурсу для австрійського війська. Тривав масовий терор із захопленням заручників, також до росії депортовували підозрюваних у шпигунстві та неблагонадійних. Відбувалася «добровільна евакуація» углиб росії жінок і дітей. «Найстрашнішим був день відступу, москалі все палили, грабували людей, убивали, всякими способами знущались. Людей наших гнали цілими юрбами зі собою з різних сіл і міст», - згадували згодом дописувачі «Діла» [11]. Зі Львова вивозили також відомих громадян як заручників, до прикладу, 20 червня потягом вивезли 37 бранців. Серед них – адвокат Стефан Федак, архітектор Іван Левинський, директор Національного музею Іларіон Свенціцький, крайовий шкільний інспектор Іван Матвіїв та ін.. Таким чином, станом на серпень 1915 року на території російської імперії опинилося 100 тисяч галицьких «біженців», які насправді були насильно депортованими [2, с. 109].

Зранку 22 червня частини 2-ої армії фельдмаршала Едуарда Бьом-Ермолі увійшли до Львова Янівською дорогою (нині вул. Т.

Шевченка - Н.Г.). Після довгих десяти місяців російської окупації місто повернулося під владу цесаря Франца Йосифа I. Того ж дня українські діячі, яким пощастило уникнути депортації, створили «Комітет українців Львова» під головуванням адвоката Андрія Чайковського. Відозва Комітету промовисто засвідчила, як раділи українці звільненню від російської окупації: «Засяло знову сонце свободи! В отсей день вертає до українців не лише втрачена свобода віри і мови батьків, а й росте ц леліяна в тих тяжких часах на дні душі надія, що мимо вікового, а ще перед хвилиною над нами шаліючого московського гніту, Україна не вмере, не загине!» [10, с. 60].

Висновки. Упродовж Першої світової війни Львів перебував під російською окупацією двічі. Перша тривала десять місяців і була надзвичайно тяжкою для населення міста та краю. Із перших днів захоплення Львова у місті почалися арешти, обшуки і депортації углиб росії найактивніших діячів українського національного руху і духівництва УГКЦ. За імперськими лекалами заборонено свободи слова, совісті, зібрань, ліквідовано геть усі українські культурно-освітні товариства, молодіжні спортивні товариства, громадсько-політичні організації та партії. Упроваджено російську мову в освіті та діловодстві. Знарядям русифікації виступала московська православна церква, тривало насильне переведення греко-католиків у православ'я, а митрополит Андрей Шептицький засланий до Новгороду. У пресі, цілком контрольованій окупаційною адміністрацією, розгорнулася потужна пропаганда «русского єдінства» та дискредитація, фактично наклепи на лідерів українського національного руху. Мусимо підкреслити, що активно допомагали окупантам у дискредитації українського національного руху місцеві москвофіли. Зрозуміло, що вони втекли з краю разом із московськими військами, оскільки усе українське було для них чуже і вороже. Задля справедливості зауважимо, що і москвофільські ідеї не були прийнятними для більшості місцевих мешканців різних національностей, а після перебування Львова під російською окупацією вони втратили навіть найменшу підтримку. Варварське ставлення до місцевого населення, пограбування перехожих на вулицях і

розграбування крамниць, невпинне мародерство були нормальною практикою московської армії у Львові.

Через понад століття після першої російської окупації Львова з сумом констатуємо, що дії російської армії на тимчасово окупованих територіях України не змінилися. Суть і зміст окупаційних властей продовжує усталені московські методики підкорення і насильного насадження всього московсько-імперського. Переконаємося, що російська армія – це збіговисько мародерів і катів, які мають понести покарання за масовий терор, вчинений в Україні. Злочини проти військовополонених і цивільних, свідоме знищення інфраструктурних об'єктів, тотальне нівелювання будь-яких норм закону і моралі набули небаченого в новітній історії людства розмаху і мають усі ознаки спланованого російського геноциду проти українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гирич І. М. Грушевський та І. Франко : До історії взаємин // УІЖ. № 5 (470). К. 2006. С. 35 – 67.
2. Грицак Я. Нарис історії України : формування модерної української нації XIX – XX ст. К. 2013. С. 108 – 121.
3. Діло. 1914. 8 падолиста.
4. Екуменічна діяльність Митрополита Андрея Шептицького в росії в 1914 – 1917 роках. // Патріярхат. Греко-католицьке аналітичне видання. № 5 (492). К. 2022. 18 с.
5. Реснт О., Янишин Б. Україна в період першої світової війни : історіографічний аналіз // УІЖ. № 4 (379). К. 2004. С. 3 – 31.
6. Патер І. Український рух у роки Першої світової війни // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 6. Л. 2000. С. 116 – 120.
7. Патер І. Союз визволення України : проблема державності і соборності. Л. 2000. 246 с.
8. ЦДІАЛ. Ф. 395. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 8.
9. Шухевич В. Російська окупація Львова. / Зі щоденника В. Шухевича за осінь 1914 р. Част. 2. Л. 2017. 498 с. іл..
10. Вуннык О. Lwow w czasie okupacji rosyjskiej. Poznan. 2009. S. 48 – 62.
11. Діло. 1915. 12 падолиста.

*Володимир Гнатюк,
доктор філософії з політичних наук, науковий співробітник
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»*

«УСНА ІСТОРІЯ» ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ФОРМА У ВИВЧЕННІ ІСТОРИЧНИХ ПИТАНЬ (НА ПРИКЛАДІ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933)

Сьогодні вчені в історичних дослідженнях для вирішення пошукових цілей все частіше застосовують комбінації різних аналітичних інструментів. І тому до класичного з них, як «архівна документалістика», додається «усна історія», який є давно відомим, але не завжди широко апробованим у розвідках. У наш час – за останні дві декади – така тенденція піддалася не лише якісним змінам, а також кількісним, оскільки науковці, розглядаючи певний спектр тематик, сфокусували увагу в домінуюче іншому ракурсі – орієнтованому на свідчення від людей. І тут особливо актуальним питанням стає історія Голодомору 1932–1933 рр. та аналіз його наслідків для майбутніх поколінь і нашої держави в цілому. Такі моменти успішно (в науковому контексті) екстраполюються на дослідницький потенціал у реалізації розкриття мало вивчених сторінок історії. Зважаючи на той факт, що офіційна лінія державного тоталітарного утворення – СРСР – жодним чином не визначала свою політику, як геноцид, а згодом і не визнавала теж, то отримання суб'єктивного досвіду від очевидців того часу, є вирішальним (формотворчим) в осмисленні подій відповідної соціальної катастрофи.

Загалом змістове навантаження усної історії може бути інтерпретоване як безпосередній запис свідчень, що репрезентуються через мовлення в усній формі [7]. При цьому, інші вчені зазначають, що цей феномен не тільки акумулює у собі практику «запису людської розмови, яким є про що сказати», але й аналітичний процес обробки даних, що слідує етапу їхнього збору [3]. Таким чином, теорія та практика діалектично взаємодіють, бо одна надає метод для отримання, а інша – поле для роботи науковця. Як наслідок, виникає епістемоло-

гічний продукт, який для істориків стає водночас цінним і первинно, і вторинно. Його базою є наратив як структурована частина дійсності в минулому, що побудована з хаотичного чи то досвіду, чи то матеріалу. Сама контекстуальність розповіді інтегрує сенс, аби ретранслювати історію, що переповідається наступними поколіннями. Еволюція «усної історії» як ідеї віддзеркалення подій та процесів пройшла свій шлях від, як підкреслює М. Маєрчик, безпосереднього спостереження через інтерпретацію до діалогу між інтерв'юєром та респондентом [10]. На підставі цього аспекту, її місце у дефініюванні історії як науки про минуле сприяло зміщенню визначення з основного зрізу – фактологічно-подієвого – на альтернативноінший – історико-культурний. Це операціоналізувало конотативне осмислення дійсності для того, хто вивчає минуле, і того, хто у ньому жив та говорить про нього зараз.

Дехто з науковців окреслює усну історію як щось подібне до автобіографії, але більшого масштабу та підвищеної варіативності для дослідницьких дій, що «демократизує» історію *defacto*, оскільки інкорпорує нові виміри, фокуси уваги, сумнівні стосовно загальноприйнятих висловлювань. Іншими словами, вона стає конструкцією поміж людьми[8], яка сполучає індивідуальний досвід кожного та спрямовує його в конвергентну взаємодію аж до теорії загалом. Як при цьому доречно відзначає А. Портеллі, що усна історія надає можливість для розуміння неформальної сторони суспільних процесів на різних рівнях охоплення, а тому поза нею наука про минуле не має завершеного змісту, бо буде поглядом через одну призму [6]. Хоча не варто забувати про те, що як і будь-яке джерело, вона не є повністю об'єктивною та незаперечною. Тут завжди залишається місце на застосування вченим джерелознавчої критики.

Якби там не було (попри певні недоліки та наукові складнощі в реалізації), усна історія на теперішній час стала важливим повноцінним джерелом та (досить часто) правовим доказом стосовно злочинів проти людства в цілому або окремих його груп. Можна навести за приклади процеси, як Нюрнберзький (1945–1946), щодо колишньої Югославії (1993–середина 2017), Руанди (1994–2014), деякраз було задокументовано обвинувачення за допомогою відповідної процеду-

ри, т. зв. свідчень очевидців. Таким чином, це трансформувалося у міжнародні трибунали, рішення яких результували про проведення цілеспрямованої політики геноциду проти народу у тих чи інших державах, а також висвітлення історичних подій з позиції максимальної об'єктивності[1; 4]. Це вагомо для кожного суспільства, де були подібні процеси, оскільки це шлях до «відновлювальної справедливості», який надає потенціал до визволення пам'яті – персональної і групової, що, в кінцевому наслідку, сприяє колективному переосмисленню історії. Більше того, перевагою усної історії тут буде те, що множина питань, які вона може охопити, – це будь-яка подія у минулому, очевидцем якої стала людина, а тому ймовірна трансформація «досвіду у формі свідчення» у безпосередній предмет вивчення науковців (аспект віддаленості фактів за часом виникнення опущений, оскільки становить інший вимір розглянутої проблематики. Поряд з цим, треба додати, що це корелюється, як кількісно (релевантність числа свідків для фіксації), так і якісно (надійність джерела та впевненість у ньому), в межах наукової доцільності у проведенні відповідних розвідок).

Цілком подібний сюжет стосується Голодомору як тематики, котра через активізацію наукової діяльності істориків за останнє десятиріччя, зокрема через апробацію усної історії як інструмента вивчення проблематики, була окреслена через дотепер замовчувані/ігноровані питання – свідчення про пережитий голод і жахи колективізації[9, с. 32]. Ці процеси паралельно мали два результати: так, одного боку, кримінальна справа, яку відкрила СБУ, не мала таких наслідків, як вищезгадані процеси, однак, з іншого, – у громадян України та дослідників було утверджене комплексне бачення щодо подій Голодомору 1932–1933 (принаймні, у більшості), що є значно важливішим в наш час, зважаючи на національну ідею та піднесення рівня самосвідомості в боротьбі проти російського окупанта вже протягом трьох століть. Іншими словами, колективна пам'ять отримує матеріали для «засвоєння» і реінтерпретації історії, аби остаточно «вийти» з минулого, яке дотепер утримує колонізаторську тяглість національно деструктивних наративів.

Наукова роль та значення апробації інструменту «усна історія» в розвідках будь-якого масштабу – національного, регіонального чи

локального – витікає з контексту, де поєднані концептуальні («що» і «як»), методологічні («чим» і «як саме») і практичні («чому» і «для чого») передумови, що зумовлюють дефіцит знань про історичну подію. В ситуації, де офіційна влада (мовимо тут про СРСР) систематично проводить політику геноциду, буде очевидним факт фальсифікації даних, замовчування про реальну картину або ж створення навмисних прогалин в інформаційній базі. Таким чином, архівна документалістика не грає настільки важливу роль у розкритті подій через її відсутність або неповноцінність, як усна історія. На основі останньої історики та правники здатні створити масиви даних, які є необхідними для реконструкції конкретних подій та виявлення злочинів тих осіб, що за ними стояли. В час, коли неможлива верифікація даних, що отримані з суджень очевидців, з офіційними (зважаючи на специфіку подану вище), примат надається першим за замовчуванням. Тому якість і точність у відображенні подій буде корелюватися з відповідальністю вченого та рівнем критичного мислення. З іншого боку, як доречно підкреслюють дослідники, що не згадувати про жертв геноциду, то наче продукувати порожню за змістом ідею, де історія про геноцид пишеться без життєпису (свідчень) тих, хто постраждав [2, с. 190]. По-перше, це несправедливо по відношенню до них, зважаючи на факт соціальної катастрофи і її визнання, а, по-друге, не раціонально з позиції наукової практики у пошуку історичної правди, хоча б часткової. Зрештою сфера застосування усної історії отримала на теперішній час своє визнання у межах різних дисциплін соціального та гуманітарного напрямів, що як-не-як доводить її правомірність у застосуванні як методологічного інструмента в науці. Більше того, вчені акцентують увагу на опції, яка уможливає здійснити аналіз відносин між соціумом та особистістю, минулим і сучасним, колективним і персональним досвідом – в контексті оцінки формально-неформальних взаємодій між джерелами – архівами і судженнями – й унормованими/конвенційними позиціями у політичній системі суспільства, що потребують оновлення, переформатування або повної ревізії змісту. Тут виникає шанс індуктивно – через бачення респондента – вивчити події у відношенні до суб'єктивного досвіду за заданими рамками і субстанційними атрибутами.

Ще один з аргументів, який наводять дослідники на користь застосування усної історії для вивчення соціальних катастроф як геноцид, є те, що люди краще пам'ятають про події, що безпосередньо закарбувалися у їхньому досвіді, тобто ті дії, що часто повторюються [3, с. 79]. Таким чином, роблячи екстраполяцію на динамічний вимір з життя очевидців трагедії Голодомору через такі критерії, як «боротьба за продукти харчування», «відвідування роботи/школи», «побачене у місці проживання» і т.д., можна очікувати на якісні первинні дані від опитаних. Як виділяє цей момент науковиця В. Йоу, що історик здобуває достатньо точні судження, хоча інколи певні деталі можуть бути відсутні. Однак останнє не може перекреслити ціннісну роль всього свідчення [7, с. 43]. Аби ця інформація стала максимально достовірною як джерело усної історії, то американськими вченими були створені конкретні підходи в межах проведення інтерв'ю [9, с. 54-59]. Тобто інструментарій був доповнений методичним забезпеченням для удосконалення та підвищення якості результативності. При цьому, виявилось, що таке розширення акумулювало відносно уніфікований характер: запитальники для респондентів, що пережили геноцид у Вірменії, були структурно актуальними для очевидців аналогічних подійв Руанді з частковою адаптацією до умов країни[5, с. 135]. Натомість канадські вчені використали анкети у дослідженні повоєнного голоду в Україні (1946–1947) для формування запитальника для тих осіб, що пережили Голодомор (1932–1933) [9, с. 58].

Загалом тема Голодомору 1932–1933 рр. максимально замовчувалася тими, хто творив офіційну політику СРСР протягом всього періоду його існування. Тут була наявна специфічна монополія на правду, яка постає атрибутом будь-якого тоталітарного режиму. Цей аспект спричинив виникнення подвійної особливості – відсутність свідчень від тих, хто чинив злочин, та формальних (і неформальних також) записів, що пояснювали такі інтенції керівництва у спробах здійснювати терор і методах його втілення. Таким чином, як зауважує дослідник Ю. Мицик, очевидці цієї трагедії свідчать з контексту «жертви події», однак ніколи в особі «катів» [11, с. 13]. Як наслідок, владний вимір проблематики не представлений ні в архівній, ні усній

формах історії. Іншими словами, ми можемо довідатися про причини і наслідки політики геноциду (казуальне тло), оскільки вони цілком зрозумілі, виступаючи комплексно інструментом насилля, проте не спроможні сформуванати «картину» очима її діячів – ідеологів й акторів (персоналістське тло). І тому, якщо динаміка інституційності процесів є «відкритою» сторінкою, тобто відомо «хто» стоїть за рішеннями та «який» орган держави це виконав, то тоді особистісний вимір – безпосередні інтенції та владні інтеракції – «закриті» перед науковцями, зважаючи на причини вище. Як результат, вся джерельна база теми домінантно сформована на основі свідчень жертв через форму «усних історій», на ґрунті яких можна частково, але як репрезентативно, відтворити цю «чорну» сторінку з історії України та інші соціальні катастрофи – два голоди 1921–1923 та 1946–1947 рр., численні війни, в яких брали участь українці, репресії проти наукової та літературної інтелігенції, справи проти дисидентів і т.д. – пережиті в «в'язниці народів» СРСР. Зрештою, заради деякого доповнення до джерел усної історії, необхідно зауважити, що вченим відомо про численні документи різного територіального рівня – від союзного до районного, які можуть бути використані для фіксації, інтерпретації та узагальнення офіційної політики, її особливостей, у той період час у зменшеній перспективі. Не забуваючи, при цьому, про існуючу «вертикаль» влади у тогочасному тоталітарному суспільстві, таке припущення має місце на доречне обґрунтування з подальшими науковими висновками.

Отже, сьогодні «усна історія», її наукове значення, без перебільшення стає вирішальним інструментом при вивченні багатьох проблемних сторінок з історії України, де наявні значні прогалини в джерельній базі. Зокрема це стосується і питання Голодомору 1932–1933 рр., в якому дослідникам можна спиратися лише (буквально) на свідчення людей, що пережили ті події. Попри те, що такі спогади є суб'єктивними, однак коли вони стосуються єдиного проблемного поля, а їхня кількість налічує тисячі, то це об'єктивізує їх – ставить в ряд документалістики. Додатково, крім методологічного аспекту, «усна історія» відображає потужний і концеп-

туальний вимір, акумулюючи ідею інтеграції часу, місця та змісту. Усе це сприяє введенню інноваційних підходів у вивченні питань і гнучкості для вчених в їхній апробації. Загалом як практика і теорія реалізації історичних досліджень підтверджує (на основі модерних розвідок), форма «усної історії» є завершеною епістемологічною конструкцією, яка на теперішній час є і методом, і методикою, і джерелом, і доказом, і концептом водночас. Така варіативність є атрактивною для науковців не лише істориків, а з інших гуманітарних дисциплін, що цілком реально може вплинути на поглиблення міждисциплінарних досліджень тем, як Голодомор зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Eltringham N. «We are not a Truth Commission»: Fragmented Narratives and the Historical Record at the International Criminal Tribunal for Rwanda. *Journal of Genocide Research*. London: Routledge Taylor and Francis Group. 2009. № 11. pp. 55–79.
2. Leydesdorff S. Stories from No Land: The Women of Srebrenica Speak Out. *Human Rights Review*. Springer Science+Business Media. 2007. № 8. pp. 187–198.
3. Lynn A. *Oral History Theory*. London and New York: Routledge Taylor and Francis Group. 2010. 240 p.
4. Miller D., Miller L. *Survivors: An Oral History of the Armenian Genocide*. Los Angeles: University of California. 1999. 274 p.
5. Miller D., Miller L. The Armenian and Rwandan genocides: some preliminary reflections on two oral history projects with survivors. *Journal of Genocide Research*. London: Routledge Taylor and Francis Group. 2004. № 6. pp. 135–140.
6. Portelli A. What Makes Oral History Different. *Oral History, Oral Culture, and Italian Americans*. New York: Palgrave Macmillan. 2009. pp. 48–58.
7. Raleigh Y. *Recording Oral History: A Guide for the Humanities and Social Sciences*. Oxford: Altamira Press. 2005. 416 p.
8. Thompson P. *The Voice of the Past: Oral History*. London and New York: Routledge Taylor and Francis Group. 1988 (second edition). 314 p.
9. Боряк Т., упоряд. 1933: «І чого ви ще живі?» Київ: ТОВ «Видавництво „Кліо”». 2016. 720 с.
10. Масрчик М. Польові дослідження: проблема достовірності й порозуміння. Народна творчість та етнографія. Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. 2003. № 5–6. 82–85 с.
11. Мицик Ю., упоряд. Український голокост 1932–1933: Свідчення тих, хто вижив. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2007. 443 с.

*Гор Держко,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та економіки
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького*

ГЕНОЦИД ТА КОНЦЕПЦІЯ «БАНАЛЬНОСТІ ЗЛА»

Геноцид, як особлива система винищення певних етнічних груп та народів, як системне явище сформувалось у ХХ ст. Колоніальні режими та тоталітарні держави продемонстрували особливість цього злочину проти людяності *якістю наміру*. Репресії спрямовувалися на народ в цілому, а не на окремих його представників чи певні суспільні групи. Метою геноциду є винищення того чи іншого етносу в повному об'ємі. Геноцид тим і відрізняється від соціоциду, що не враховує економічного господарського статусу певних суспільних класів чи його родо-станової належності. Ворогами, об'єктом знищення стають як багаті, так і бідні, як шляхетні, так і простолюдини, як дорослі, так і діти.

Вперше геноцид, як масово організовану політику, було організовано бельгійським королем Леопольдом в тогочасній африканській колонії – бельгійському Конго. За короткий період часу від репресій, переслідувань та прямих вбивств загинуло більш як півтора мільйона корінного населення. Особливої реакції на ці події в Європі не було. Цей геноцид засудили окремі громадські організації та окремі інтелектуали, вчені, письменники, політики. Реакції урядів та публічного осуду не було.

Подібна ситуація склалась щодо геноциду вірмен в Туреччині, здійсненого «младотурками» в часи появи нового лідера – Ататюрка. Загалом, прогресивний та дієво конструктивний керівник не спинив свавілля своїх політичних симпатиків.

Історики стверджують, що відсутність міжнародного реагування та солідарного осуду сприяли здійсненню масштабного Голодомору в Україні та Голокосту євреїв в часи гітлерівського режиму.

Виникає питання, як може здійснитися таке ганебне явище?

Чому ті чи інші керівники ідуть на найвідвертіший злочин супроти людяності та відверто нехтують як міждержавними домовленостями, так і тими чи іншими моральними принципами основних релігійних вірувань.

Соціолог Еміль Дюркгайм, досліджуючи вбивства та самогубства, стверджує, що на такі радикальні акти йдуть ті, хто в іншій особі перестає бачити собі подібну людину. Недарма расизм, шовінізм та всі інші види ксенофобії зароджуються, як людиноненависні світогляди з визнання інших як недосконалих, недорозвинутих, неповноцінних.

Загалом поняття “іншого” як чужого, ворожого, може склалася і в межах одного народу. Упередження та несприйняття виникають до переселених та насильно переміщених.

Недоброзичливість може стосуватись і сусідніх субетносів, які мають свою говірку та власний побут, індивідуальне (несхоже) господарювання. Особливу реакцію несприйняття викликають ті, хто належать до іншої релігії чи релігійної конфесії. Згадаймо багаторічні міжрелігійні і міжконфесійні протистояння та війни. Особливо яскраво це продемонстрували протестанти та католики в Німеччині, Франції, Англії.

Що провокує несприйняття антропологічно собі подібного як брата та рівного у правах і потребах, попри звичаєву релігійну та політичну самобутність?

У дослідженні Емілі Дюркгайма щодо самогубців є цікавий висновок. На цю акцію, яка засуджується всіма релігіями, людина йде тоді, коли психологічно входить в стан *аномії*. Людина перестає сприймати будь-які норми поведінки та реалізації себе в спілкуванні та побуті як обов'язкові. Її *ego* затьмарює весь світ, всіх інших, навіть рідних. Виникає небажання працювати, спілкуватись, вирішувати проблеми, опиратись обставинам. Весь світ сприймається як вороже ціле, яке недостойне мене *любимого*. На основі такого егоцентризму формується два рішення – або знищити світ, або знищити себе.

Як бачимо, тоталітарна влада, деспоти, диктатори – це загалом ущербні, психологічні слабкі закомплексовані особи. Їхня так звана

сила волі та “вміння керувати” є не більш як істероїдна реакція на власну нездатність системно та продуктивно вирішувати ті чи інші проблеми, як глобальні, так і локальні. Найпростіше для таких осіб оголошувати тих чи інших людей, суспільні класи а то й цілі народи, як основну причину невдач та відсутності успіху у реалізації, як правило, нереальних завдань та маніакальних планів.

У громадській думці в таких авторитарних державах формується атмосфера підозри та пошуку ворогів. Прикрим є те, що такі процеси супроводжують ідеологічні заходи по знеособленню людини та перетворення її в аморфну масу, послушну та безглуздо виконавчу.

Так звана агресивна і покірنا більшість є невід’ємною складовою системи, де на протилежному полісі – диктатор.

Цікаво, що диктатор не може бути без свого середовища – знеособленої маси. А от “маса” може існувати певний час і без диктатора. Вона - це “тіло” режиму, який може мати різні “голови”. Згадаймо агресивну послушну більшість Верховної Ради часів перебудови. Навіть Горбачов дивувався аморфній непіддатливості депутатського корпусу.

При реалізації тих чи інших людиноненавистних проєктів формується група виконавців, які вичавлюють з себе будь-які емоції та здатність реагування. Сліпі виконавці виконують свою справу по знищенню собі подібних, як банальну роботу. Геноцид набирає форми конвеєрного виробництва (як на будь-якій фабриці чи заводі). Виконавці втрачають здатність співчувати. Вони піклуються виконанням заданих об’ємів. Свою роботу оцінюють як технічну та технократично доцільну. Будь-які закиди щодо негуманності та злочинності відкидають. Вони не вважають собі подібними тих, кого ліквідовують, розстрілюючи та спалюючи.

Ханна Арендт, аналізуючи гітлерівських реалізаторів Голокосту, прийшла до висновку, що ми недооцінюємо глибинних перемін свідомості у військових злочинців. Вони ніколи б не наважились на запуск крематоріїв, якщо б їхня психіка не трансформувалась. У лоні ж власних родин нацисти були добрими сім’янами.

На жаль, концепцію банальності зла недооцінили. Ті переміни, які відбулися в путінській росії, насамперед, стосуються свідомої та несвідомої складової психіки пересічного москowitzа. Власне цей гомо советікус - 2 є як носієм, так і джерелом російської агресії. Він - і виконавець наступу на Україну, і на весь цивілізований світ.

Переродження російської соціальної психології та окремого Я москowitzа потребує зусиль психологів, психіатрів, соціологів. Нинішня росія – це артефакт цивілізації, це злякисна пухлина на тлі людської культури.

Методи патанатомії, патфізіології та інших видів патографії мають допомогти у такому складному самодіагностуванні людства.

*Ольга Джура,
доцент кафедри гістології,
цитології та ембріології
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького*

ВІРА І ТОТАЛІТАРИЗМ: СВДЧЕННЯ МІР'ЯНИ СОЛДО

Початок мудрості — острах Господній (Пс. 111:10) [1]

“Помреш за Бога — будеш жити вічно. Скажеш Богові “ні” — помреш назавжди” — так категорично промовила рідна мати до своєї юної доньки Мір'яни, збивши її з пантелику... Ось так хорватська мати виховувала свою дитину, не боячись сказати їй правду. Згодом, подорослішавши, дівчина зрозуміла, що “нічого не можна ставити вище за віру, і нічого немає у житті важливішого, ніж заслужити вічне життя з Богом” [2, 49]. На подив сильну ВІРУ зберігали у своїх серцях хорватські матері-католички у часи правління у Югославії тодішнього диктатора Тіто!

Звідки така духовна сила у повчанні дітей у комуністичній Югославії?

Мати Мір'яни виросла у неповній багатодітній сім'ї, з якої атеїсти-земляки — хорватські та сербські комуністи — забрали на “добровольчі робочі акції”, а насправді у “трудові табори” з рабською працею спочатку її брата Ніко, якого убили, а згодом і батька Мате, за нічим не обґрунтованим звинуваченням у націоналізмі... Тоді такі жахливі речі були нормальною річчю. У кожному селі при владі перебували шпигуни. Здати державі “ворога” (неважливо, правдивим був донос чи був лише чисюсь помстою) означало забезпечити собі “світле майбутнє” в комуністичній партії. Багато невинних людей було вбито й кинуто в безіменні могили. Минули місяці.. і бабуся Єла зрозуміла, що й чоловік її також мертвий. Матері Мір'яни на той час було 9 років. Та з роками ця дівчинка навчилася переносити переслідування югославського комуністичного режиму, бо навіть переїхавши у Сараєво органи постійно нагадували їй, що вона під наглядом, як дочка свого Батька. Бабуся Мір'яни зали-

шилася вдовою з п'ятьма дітьми, яких піднімала у крайній нужді. Цей подвиг вона приписує лише Божій милості. І коли 24-25 червня 1981 року у Меджугор'ї почалися явління Пресвятої Богородиці її внучці Мір'яні та ще 5-ти дітям, бабусі Єлі було 80 років і її ВІРА була випробувана вогнем та очищена десятиліттями молитовного життя. Вона відразу повірила розповіді Мір'яни [2, 46-47].

Тверда ВІРА бабусі не була чимось винятковим. Абсолютна більшість людей у Меджугор'ї жили заради Бога. Ще до початку явлінь сім'ї щовечора разом читали Розарій. Молитву зазвичай вів найстарший представник родини. Бабуся дуже серйозно ставилася до своєї ролі й після Розарію починала молитися за священників, за хворих, за вагітних і за всіх, хто спадав їй на думку. Мір'яна в Меджугор'ї була “аутсайдером”, бо приїжджала з міста, проте дуже любила кожного літа жити у селі у сім'ї її бабусі та вуйка. Вона згадує, що прокидалися дуже раненько о 4 год та йшли у поле... По вечорах молилися Розарій і у дитинстві їй здавалось, що “ці молитви ніколи не закінчаться”. Проте благочестя не зводилося лише до молитви на Вервиці — життя в Меджугор'ї майже повністю будувалося навколо ВІРИ. Наприклад, на релігійні свята люди ніколи не працювали в полі, а це багато говорить про їхнє ставлення до Бога: поле було єдиним джерелом їжі та виживання! Гора, що височіє над селом, з великим бетонним хрестом на вершині — свідчення їхньої незмінної любові до Христа. У 1933 році настоятель парафії францисканець отець Бернардин Смоляр разом з парафіянами звели хрест на честь 1900-річчя Розп'яття та Воскресіння Ісуса Христа. Гору стали називати Кріжевац.

Через 10 років комуністи вбили отця Бернардина, тридцятьох чотирьох монахів францисканців та ще більше 500 священників по усій Боснії і Герцоговині...

У народній пам'яті збереглося, як солдати вишикували ченців у лінію, а командир, злісно глянувши, запекло закричав до них: “Бога немає! Папи немає! Священники нікому не потрібні! Ви повинні вийти з монастиря й працювати, як решта людей! Негайно зніміть габіти!” Один солдат зірвав зі стіни монастиря розп'яття й кинув мо-

нахам під ноги, закричавши: “Зараз кожен із Вас повинен вибрати — життя або смерть!” Один за другим францисканці падали на коліна і притискали хрест. Солдати вивели їх у поле. Перший солдат, якому командир віддав наказ стріляти — відмовився і був убитий. Потім ще один рядовий теж відмовився стріляти і також був убитий. Прийшла черга третього. Той солдат через багато років розповів цю історію. Не бачачи виходу, він пішов виконувати наказ. Побачивши мирних францисканців, занурених у молитву, він відразу зрозумів, чому двоє його попередників не змогли натиснути на курок. Проте страх настільки скував його розум, що він сказав собі: францисканців однаково вб’ють, а якщо він підкориться наказу, то хоча б одна людина залишиться живою. Він убив монахів. І десятиліттями продовжувалися його важкі муки через це... “Ця жахлива картина постійно стоїть перед очима, — сказав він. — Спочатку я намагався забути про все, але мої зусилля були марними. Відтоді не можу спати. Кожна ніч для мене — пекло, з якого немає ніякого виходу” [2, 46-49].

Але їхня смерть не залишилась безслідною. Розстріл ченців мав ефект протилежний тому, на який розраховували комуністи. Події, що сталися не обернули людей на атеїстів, а навпаки ЗМІЦНИЛИ ВІРУ місцевого населення.

У такій атмосфері зростала мати Мір’яни. Бо у Меджугор’ї жили переважно хорвати — гордий народ, який протягом своєї історії зазнавав нескінченних труднощів. Чи протистояв він турецьким завойовникам, чи комуністичному режиму — католицьку віру зберігав завжди. Проте до 1981 року, як і в усіх країнах соціалістичного концтабору, хорвати Меджугор’я були змушені сповідувати свою ВІРУ таємно [2, 9].

Почувши розповіді мами та бабусі Мір’яна мучилася питанням: “А якщо й мене поставлять перед таким самим вибором, чи зможу я постояти за свої переконання?” Тиха звичайна дівчина й подумати не могла, що дуже скоро їй дійсно доведеться відповісти на це питання [2, 50]. Після початку явлінь вона стала об’єктом переслідувань тієї ж самої влади, яка вбила її дядька, дідуся, тридцятьох чотирьох францисканців, сотень священників та ще тисяч невинних душ.

Від початку явлінь Пресвятої Матері тисячі і тисячі паломників з'їжджаються до Меджугор'я з усього світу! Пізнавши це на власному досвіді, я усвідомила про надзвичайну місію кожного, хто приїжджає на цю землю — поширювати, свідчити та запрошувати ЛЮБИТИ більше, чистіше, ласкавіше...

Ми усі запрошені до вічного бенкету! Проте, єдина душа яку ми повинні ретельно відчувати - це наша власна душа. Як написала Мір'яна у своїй книзі “МОЄ СЕРЦЕ ПЕРЕМОЖЕ” : “Коли прийде мій час постати перед Богом, Він не питатиме мене про когось іншого. Він запитає, чи цілковито саме я відповіла на Його заклик?”

Богородиця теж колись жила на землі й зазнала людських страждань. Ми можемо звернутися до неї з усіма своїми труднощами й потребами. Вона — справжня наша Мати. Навіть більше, ніж та, яка нас народила. Вона знає нас і розуміє краще, ніж ми самі себе знаємо і розуміємо. Тому, якщо ми відчуваємо, що загубилися, якщо нам важко зрозуміти свою місію або знайти своє місце в житті, достатньо просто подивитися на Неї. Богородиця простягає нам руки. Візьмімося за них — і Вона приведе нас до миру! [2, 426]

Завдяки молитві і посту, каже Вона, ми станемо “річкою Її любові”, яка потече по світу! Усе, що ми зробимо за час своєї короткої “миті” на землі, буде впливати на нас цілу вічність. Богородиця хоче, щоб ми прагнули більшого. Вона закликає нас долучитися до боротьби тут, на землі, і допомогти нашим братам і сестрам пізнати любов Бога. Зло з усіх сил намагається позбавити нас вічної нагороди, розставляючи нам приманки у вигляді спокус, які потім убивають нас зсередини. Чим більше темряви на землі, тим більше втрачених для вічності душ” [2, 427].

Чудом для мене було під час паломництва свідоцтво трьох хорватських чоловіків. Повертаючись із сином Юрчиком з Меджугор'я, ми отримали від багатьох людей свідчення про необхідність МОЛИТВИ на Вервиці, а також покаяння, сповіді, покути та (за свідоцтвом трьох мужчин - хорватів) ПОСТУ на ХЛІБІ І ВОДІ по середах і п'ятницях!!!

Коли ми спустилися зі сином з гори, він побачив батут і почав мене просити на ньому пострибати... На подвір'ї перед будинком сидів мужчина, в якого я й запитала дозволу) І поки Юрасик стрибавав я розмовляла з ним... Під час розмови підійшло ще двоє хорватів і вони засвідчили, що піст і молитва зупиняють війну. Сказали: ХЛЄБ І ВОДА, СРЬОДА І П'ЯТА!

Вони це виконують дотепер, бо була середа і господар дому показав мені пляшечку з водою, яку в цей час попивав, хоч минуло вже стільки років після 5-літньої важкої війни на Балканах... Прохання про піст не на хлібі і чаї, а на хлібі і воді повторив кілька разів!

Сказав: НАС МАТІНКА ЗАХИЩАЄ!!!

Для нас фантастичні, але для шістьох обраних дітей, котрі з 1981 року спілкуються з Пресвятою Матір'ю, є цілком правдиві свідчення, котрі Вона через них передає усім своїм дітям. Надзвичайно цікаво та мотивуюче записані вони у вигляді інтерв'ю, які опублікувала журналістка Жанна Коннель у вигляді книги "Цариця Всесвіту", з українським перекладом якої я ознайомилась у 2021 році та повірила цілим серцем)) [3]. У Львові у видавництві "Добра книжка" по вул. Б. Хмельникого, 35 можна її придбати!

І на завершення...

Що нам очікувати від майбутнього?

Великого та глибокого очищення душ, взаємної любові та молитви за навернення тих, хто ще не пізнав цієї любові! Бог посилав так багато благословень, але нам слід не лише слухати... але й виконувати їх! [4; 5]

Хай Господнє благословення супроводжує кожного і кожна з Вас, хто прагне пізнати *найніжніші дотики любові Пресвятої Богородиці і її Найсвятішого Сина і Господа нашого Ісуса Христа!!!*

ЛІТЕРАТУРА

1. Святе Письмо.
2. Солдо Мір'яна. МОЄ СЕРЦЕ ПЕРЕМОЖЕ. Світло Марії. 2022. 432 с.2.
3. Коннель Жанна. Цариця Всесвіту. Львів: Добра книжка, 2021. 112с.
4. Послання милосердя нашої владичиці Пречистої Діви Марії до світу. Вид. 5.
5. Марія. Земний шлях, труди і подвиги. Toronto-Lviv: Місіонер, 2006. 598 с.

*Юлія Дмитерко,
старший лаборант кафедри українознавства
Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького*

ЖУРНАЛІСТИКА ЯК ЧАСТКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Кремлівська тоталітарна імперська система переслідує незалежну журналістику всередині своєї держави, а також нівечить її на війні, яку Росія веде проти України. Інформаційний фронт є дуже важливий. Репортер на війні – це той же боєць, в якого головна його зброя – слово.

Розуміючи важливість перемоги на інформаційному полі, росіяни не гребують застосовувати найбрудніші методи для досягнення мети: від приховування і перекручування правди до фізичного знищення.

Незалежні медіа (як українські, так і іноземні) не дають Росії шансів перемогти на інформаційному полі, спростовуючи пропагандистські гасла про денацифікацію і демілітаризацію України, якими росіяни виправдовують перед світом вторгнення на територію незалежної держави. Через це війська держави-агресора свідомо та систематично вдаються до залякування журналістів, перешкоджають об'єктивному висвітленню подій і намагаються знищити тих, хто документує воєнні злочини РФ.

Російські військові бомбардують українські телевежі, обстрілюють автівки з написами «Преса», раниють і грабують журналістів. Їх не зупиняють міжнародне гуманітарне право чи базові моральні принципи.

28 вересня під час виконання бойового завдання загинув начальник служби зв'язків з громадськістю 80-ї окремої десантно-штурмової бригади, відомий львівський журналіст Юрій Лелявський, який був професійним журналістом і протягом свого життя працював у багатьох виданнях та на загальнонаціональних телеканалах. У 2014-2015 роках висвітлював війну на сході України, двічі був у полоні в окупантів. Після звільнення став до лав ЗСУ. Керував прес-службами 10-ї гірсько-штурмової бригади та 80-ї окремої десантно-штурмової бригади ДШВ ЗСУ.

23 жовтня на фронті загинув львівський режисер Василь Яворський (42-ий медійник, чиє життя забрала Росія від початку пов-

номасштабного вторгнення), який співпрацював з телеканалами «Еспресо» та ТРК «Перший Західний», був співавтором проекту «Історія Героя» про російсько-українську війну та документального фільму «Останній медик терміналу».

Ігор Зінич – позивний «Псих». З 2021 року перебував у складі 103-ї бригади територіальної оборони ЗСУ. З лютого 2022 він обороняв східний напрямок фронту, воював на Донеччині.

У війні, яка сьогодні йде в Україні, провідне місце займають інформаційні баталії. Під час війни журналістика стає професією небезпечною не лише для самого журналіста, котрий перебуває в епіцентрі подій. Журналістика стає потужною інформаційною зброєю для обидвох супротивників і несе загрозу тій чи іншій воюючій стороні. Відповідно непідготовлений журналіст несвідомо перетворюється в ефективне знаряддя ворога, стає джерелом розвідувальної інформації, котра потрапляє на ворожу сторону.

До війни виявилася непідготовленою не лише українська армія, але й наші ЗМІ. Військовим репортерам теж довелося набувати досвід «з нуля». Розуміння специфіки війни до мирного журналіста доходить не відразу. Бажання деяких журналістів подати ексклюзив без урахування військової обстановки неодноразово приводили до зворотного ефекту – створення реальної загрози підрозділам ЗСУ.

Дуже актуальним є гіппократівський принцип «не нашкодь», адже журналіст на війні є джерелом інформації, котру можуть використовувати військові розвідники. В наш час аналіз відкритих джерел дозволяє спеціалісту здобути величезну кількість необхідної вістки. Все, що подається у відкритих джерелах, вивчається розвідувальними органами. Викликають зацікавленість з відеорепортажів орієнтири на місцевості, озброєння, умови забезпечення солдат і навіть голосові інтонації в діалогах. З репортажів можна отримати дані про настрої бійців, фортифікаційні споруди або вразливі місця оборони.

У репортажі не можна говорити, на яких позиціях стоять наші військові, показувати панорамні кадри, за якими можна дізнатися місцевість. Позаяк ворог постійно відстежує інформацію, що потра-

пляє на наші екрани. Потрібно спочатку дати переглянути військовим зняті події з метою можливого видалення небезпечної інформації.

Щоб не потрапити в полон, необхідно враховувати, що у терористів є списки журналістів, котрим заборонено займатися професійною діяльністю на окупованій території.

Сюжет має не зашкодити його героям. Знімати на передовій треба так, щоб ворог не міг визначити позицію військових по відео.

Якщо репортер хоче розповісти про життя бійців, то не слід до цього додавати дані про завдання підрозділу і їх озброєння.

Необхідно кожну людину питати, чи можна її знімати. Якщо люди з окупованих територій, тоді потрібно застосовувати розмите обличчя.

Заборонено знімати техніку на позиціях бригади. Категорично заборонено знімати на блок-постах. Людина, яка так себе поводить – це потенційний шпигун.

Якщо сталася трагедія, хтось загинув або поранений, – не треба ставити питання: «А що ви відчуваєте ...?».

Необхідно виконувати команди старших. Достовірну інформацію мають старші офіцери. Всю інформацію треба звіряти з ними.

Головне правило на фронті – не заважати.

Репортер на цій війні – це маленька ланка в ланцюзі інформаційної перемоги.

Журналістика на фронті – річ необхідна, як і автомат у солдата. Але при цьому журналістика повинна працювати на перемогу в цій війні.

Висновок. Потрібно пам'ятати, що нехтування простими правилами висвітлення військових дій робить журналіста інформатором для ворожої розвідки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Злочини Росії проти журналістів під час війни. URL: <https://ukrainer.net/rosia-proty-zhurnalistiv/> (дата звернення 07.11. 2022)
2. Журналістика і війна. URL: <http://mediaunion.eu/ua/journalism-and-war/> (дата звернення 07.11. 2022)
3. Журналісти на війні. Моніторинг злочинів російських окупантів проти вільних медіа. URL: <https://pen.org.ua/zhurnalisty-na-vijni-monitoryng-zlochyniv-rosijskyh-okupantiv-proty-vilnyh-media-onovlyuyetsya> (дата звернення 07.11. 2022)

*Тетяна Єщенко,
докторка філологічних наук,
завідувачка кафедри українознавства
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького*

КОНЦЕПТ «Я» У В'ЯЗНИЧІЙ ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА

Постановка проблеми. У філософії усталилася думка про те, що *самосвідомість* є усвідомленням самого себе; це рефлексія свідомості відносно себе. Самосвідомість у науці одночасно розуміють і як акт (дія) рефлексії усвідомлення себе, і як результат такої рефлексії - знання себе. Самосвідомість є умовою того, що свідомість зберігає себе в часі - утримує себе як одна і та ж свідомість. Єдність самосвідомості є *способом* буття і даності світу.

Самосвідомість Василя Стуса у поетичній творчості оприявнює смисложиттєві проблеми, адже автор розглядає себе і свої відчуття з внутрішнього ракурсу. Тому не дивним є така частотність уживання слів, що виражають архетипний концепт «Я». Попри чималу увагу науковців до художньої творчості Василя Стуса (розвідки Н. Зборовської, Є. Іщенко, П. Кралука, О. Солов'я, Л. Оліфіренка та ін.) і досі поза увагою залишається вкрай значуща, на наш погляд, проблема авторських неологізмів та їхнього маркування у тексті, вираження у такий спосіб внутрішнього «Я» поета.

Мета розвідки – описати типологічні групи авторських неологізмів із афіксоїдом «само-», що оновлюють архетипний концепт «Я».

Джерельною базою праці є поетичні твори Василя Стуса, які увійшли до збірок: «Зимові дерева», «Золотокоса красуня», «Круговерть», «Палімпсести», «Час творчості».

Виклад основного матеріалу. Ретельний аналіз в'язничої поезії Василя Стуса, людини, що є національним символом Українського Опору другої половини ХХ століття, постають авторські неологізми. Суцільне обстеження словесних цілих вказаної мовної особистості дало підстав констатувати: найбільша кількість новотворів (77 (100%)) Василя Стуса складають авторські неологізми

з афіксоїдом САМО - . З них: 49 okazіоналізмів (63,6%) - поетичні номінації з семантикою негативного емоційного стану або ж новотвори з емотивно-оцінною семантикою втрати власної сутності; 28 новотворів (35,4%) - художні неологізми з позитивним емоційно-оцінним значенням оновлення, відновлення власної сутності.

ПЕРША ГРУПА - поетичні номінації з семантикою негативного емоційного стану (**самодосада, самолють, самоокупація, самозамкнення, самозрада, самоуникання, самозатемнення, самотинний, самонарікання, самовтеча, самоозирання, саморозтрата, самотерзання, самодосада, самодокір, самоокрадення, самоосліплий, самопоминання, самообмеження, самопротистояння, самоподовження, самоподовжений, самобіль**): «Отож – страшись / тих зустрічей нищівних, що одразу / навернуть на дорогу самозрад/ і скажуть: згинь» (ЧТ:113); «Ця самоокупація душі, / оця облуда людяності, може, / страшніша за злочинство» (ЧТ:112); «...*втрачаєш право самоуникання, / само переростання скрайніх меж / і, розминувшись із самим собою, / ти почезаєш у незгоді вчинків...*» (ЧТ:35); «Коли спромога самоуникань/ *при узголів'ї спалахом прозріння / відкриється тобі, як благостиня / прощень, опрощень, прощ і прощавань*» (П-1:62); «Ось тут мені не застує/ само затемнень невиситуца хмара/ ні сонця, геть студеного, ні зір» (Т.1, кн.2:139); «Спиваєш тугу самотинну/ і душу, мов малу дитину,/ до рання присипляєш: спи» (П-2:182); «Ні, не впадай у біль – до самонарікання./ О, не впадай у біль – його, як меч, піднось» (П-2:155); «Літник/ накинута б на утлі плечі/ та рухатися – не до речі/ звільнитись бажань самовтечі...» (Т.1, кн.2:98); «Доброму і злому/ кажи межу і позначи шляхи/ для самовтечі» (П-2:136); «Збавляння/ самого себе. Краця з благостинь./ З надгір'я налягла на тебе тіль, / неначе горя самоозирання?» (ЧТ:188); «Оце заповнювання порожнеч,/ майбутніх днів оця саморозтрата/ за многотою гри...» (ЧТ:62); «Ця жага/ самотерзання в вимерлому світі/ напівречей-напівлюдей» (ЧТ, с. 112); «...в мить крутого самопочезання/ він надто пильно стежив шлях утрат, - / лиш так його спотворило дерзання/ тим виразом вибачливих жалів,/ самодосад...» (П-1:55); «Не вір – ні долі, ні собі не

вір,/ а спроневіра і самодокір/ і змерзлий крик, що грудкою у горлі/ засів мов кляп – то все неначе дрім/ колючий» (П-2:290); «Цей півсон/ самоосліплі душі, ця туга/ самоокрадення – то є життя/ таємний смисл» (ЧТ:62); «*Ти загубився в горі – не знайдись/ у чорноводдізмовклого волання,/ в ропі чекань і самопоминання/ і гуку, що доносить благовість*» (П-2:111); «Доходь самообмежень. То – причал./ Укритися. Сховатися. Втекти/ у живосмерть» (ЧТ:102); «Страшні занадто ці самотороси/ почезлих душ» (ЧТ:112); «О вирвись, залишивши вирву/ у грудях, і роздмухай грань/ моїх самопротистоянь/ і дай напитися з потуру» (П-2:195); «Хто б збагнув/ оці дороги – без кінця і краю - / мов стріли надвивишень?/ самоподовжені? (Т.1, кн.2:155); «Хто б збагнув/ оці дороги – без кінця і краю/ самоподовжені?» (П-2:100); «Невже так мало/ відведено людині для бажань/ і успокоєнь? *Сліпота!* Само-/ **подовження** – на власну ж душу» (ЧТ:116); «Пролита цятка болю, я шукаю/ утраченої грудки самосну,/ *іще не розпочатої*» (ЧТ:107); «...а межі ними – лялечка німа:/ розпечена, аж біла з самоболку,/ як цятка пекла...» (ВЦ, с. 155).

ДРУГА ГРУПА - новотвори негативної емотивно-оцінної семантики втрати власної сутності (**самопочезання, самопроминання, самоуникання, самосмерть, самозникання, самознищувати, самозагасання, самодонищення, самоупокоєння, самоутрата (самовтрата), самоутрачений, самоспалення, самострата, самопалання, самопогиба, самовигоряння, самовтрата, самонищитель, самоприпинення, самопроминання, самоподолання, самосебезмертвілий, самостріл, саморозщеплення, самоофіра**): «Море/ розтопленого жалю хлюпотить/ і нас відстрашує – чеканням довгим/ благословенної своєї смерти,/ як *найпевнішого* самозникання/ у *завше беззрїховнім небутті*» (ЧТ:112); «Я ніби закоркований. Неначе/ лиш улягаю силі рабування/ і самознищую буремний дух» (ЧТ:107); «А ти живеш навпомацки – і тільки./ Самопізнання – самозагасання» (ВЦ:174); «...опорятуйте із тяжких невір, / з *тортур* самодонищення – зніміть / моє здиміле тіло із хреста...» (ЧТ:97); «А спіралений / кавалок шляху скручуєтьсяще / до цілковитих самоупокоєнь» (ЧТ:96); «*Утрата самого*

себе. Край / твоєї віри, мов порігшаний / над безгомінням вічного добра / самоутрати» (ЧТ:72); «хто скін свій пережив / ще замолоду, змалку, від народжень, / наважившись до всіх самоутрат/ у цьому **самовтраченому** світі» (ЧТ:139); «Утрачений для самого себе. Тільки за шолом'янем, / за порожнечою і небуттям/ ти знову повертаєшся до себе, / але – само утрачений навек» (ЧТ:131); «...порив нас відроджує і кличе/ перелітати смертне узграниччя, / аби в пекельний вечора опал/ крилом сягнути – в лоно самоспалень/ до молодих і радісних офір» (ЧТ:85); «Рудиментарний птах, / ти прагнеш висоти, як самострати...» (Т.1, кн.2:205); Все вигадка – що снилось / і з ночі увійшло, / до серця прихилилось / і мову одняло: / ця щедра самостра-та/ заради всіх зарад. (ЧТ:71); «Хіба що так: недозволенний простір/ живого духу кличе самосмерть/ подобою життя. (ВЦ:173); «...дар перевтілення – то Божий дар:/ грудьми припасти до планети, болем/ з землею злютуватись і навек/ позбавитися права самосмерті» (Т.1, кн.2:124); «О як нестерпно хочеться подовжень / і невігасного самопалання!» (П-2:130); «Господи, Господи, о осторонь / душігулки, що, заслухані в тугу, / немочі власної люблять наругу, / самопогиби високий огонь» (П-2:74-75); «Самовигоряння / йому незвичне. Віра ж бо триває / останніми жаринами жалів» (ЧТ:77); «Нам ряд утрачено. Раптових спроб / назубрені шпилі – ото єдине, / що вирвалося з самозаборон, / які дарують небеса щедротні...» (П-2:100); «Проминання – цілюще. / Одужання – самовтрастою» (ВЦ:160); «Поки стане, / захолоне крутіш осуг / невблаганний / з самовтрастами самосуд» (Т.1, кн.2:233); «...хто скін свій пережив / ще замолоду, змалку, від народжень, / наважившись до всіх самоутрат / у цьому самовтраченому світі» (ЧТ:139); «Такий самонищитель, / що убиває, творячи добро...» (Т.1, кн.2:94); «Самоприпинення. Стара чернетка, / прочитана і вздовж і поперек...» (ЧТ:146); «Пролита цятка болю, я шукаю / утраченої грудки самосну, / іще не розпочатої. І марно: / бо ж самопроминання – твій приділ» (ЧТ:107); «В дорозі довгих самопроминань / під знадою земного притягання / проносяться від ранку до смеркання» (П-1:44); «Лише воління, / подолання – мов самоподолання, / протистояння, ніби вижиття, / хоч байдуже – жи-

веш, ачи почезнеш...» (ЧТ:130); «*я згубився – сотнями відбитків/ само себе змертвілого в довірах/ і нахилиннях до безодні світу,/ котра гогоче тьмою, мов яскиня/ неолітична...*» (ЧТ:31); «*Як рура, кругла вулиця,/ гулка од гуду бджіл,/ маленький хлопчик щулиться,/ бо ж сонце – самостріл*» (П-2:275); «*Бажання жити – тільки-но на дні/ Твої саморозщеплення скінчилися...*» (ЧТ:75); «*...перейде крізь стратотерпця тіні/ пророк, свого цураючись лиця,/ в передчуванні вищого кінця/ самоофіри й самовоскресіння*» (П-2:150). Євген Іщенко слушно зауважує, що Василь Стус тлумачив смерть як початок нового існування, позбавленого страждань, але водночас смерть сприймалася автором не як докорінна зміна, а як мить становлення. Буття після смерті, на його думку, має спиратися на досвід духовного шляху на землі. Василь Стус спромігся бути вільною, самодостатньою особистістю, яка не страху перед смертю, бо смерть була необхідною умовою у досягненні правдивого існування з найвищими смислами [2, с. 76]. Шлях архетипного «Я» до самого себе відбувається крізь народження і смерть: «*... Попередународжень / чигає смерть, що, мудра і вельможна, карає нас на самовороття*» (П-2:133). Отже, смерть була для Василя Стуса і закінченням, і початком, вищою категорією, що охоплює всі три часові виміри (минуле, теперішнє, майбутнє). Поет вважав її шансом потрапити на інший щабель розвитку; миттєвістю, що передреує вічності.

ТРЕТЯ ГРУПА - художні неологізми з позитивним емоційно-оцінним значенням оновлення, відновлення власної сутності (**самопочинання, самопрозріння, самовивищення, самоповоження, самовоскресіння, самодар, самодарування, самодовіра, самонародження, самонаростати, самопереростання, самопідтверджування, самоповертання, самоволя, самонаближення, самовижидання, самовороття, самопостання, саморозсвітання, самособоюнаповнення, самопосчезання, самосвіт, самогамування-самовдоволення, самопомноження, самопрочування, самокружеляння, самовороття**): «*Надто мало / землі для духу. Надто для душі / розкошляної тісно на планеті, / де жити – горбитись (самовивищень/ западини)*» (ЧТ:112); «*Оце, життя, твої дороги / самовивищень, як наруг*» (П-

2:107); «...перейде крізь страстотерця тині / пророк, свого цура-
ючись лиця, / в передчуванні віщого кінця/ самоофіри й самовоскре-
сення» (П-2:150); «Мусять дерева / навчати доброти, як самодару»
(ЗД:131); «Ти був скупий чи то – занадто щедрий/ на власну душу
і не брав нічого / із тих дарів високих, що тобі / належать правом
самопочезання/ і самодарування...» (ЧТ:36); «Самодарування - /
це здатність самознищення. Пощо / це добровільне самогубство?»
(ЧТ:121); «...втративши самодовіру здавна, / став наблизитися /
осклілий погляд...» (Т.1, кн.2:121); «утративши чуття самодовіри, /
став наростати шпичаками близни, / мертвіючи, пустився до речей /
ходою власною» (Т.1, кн.2:121); «І не існує. Приємне відмирання - /
Самонародження від'ємний знак» (Т.1, кн.2:196); «Оце самонарод-
ження твоє / то голос смерті: пристарайся, *брате*, / бо вже захо-
дить час твій вирушати, / *пора* і дописати житіє» (П-2:117); «Неначе
дзвін – поезія. *Гуде* / і самонаростає аж до повні...» (П-2:150); «...
втрачаєш право самоунікання, / самопереростання скрайніх меж /
і, розминувшись із самим собою, / ти почезаєш у незгоді вчинків...»
(ЧТ:35); «Отак: *живи* – і скній, *живи* – і скній, / і як дійдеш само-
переростання, / і як збагнеш: ти власна жертва й кат, / тоді збагнеш і
смерть, як припадання / до обрію, як *утрату* всіх утрат» (П-1:203);
«Ще, *слава Богу*, тьмяний стовбур совісті / признатись може весь
до незбагненого, / котре самопідтверджує її / і втаємничує...» (П-
2:101); «Тиші дай: / зупину. Абож – самоповертання / до роздоріж.
(ЧТ:112); оця утеча в самоповертання - / це ніби виснений в дитин-
стві сон... (ЧТ:166); «Червона барка в чорноводдідолі / загубиться.
І фенікс довгоногий / перенесе тебе в ясні чертоги / від самоволь,
покори і *сваволь*» (П-1:56); «...*весь той чар* / самонаближень, упізнань
і вчорень, / що визріли у невідідушевній / і стежать стежать
стежать зизим оком, / а чи я втраплю на свою стежу...» (П-1:121);
«Деся я спинився в самовижданні / і *відростаю* на однім *жданні*, /
і в ньому *старію*» (ЧТ:79); «...я *відчуваю власну смерть* – *живою*, /
як і загибель – самовороттям» (ЧТ:58); Попереду народжень / чигає
смерть, що, мудра і вельможна, / карає нас на самовороття. (ЧТ:75);
«По ліву руку – древній, аж до ер / самопостання, *гоном безбере-*

гим./ що вбom смертельним, що наліг на серце/ і наслухає втомлене буття - / той древній світ – і радісний і тужний - / непам'яті» (П-2:136); «*Не прагни, сину мій, а бережисьь,/ тримаючись вервечки існування,/ і научайся саморозвітання,/ і мерехтити радістю навчись.* (ЧТ:164); «*...бо жити – то не є долання меж,/ а навикання і самособою-/ наповнення*» (ЧТ:12); «*Зухвало як – цуратися душі/ і навертати й повнитись. І вічно/ летіти в сонмі самопочезань*» (ВЦ:174); «*Ми радо полишаєм власні гнізда/ і, випускаючи бажання в лет,/ все квапимось до самопочезання,/ мов шлях од себе – справжній для душі*» (ЧТ:48); «*Гуде басове жалюзі,/ йде репетиція страждання,/ прем'єра самопочезання*» (П-1:104); «*Як моторошно в самосвіті!/ *Як страшно і нестерпно як!*»(ЧТ:99); «*Пильнуй спокійне самострумування,/ коли лілеї жовті пелюстки/ малішають і чезнуть*» (ЧТ:151); «*...аби в останньому пориві,/ у плині самострумувань/ ураз зайти за власну грань,/ пірнути в смертні переливи*» (П-1:169); «*Ми з себе витікаємо, як ріки,/ лиш самотою й пам'яттю великі,/ встромляємось між скелями двома,/ аби ріка пливла, а ми стояли/ і не собою самострумували*» (ЧТ:125); «*...останній крик настрашеної волі,/ тим схарпудженої, що кінець/ видніший їм за самогамування-/самовдоволення*» (ЧТ:37); «*І ще здалося – відвіта, наосліп:/ що я себе утратив многотою/ само помноженого цього світу...*»(ЧТ:31); «*Ти ще на лезі самопрочування,/ на пласі спогадів-передчуттів/ блаженного кінця...*» (ЧТ:145); «*А ти шугай – у самокружелянні/ (немов планета згасла? чи болід?)/ Тут ані дня, ні ночі, ні світання,/ і почезає за тобою слід*» (ЧТ:59).*

Висновки. Авторські неологізми проаналізованих трьох груп об'єднуються навколо стилістими «самособоюнаповнення» і демонструють зв'язок мовотворчості Василя Стуса з екзистенційними категоріями «самості» і «самоформування».

ЛІТЕРАТУРА

1. Зборовська Н. Василь Стус: до історії проблемного тлумачення / Неоніла Зборовська. *Дивослово*.2009.№5. С. 40 – 46.
2. Іщенко Є. Віталізація смерті в поезії Василя Стуса / Євген Іщенко. *Слово і час*.2006.№11. С. 69 – 76.

3. Єщенко Т. Лінгвістичний аналіз тексту: [навч. пос.] / Т. А. Єщенко. Київ: Академвидав, 2009. 297 с.

4. Кралюк П. "...бенкет смерті в образі життя": ВасильСтус як філософ-екзистенціаліст / Петро Кралюк. *День*. 2010. 2223 жовтня. С. 8.

5. Соловей О. ВасильСтус і адекватність літератури / О.Соловей. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*: наук. зб. Вип.10 / Редкол. С.В.Мишанич [відп. ред.]. Донецьк: ДонНУ, 2006. С. 56 – 67.

Список джерел з умовними скороченнями

1. ЗД - «Зимові дерева». Стус В. Зібрання творів: У 4-х т., 6-ти кн. Львів: Просвіта, 1994.Т. 1., кн. 1.431 с.

2. ЗК – «Золотокоса красуня». Стус В. Вірші / Упоряд. Д. Стуса. Київ: Слово і час, 1992.48 с.

3. Кр - «Круговерть». Стус В. Зібрання творів: У 4-х т., 6-ти кн. Львів: Просвіта, 1994.Т. 1., кн. 1.431 с.

4. П-1 – «Палімпсести, книга 1». Стус В. Зібрання творів: У 4-х т., 6-ти кн. Львів: Просвіта, 1999.Т.3., кн. 1. 486 с.

5. П-2 – «Палімпсести, книга 2». Стус В. Зібрання творів: У 4-х т., 6-ти кн. Львів: Просвіта, 1999.Т.3., кн.2.495 с.

6. Т. 1., кн. 2.Стус В. Зібрання творів: У 4-х т., 6-ти кн. Поетичні твори, що не ввійшли до збірок (1958 - 1971). Львів: Просвіта, 1994.Т.1., кн.2.302 с.

7. ЧТ - «Час творчості». Стус В. Зібрання творів: У 4-х т., 6-ти кн. Львів: Просвіта, 1995.Т.2.429 с.

*Руслана Жангазінова,
старший викладач кафедри українознавства
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького*

«ЗАПАД» ЯК ЗЛОЧИН ІЗ ВІДГУКОМ У СЬОГОДЕННЯ

Протягом багатьох століть смертельним мечем Дамокла висить над головами українців «дружба» московського народу. Знищення козацтва, руйнування українських міст, нівелювання мови, культури та історії, розстріли свідомих громадян, заслання, виселення, голодомори – це все далеко не повний перелік «подарунків» від східних сусідів.

Болючим спогадом у пам'яті жертв та нащадків відлунює страшний злочин радянської каральної машини, одна з найбільш масових депортацій українців – операція «Запад». 21 жовтня 1947 року залізна рука системи увірвалася в домівки жителів західних областей України і протягом шести днів знищила життя десятків тисяч людей з території Львівської, Тернопільської, Волинської, Рівненської, Дрогобицької (в той час) і Станіславської (Івано-Франківської) областей.

Це був не початок, а швидше продовження каральної операції, яка розпочалась у 1944 році, коли за два роки із західної території нашої держави депортували більше 36 тисяч осіб (14729 сімей).

Ще напередодні у Тернополі та Чорткові розмістили вагони для начебто виселення євреїв. Але насправді МГБ вже готувалося до перевиконання плану з депортації українських сімей у Сибір та Казахстан. Чекісти мали намір за один день виселити у сніги Сибіру 100 тисяч осіб, більшість з яких жінки і діти до п'ятнадцяти років.

За традиційно підлою звичкою нічних нападів цю операцію розпочали о 2.00 годині ночі у Львові. А вже вдень 26 жовтня останні 62 вагони зі зламаними життями вирушили в пекло російської гостинності. Ешелон 20040... Більше, ніж 77 тисяч людей, з яких лише чверть - чоловіки, а решту – жінки та діти, стали жертвами кровожерливої радянської влади, яка нестримно бажала знищити

український визвольний рух під проводом Організації українських націоналістів і для досягнення своєї мети не цуралась навіть наймерзенніших, антигуманних, нелюдських методів.

З подачі заміністра державної безпеки Сергія Огольцова та міністра Сергія Савченка, які вважали, що виселення сімей членів ОУН – один з найкращих методів боротьби із націоналістами, посіпаки чекістської кривавої системи розпочали свою каральну операцію. Також вважалося, що депортація цих сімей допоможе виконати наказ МГБ СРСР № 00207 «Про посилення боротьби з націоналістичним підпіллям і його озброєними бандами в Українській ССР».

Палким прихильником продовження масових депортацій представників українського народу виступив Микита Хрущов. Проте сама операція готувалася таємно, що, властиво, свідчить про боягузливність великої радянської імперії. Цілком таємним був виданий у москві указ «Про виселення сімей засуджених, вбитих і тих, що знаходяться на нелегальному становищі, активних націоналістів та бандитів з території Західних областей України». Для проведення депортацій на захід відправили додаткові військові сили з усього радянського союзу, тож у виконанні злочинного наказу брали участь представники не лише росії та України, а й Чечні, Грузії, Дагестану, Вірменії, Молдови і т. ін.

Цинізм операції «Захід», окрім наведеного вище, полягає ще й у тому, що, як і в сьогоденні, під виглядом боротьби з так званими злочинцями, націоналістами, ворогами народу, насправді радянська влада проводила геноцид українства, винищення нації. Як же ще по-іншому можна пояснити те, що під час операції вивозили не лише сім'ї членів підпілля, а й (у випадку, якщо таких сімей не знайшли) родини із резерву, тобто такі, які обрали тільки для кількості? Операцію із депортації у більшості областей чекісти провели, як і планували, протягом одного дня. Більше часу знадобилося лише для вивезення осіб із районів з поганим дорожнім сполученням (найчастіше гірських). Людей майже без нічого вивезли в холодні необжиті місця. Велика частина депортованих загинула від голоду, холоду й хвороб ще дорогою до місць заслання.

ня, а тих, хто вижив, змусили важко в нелюдських умовах працювати на підприємствах вугільної промисловості східних районах СРСР та заводах Омська. Усе майно депортованих розподіляли між колгоспами та місцевою владою.

Режим святкував перемогу, вважаючи, що, депортувавши тисячі сімей, тим самим він знищив і українське націоналістичне підпілля, розгромив «бандитів». Проте чекістські виродки не врахували того фактору, що лицарі українського духу, як птах Фенікс, відроджуються із попелу і ще з більшими завзяттям та люттям стають до боротьби проти пекельної машини смерті. Уже в грудні того ж року Хрущову доповіли, що сили націоналістичного підпілля активізувалися й ведуть жорстоку боротьбу проти партії та уряду.

Проте, незважаючи на малу результативність у досягненні цілі, примусові депортації не закінчились. Московська машина терору розчерком пера видала новий указ №00386 «Про виселення з території західних областей Української ССР сімей бандитів, націоналістів та бандпособників, у відповідь на здійснені бандитами диверсійно-терористичні акти», чим продовжила дії, спрямовані на знищення українського народу. І це вже були не спеціально підготовлені операції, а щоденна рутинна, безжальна, злочинна робота чекістів, яка в тому чи іншому вигляді тривала протягом десятиліть.

Каральна машина московії і сьогодні прагне будь-якою ціною відродитися, знищити все українське, стерти з карти світу цілу нашу країну і наш народ. І зараз на окупованих територіях України проводиться депортація населення у сповнені занепаду східні регіони росії. І знову боротьба за виживання нації, яка завершиться нашою перемогою, щоб більше ніколи не дозволити повторення операції «Запад».

ЛІТЕРАТУРА

1. Вронська Т. Заручники тоталітарного режиму: репресії проти родин «ворогів народу» в Україні (1917–1953 рр.). — К., 2009. — 486 с.
2. Депортації. Західні землі України кінця 30-х- початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. У трьох томах. — Т. 2: 1946–1947 рр. — Львів, 1998. — С. 287–288.

3. Когут А. Депортаційна операція «Захід» у жовтні 1947 року (за документами Галузевого державного архіву Служби безпеки України). // Архіви України. Науково-практичний журнал. Вип 4 (324), 2019. С. 118-128.

4. Операція «Захід»: до 75-річчя депортації населення Західної України у віддалені райони СРСР / О. Бажан // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: 36. ст. — К., 2013. — Вип. 18. — С. 338-349.

5. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX–XX ст. Історичні нариси / Д. Архієрейський, О. Бажан, Т. Бикова та ін. Відповід. ред. В. Смолій. – К.: Наук, думка, 2002. – 952 с.

НАТАЛІЯ ІЩУК,
*старша викладачка кафедри українознавства
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького*

“ БАБУСЮ, РОЗКАЖИ ПРО ГОЛОДОМОР” РОДИННІ ПЕРЕКАЗИ ПРО ГОЛОДНІ РОКИ

Присвячую пам'яті моїх рідних

Все далі відходить від нас ХХ сторіччя, що принесло українському народові найбільші страждання за всю його історію. Все менше залишається живих свідків тих страшних часів. Людська пам'ять також не вічна. Та все ж, незважаючи на всі старання ворогів української правди знищити або сфальсифікувати архіви, збільшується кількість документальних свідчень про злочини, вчинені комуністичною владою. Правду не зупинити. Спогади про те лихоліття зберігають діти, онуки, правнуки, праправнуки.

Коли ми говоримо про Голодомор, то найчастіше йдеться про біль і жах, які відчували наші предки, про психологічну травму, яку пережив народ, що став жертвою більшовицького експерименту «впокорення голодом». Я часто думаю про те, що наша родина — типова постгеноцидна українська родина, яка так глибоко ховає свої травми, що їх дуже важко витягнути на білий світ. Але це треба зробити, бо таких сімей у нашій країні більшість.

Вперше про голодні часи я почула від своєї бабусі Шафорог Антоніни Леонівни (1933 р., с. Крупин Хмельницький р-н Вінницька обл. — 2011 р., с. Березна Хмельницький р-н Вінницька обл.). і так зберегла в пам'яті все, що вона розказувала. Ці родинні історії передавалися пошепки. Від бабусі я знала про предків по маминій лінії. І на прикладі родини моєї бабусі хочу розповісти спогади про ті люті часи, щоб ніколи таке не могло повторитись на українській землі і ніде більше у світі.

Згадувати часи Голодомору бабусі було важко. Кожного разу перед розповіддю вона завжди витримувала паузу. В тому мовчанні

змінювалося її обличчя, в очах був біль, голос ставав ледь чутним. Починала розповідати короткими реченнями, обережно, проживаючи щоразу весь жах.

Ще до Голодомору 1932-1933 р.р. мій прадід Антохов Леон (1901 р., с. Крупин Хмільницький р-н Вінницька обл. — 21.12.1944 р., варм.Пешт-Піліс-Шолт-Кішкун с. Демро Угорщина) та прабабуся Антохова Кароліна (1906 — 1992 р.р., с. Крупин Хмільницький р-н Вінницька обл.) були селянами, мали декілька гектарів землі, вся родина працювала на ній, всього було достатньо, жили добре. У прадіда і прабабусі було однакове прізвище, так що прабабусі після заміжжя не довелося його змінювати.

Звісно, влада хотіла, щоб вони працювали на державу, а не на себе. Почали організовувати колгоспи, туди ніхто не хотів іти. Вони змушені були піти у колгосп, бо до того приїхали і забрали все. У прадіда забрали поле, коней, а потім решту всього. Залишили корову, якою і спаслися.

У 1932 році голоду не відчувалося, трохи були запаси у людей. А вже у 1933 році люди почали пухнути, особливо перед весною. Найпершими вмирили діти і фізично здорові чоловіки. З осені 1932 року бригади почали ходити і забирати хліб. Спочатку у великих сусідніх селах Березні, Куманівцях, потім у Крупині, Чудинівцях. А хто ж забирив їжу? Забирали люди тоталітарної системи, або як казала моя бабуся, поліцаї.

До кожної хати під'їжджали підводи, заходили по 4-5 чоловік, допитували про хліб. Приходили і переривали всю хату, штрикали довгими дротами в стіни, навіть в піч залазили, щоб ніде не залишилося їжі, ніхто нічого не закопав. Шукали на горіщі, на подвір'ї, в садку, у льоху, в бочках з квашеними огірками. Зерно було в кожного. Находили десь в когось мішечок, витягали його і забирали. Забирали все, що можна було їсти: зерно, борошно, крупи, картоплю, буряки, кукурудзу, мед. Те, що варилося в печі в горщиках, витягали й розбивали об землю, а людей били.

Спасали людей від голодної смерті річки Південний Буг і притока Домаха (Пожарка), яка протікає через лівобережну частину

села Березна і з якої загачено чималий ставок. Тут було багато риби: карась, сом, окунь, краснопірка, лין, бички, в'юн. Люди йшли на річку вночі, робили ополонку. Риба вискакувала з води, бо не було повітря. Швиденько збирали у кошик чи відро. З риби варили юшку, до якої додавали різні корінчики, смажили, сушили тараньку. А ще річкові мідії або шкайки (так їх називають місцеві жителі), з них можна було роздобути найбільше м'яса. Його варили, а потім смажили, так воно було не таким твердим.

Збирали різні рослини та насіння, калачики, лободу, мерзлу картоплю і буряк. Запарювали чай з гілочок вишні, сливи, малини, липи. Дорослі і діти їли цвіт акації, кору дерев, перемерзле лущиння картоплі. Взимку ходили на поле шукати залишки збіжжя. Знаходили гнилу картоплю, вона була ніяка, слизька і солодка, але були і такої раді. Якщо знаходили картоплину чи буряк, то несли додому, можна було зварити суп. Нагрівали сковорідку, щоб аж червона була, кидали м'яту картоплю, додавали лободу і робили млинці. Люди йшли на поле збирати колоски, але згодом і це заборонили. Всі дуже боялися об'їздчиків, які на конях охороняли поля. Коли їхав об'їздчик, всі кричали і тікали, бо міг забити батоном до смерті. Виживали на молоці та гнилій картоплі, а хліб їли зрідка. Дуже важко було, їли все що бачили, і кору варили, і листя.

На південь від села Березна знаходився ліс. З розповідей старожилів відомо, що він до 1917 року був поділений на дві частини. Одна, південно-західна, належала державі, а друга, південно-східна — панові. Розділялись панський і державний ліси глибоким ровом. В пана були свої охоронці, які не дозволяли жителям села відвідувати і навіть переходити через ліс. Після 1917 року дві частини лісу об'єднали в один державний ліс.[1] Саме до Березнянського лісу люди ходили збирати гриби, суніцю, малину, черешні, ліщину, груші, жолуді, кору дерев, насіння. Все знайдене у лісі допомогло вижити багатьом родинам.

Про голод 1947-1948 р.р. бабуся розповідала мені довгими літніми вечорами. Коли я подорослішала, розпитувала про голодні роки ще більше, ті розмови тривали до глибокої ночі. Коли бабусин

батько Леон пішов на війну, жити стало важче, дитинства не було. Важко працювали, постійно були голодні. Менші діти вилазили на піч і чекали, коли буде щось поїсти. Бабуся була найстаршою серед сестер, тому на ній був обов'язок приготувати на всю сім'ю. Для дитини це було важко, особливо коли не було з чого. Бабуся часто згадувала, як робила коржики і пампушки з лободи, полови і борошна, варила куліш. Поки готувала, то під'їдала. Через це брати дражнили її пампушкою, бо не була сухореброю. Також бабуся розповідала, як всіх жителів села Крупин виселили в Бессарабію. Туди всі гуртом йшли два тижні. Коли прибули на місце, то поселили їх жити в конюшні. Зі слів бабусі — не голодували, адже зерна було цілими купами. Багато дівчат залишилося там, виходили заміж за місцевих, тому що був хліб і до хліба. Пробыли в Бессарабії декілька місяців, а потім поверталися в рідне село знову пішки. Коли дійшли до села, жодної хати не було цілої. Бабуся завжди плакала, коли розповідала про цей момент. Згадувала корову, яка прийшла на те місце, де було подвір'я, і заревіла. Допомогали будувати хати один одному всім селом. Бабуся згадувала, як побачила у садку сусідську дівчинку років восьми, яка лежала на землі і ледь дихала. Дитина померла, адже була безсила.

Це уривки про Голодомор, які я пам'ятаю з розповідей моєї бабусі Шафорост Антоніни Леонівни. Бабуся прожила 78 років. Я завжди пам'ятатиму, як вона співала наших чудових українських пісень, веселих і журливих. Деякі українські пісні я чула лише від неї. Бабуся згадувала, що навіть в найтяжчі часи в родині співали сумних пісень. Досі пам'ятаю слова пісні “Ой, Боже, мій Боже, нащо я вродилася, нема того дня, щоб я не журилася”. Завжди охайна, зберегла і навчила нас українським звичаям і традиціям. Найдорожчі спогади — це родинні звичаї і традиції на Святвечір, Різдво, приготування дванадцяти страв, кутя, шопка, колядки, щедрівки, паління дідуха на городі, разом пекли паску, фарбували крашанки, плели віночок на свято Божого тіла, пекли пиріжки і коржі з маком на Спаса.

Моя прабабуся Кароліна прожила 86 років. Пережила три Голодомори. Дві світові війни. Виселення з малими дітьми в Бессарабію.

Смерть чоловіка на війні. Залишилася вдовою в 38 років з малими дітьми. Поховала двох малих синів. Тяжка робота в колгоспі за трудодні. Ходила до костелу Пресвятої Трійці (м. Хмільник). Віру в Бога передала нащадкам. Завжди була одягнена в українську сорочку, білу хустину, спідницю і фартушок. А ще я добре пам'ятаю її слова: “Зараз добре жити, адже зерно є, їжа є, на городі все росте”.

Як же ж ніхто з родини не помер під час Голодоморів? Вижили, тому що трималися гуртом, підтримували один одного добрим словом, спільною працею та шматком хліба.

Відомий дослідник Голодомору Джеймс Мейс свого часу говорив, що «Ваші мертві покликали мене, щоб я сказав правду про них». Саме він ще 1982 року на міжнародній конференції з голокосту й геноциду у Тель-Авіві першим серед західних істориків охарактеризував великий голод 1932–1933 років в Україні як акт геноциду, метою якого було «знищення української нації як політичного чинника й суспільного організму». [6]

Ще одним із жахливих наслідків Голодомору стала трагедія забуття, яка торкнулася мільйонів українських родин. Ті, хто пережив цей жах, замість того, щоб переосмислити горе і знайти для себе ресурс на майбутнє, намагалися забути про це, витіснити на задвірки пам'яті, обманути себе, що цього не було, бо цього не могло бути. В цьому ж переконувала і радянська пропаганда, а відкриті розмови про Голод кваліфікувалися як «антирадянська агітація» і могли закінчитися новими арештами й таборами. Із родинних історій викреслювалися імена, сюжети, долі. Коли на початку 1990-х про Голодомор заговорили відкрито, суспільство було шоковане масштабами трагедії. Горе, яке наші предки змушені були замурувати в душі, переживали їхні нащадки. [6]

У 1998 році Указом Президента було встановлено День пам'яті жертв Голодоморів, і перші роки він перетворювався на ритуальні плачі і панахиди за померлими. Але суспільство теж дорослішає. Виплакавши свій біль, ми почали шукати відповідь на запитання: що дало українцям силу вижити в ті часи, не втратити людської подобі, підтримувати одне одного? Дуже хотілося б відгорнути

сторінку пам'яті назад і побачити ту Україну, якою вона була до Голодомору: сильною, гордою, мудрою, працьовитою, з почуттям власної гідності і віри у свої сили. Усі спогади нащадків, які через свідчення рідних намагаються відновити пам'ять про кожного члена їхньої родини – як ниточки, які зшивають прірву між минулим і майбутнім, повертаючи повноту і силу Роду. Це пам'ять, яка зцілює і дає надію. Це пам'ять, яку треба берегти і передавати далі. Хочеться вірити, що кожному людину сколихне інтерес до історії свого роду і бажання згадати поіменно всіх, хто став жертвою штучного голоду. І що ці історії стануть надбанням не лише окремої родини, а всього суспільства. Бо це – наша історія. І не забувайте добру традицію, яку залишив нам у спадок Джеймс Мейс — в четверту суботу листопада запалити свічку пам'яті за жертвами Голодомору на своєму вікні. Адже, коли ми згадуємо про своїх мертвих, вони оживають. [6]

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://irp.vn.ua>
2. Березна // Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. / П.Т. Тронько (голова Головної редколегії). — К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967 - 1974 — том Вінницька область / А.Ф. Олійник (голова редколегії тому), 1972 : 788с. - с. 673
3. Верига Василь. Листопадовий рейд 1921 року. - Київ: Видавництво “Стікс”, 2011.
4. Заповідні об'єкти Вінниччини. - Вінниця: Велес, 2005. - 104 с.+ 28 с.іл.
5. Людяність у нелюдяний час / упоряд. В. С. Тилішак, В. М. Яременко. - 2-ге вид., перероб. і доп. - Київ : Смолоскип, 2018. - 288 с.
6. <http://uinp.gov.ua>
7. Жертвам голодомору 1932-1933 років присвячується. Праці наукового товариства ім. Шевченка. Том XXXV. Лікарський збірник. Медицина і біологія. Нова серія. Том XXIII. - Наукове товариство імені Шевченка. - Львів, 2013. - 234 с.

*Володимир Качкан,
доктор філологічних наук, академік,
завідувач кафедри українознавства і філософії
Івано-Франківського національного медичного факультету*

НЕ ВСИХАЄ ВІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КРОНИ

У сучасному літературознавстві в умовах незалежності України досить широковживаним є поняття “Лепкіана”, хоча це узагальнене визначення, зрозуміло, передбачає як глибокоосаяжність вивчення й науково-художньої інтерпретації життєво-творчої біографії одного з найвизначніших представників генеалогії Лепких – поета, прозаїка, вченого і суспільно-культурного діяча Богдана Лепкого, так і студіювання творчості батька – о. Сильвестра Лепкого (Марка Мурави), поета, прозаїка, громадського діяча, його двох синів – Лева Лепкого, поета-пісняра, композитора, музиканта-виконавця, публіциста, редактора, активного учасника Січового стрілецтва, та Миколи Лепкого, визначного педагога, прозаїка-документаліста, політичного і просвітницького діяча, ратая ниви національного відродження.

Поки що найбільшу увагу дослідників прикувала до себе постать Б.Лепкого, дещо розширюється амплітуда інтересів до творчості Л.Лепкого. Та, на жаль, дуже мало знає сьогочасний читач про Сильвестра Лепкого, а ще менше – про Миколу Лепкого. Розшукані в архівах Івано-Франківська, Львова, Києва матеріали, залучені до аналізу спогади дочки Тетяни Юзвякової, рукописні промови, газетні публікації самого М.Лепкого, спогади доктора Романа Смика і особливо ж надто важливий документ часу – записник М.Лепкого з 1914 р., достарчені нам паном Смиком, – це та джерельна база, на якій і робиться спроба своєрідної есейної реконструкції життєпису Миколи Сильвестровича Лепкого.

Лепкий М.С. народився 21 листопада 1878р. в с. Кругулець (нинішня форма написання: Крегулець) теперішнього Гусятинського району на Тернопільщині (у нашому розпорядженні – церковна метрика; про це свідчать спогади Р.Смика [1, арк.1,3]; ці факти черпаємо і з наступних документів М.Лепкого: “Lebenslaut” за 19.09.1941р.

[2, арк.22]; “Personalfragebogen” [3 арк. 20-21 зв.]. До речі, тут зафіксовано, що М.Лепкий – греко-католицького віросповідання; що його дочка Тетяна 9.07.1907р. народження, а син Маркіян – 17.04.1910р.; що він вільно володіє українською, польською, німецькою, російською мовами; що не мав ніякого відношення до військової служби). Юрій Угорчак помилково твердить, що М.Лепкий народився “в селі Жукові біля Бережан” [4]. Цю помилку повторив у своїй публікації “Ще один з братів Лепких” Михайло Рудковський [5]; деякі фрагменти до життєпису М.Лепкого див.: Альманах Станиславівської землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини / Ред.-упорядник Богдан Кравців. – Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1975. – Т.1. – С.124, 125, 128, 152, 157-158, 296-297, 300, 321, 395-397, 505, 517, 529, 565, 663, 679, 932; Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1985. – Т.2 (Ред.-упорядник Микола Климишин). – С.60, 410, 462, 702, 720, 765). Наступного року Лепкі уже замешкали у с. Поручин, адже звідти рукою подати до Бережан, де у будинку діда о. Михайла Глібовицького проживав тоді син Богдан. Через два роки сім'я перебралася до с. Жуків.

Як побачимо із спогаду Богдана Лепкого, в родині панувала тепла любов батьків до дітей та між братами.

Ось шкіц-спогад із розділу “Осінь”: “Якої ж радості було! Дядько Омелян маму з Крегульця привіз. А перед ними що це таке дрібоче! Маленький братчик Микола. Як же він виріс за цей рік, що я його не бачив! І який смішний! Ще навіть добре балакати не вміє, а вже співає: “А я бідний горшокдрай, від хати до хати ходжу, кличу на весь край: горшки дротувати!” [6, с.135].

Після закінчення “нормальної школи” М.Лепкий навчався у Бережанській гімназії, із стін якої вийшли відомі згодом літератори, вчені, суспільно-культурні й громадсько-політичні діячі. Роман Смик стверджує, що М.Лепкому “довелося здавати матуру в далекому Перемишлі саме в дні смерті батька, о.Сильвестра Лепкого, 5 червня 1901р.”. Досі, на жаль, невідомо, чому саме у 23-річному віці М.Лепкий завершував “матуру”, але Р.Смик стверджує, що має “доказ, що Микола разом з трьома іншими майбутніми професорами

Станіславської гімназії саме були матурантами в Перемишлі. Відтак навчався у Краківському та Львівському університетах (див. німецькою мовою заповнений М.Лепким “Lebenslaut” [7, арк.22], а також рядки у документі “Personalfragebogen”: “... три семестри студіював право на університеті в Кракові, дев’ять семестрів – філософію на університеті у Львові” (8, арк.20). В.Подуфалий у нарисі “Син золотого Поділля” [9] помилково пише, що М.Лепкий, мовляв, не пішов стежкою сімейно-родинної традиції – не обрав дорогу церковнослужителя, а вступив на філософський факультет у Відні). Потім перед Миколою Лепким життя розгорнуло довгий килим педагогічної і громадсько-культурної діяльності. Провчителював він 1906р. у Бережанській польській державній гімназії, де викладав українську мову. Шкільна кураторія перевела його наступного року викладати українську мову до Другої польської станіславівської гімназії, де працював до 1938р. Як згадує дочка М.Лепкого у спогаді “Пам’яті мого батька” [10, арк.1-7] – текст машинописний з редакторськими виправленнями чорним чорнилом), “за Бережанами тужив батько. Це було його рідне місто. Там він деякий час учився, там його дідो по мамі, о.Михайло Глібовицький, був парохом, там батько, о.Сильвестр Лепкий (Марко Мурава), парох Поручина, потім Жукова, працював у бережанському повіті як невтомний діяч національного відродження.

Бережани положені в романтичному доквіллі. Над великим ставом, що блищить на тлі високої гори Сторожиська, овіяної легендами, а далі – узгір’я понад Золотою Липою, які пізніше, за Першої світової війни, вславились боями Січових Стрільців з москалями і здобуттям Лисоні 1916р.

Ще колись Ю.Словацький, польський поет з великим сентиментом до української землі, у своїй поемі “Ян Белецькі” писав: “Пан Бережан у чудовій мешкав стороні”.

А при тому в цій найстарішій у Галичині бережанській гімназії ще снувалися тіні М.Шашкевича, “Руської трійці” і цілої низки українських письменників та діячів, яких вона видала” [11, арк.1].

І цілком інше середовище – Станіславів. Тетяна Лепка-Юзвякова, досить детально подаючи передісторію цього міста, що, на її

думку, “був немов епігоном сусіднього Галича...”, пише про суспільно-культурний рух, акцентує, зокрема, увагу на діяльності товариства “Бесіда”, таких постатей, як Теофіль Окуневський (див. його спогади про Станиславів у “Фаховому Віснику” за березень 1933р.), Євген Желехівський, Леонід Заклинський, Денис Січинський, Іван Верхратський, Іван Кутинський, Софрон Недільський.

Але не слід забувати і про інше оточення.

Педагогічна справа, захоплення музикою, співом – то була та аура, що поглинала усе єство Миколи Лепкого. Особливо він, як і його брат Лев, що нерідко гостював у нього в Станиславові, захоплювався музикою, репертуарним багатством композитора і диригента Кошиця. “Батько переживав, – писала дочка Тетяна, – бо любив пісню, тим більше, що репертуар Кошиця був тоді у нас незнаний, зокрема, всі ці шедеври, колядки тощо. Це були давньо-предавні обрядові перлини, а батько дорожив тими різними обрядами і звичаями. На своїх годинах в школі він залюбки розсновував цілу мережу похвал тим скарбам народної душі. І учні... знали докладно праісторію неписаної української літератури – усну словесність, обряди і звичаї. Вони довго згадували батькові виклади” [12, арк.5].

Микола Лепкий як людина був м’якої вдачі, ввічливий, толерантний. На жаль, досі не вдалося розшукати повне його листування, але навіть поодинокі сліди з листів брата Богдана – яскравий доказ того, що з М.Лепким радилися близькі, друзі, родина; він завжди умів заторкнути словом найтонші струни душі і серця. Ось цікавий лист брата із Кракова, датований 8 травня 1938р. “Дуже Тобі дякую за лист, – читаємо. – Прости, що хлібом не плачу за хліб, що пишу коротко. Не знаєш, як мені тяжко писати... Добрі люди не забувають про мене. Щоднини хтось є, часто-густо й десятеро людей нараз зійдеться, а мені все пусто. Щасливі люди, що не мають так багато сентіменту, як ми...”. Далі описує свій стан, жаліється братові, що “властиво ніколи тепер не є здоровий”. Далі передає своє захоплення Маркіяном, що згодом став відомим скрипалем, професором Празької консерваторії та солістом Берлінської філармонії. Отже, в листі далі читаємо: “... Казав Марко, що його професор ще один рік хоче мати в себе. Або

я знаю, що казати? Маю велике довір'я до тамошних професорів і коли би це ходило о мойого, приміром Стася, то послухав би. Може якраз цей рік рішив би про його кар'єру. Так було з Андрієм Лепким. Якраз доходив до того пункту, де зачинається мистець, але замість лишитися ще рік у Кракові, пішов на “посаду” до Дрогобича і став “професором”. Але все це пишу не як раду, а як гадку... Гей, гей, як ті літа скоро минають! Не оглянувся чоловік і вже старий. “Та що робить – журба не pomoже...” [13, арк.1-1зв.).

Має глибоку рацію Р.Смик, коли згадує, що “Миколі прийшлося працювати серед дуже незвичайних обставин у польській гімназії на українській землі з більшістю студентів – поляків та невеличким числом євреїв та українців, що їх батьки були на державній службі. Микола мусив виробити свої власні методи навчання, тому що приходилось йому працювати серед “різношерстної” учнівської громади. Микола зосередив навчання на ознайомленні своїх учнів з надбанням української культури: з письменництвом, звичаями, обрядами, піснями. Все те прийнялося в його учительській праці, мабуть, тому, що Микола терпеливістю та виrozumінням зумів дуже скоро здобути собі довір'я своїх учнів та популярність серед учительського збору. Микола був великим приятелем молоді, а не строгим педагогом і учні ставились до нього з довірою. Бувало, що по годинах у школі чимало з них проводжали його додому, щоби мати нагоду порушити ще свої власні проблеми, почути поради...” [14, арк.1]. Цей останній нюанс спогаду ще точніше передає дочка: ”...Станиславівські старожили ще досі пам'ятають, як цілі гурми учнів відпроваджували батька до хати. Кожний з тих учнів мав якісь болі – хотів поради. Були це здебільша жиди й поляки – українців мало; українці ходили до української гімназії. Та батько для всіх був добрий.

Минали дні батька на праці й на громадських і домашніх клопотах. Всякі наради, засідання... Доводилося в'язати кінці, дораблювати лекціями. Але батько був непоправний оптиміст, вірив, що все буде добре, буде краще. На світ дивився через окуляри романтичних спогадів, що виніс їх із рідного гнізда. Мріяв про виноградні ганки старих приходств, про священничі роди. Тому сам оженився

з попадянкою з патріотичної родини Стисловських, і радів, коли я виходила заміж за сина священика, бувшого начального духовника Галицької Армії – о.Юзвяка. Теж і син Марко оженився з донькою священика – Павлусевичівною” [15, арк.6].

Треба зробити особливий наголос на тому, що з приходом М.Лепкого до Станиславова значно активізувалося життя багатьох товариств і громад, запульсувала праця у читальнях “Просвіти”, музичного товариства “Боян”, закладалися цехи українських ремісників (цей рух очолив Северин Снігурович). Дочка Лепкого Тетяна без перебільшення твердить, що батько “належав майже до всіх товариств, у багатьох головував, а що любив музику і спів, то головував теж і у станиславівському “Бояні” [16, арк.4]. Далі зі спогаду випливає, що М.Лепкий був учасником хору “Бандурист” і ще зі студентських часів “об’їздив край у козацьких жупанах та ширив любов до рідної пісні” (Там само). Справді, такі факти з біографії М.Лепкого, як: він – активіст товариства “Академічна Громада” у Львові (лист від 25.11.1902р. за підписом М.Лепкого та Й.Чайківського на руки Володимира Гнатюка засвідчує турботу про повернення перехованого Товариством ім. Тараса Шевченка майна “Академічної Громади”; лист від 1.07.1903р. за цими ж підписами інформує, що 3.12.1902р. на зборах виділу “Академічної Громади” зібрано 28 корон на пам’ятник Остапові Терлецькому. Автори звертаються до управи “Академічної Громади” про виділення “на ту ціль якогось датка” [17, арк.5, 9]; один з організаторів, член повітової Української Національної Ради, яка 1 листопада 1918р. перейняла в Станиславові владу з рук австро-угорської адміністрації; його участь у спробі організувати у місті окремих український театр; директорування протягом 1928-1929 рр. в учительській жіночій гімназії сестер Василянок; голова Українського окружного комітету в час німецької окупації, – варті поглибленого вивчення та узагальнення. Нещодавно в державному архіві Івано-Франківської області, завдячуючи його директору Катерині Мицан, пощастило розшукати ряд важливих документів, які підтверджують вище наведені приклади. Ось у списку “Сто членів товариства “Українська Бесіда” під № 35 фігурує “гімназійний професор Лепкий Микола” [18, арк.34 зв.]. У цьому ж

фонді віднаходимо документ, де під № 660 серед активних членів читальні “Просвіта” є і дружина Лепкого Іванна [19, арк.294]. Інша архівна знахідка зафіксувала таке: 18 травня 1930р. на загальних зборах у Станиславові заступником голови “Просвіти” обрано Миколу Лепкого (голова – адвокат Юліан Олесницький, секретар – адвокат Іван Волянський, скарбник – викладач гімназії Никифір Даниш; члени – о.Юстин Гірник із с.Ямниця, Стефанія Параховська, дружина відомого радника суду Параховського, викладач гімназії Дмитро Ліскевич) [20, арк.49]. У цьому ж фонді зберігся список товариства “Сокіл”, де серед п’ятдесяти членів є і Микола Лепкий. До речі, назву тут кілька відомих осіб: Теодор Белей, Іван Волянський, Ярослав Грушкевич, Михайло Кушнір, Осип Крушельницький, Дмитро Ліскевич, Дмитро Макогон, Юліан Олесницький, Олег Целевич [21, арк.128]. А лист до повітового староства від 9.02.1939р. стверджує той факт, що 29 січня 1939р. на загальних зборах філії товариства “Учительська Громада” обрано раду на біжучий рік у складі 8 осіб: Микола Лепкий – голова, Сава Никифоряк – заступник, Василь Пашницький – секретар, Остап Гамерський – касир, Олександр Бойцун та Володимир Бригідер – виділові, Іван Баб’юк і Лев Шанковський – члени контрольної комісії [22, арк.2].

Можемо здогадуватися, що польські власті тримали на оці активну громадсько-культурну й суспільно-політичну діяльність М.Лепкого. Ось перед нами папки матеріалів Станиславівського воєводського управління за 1933-1937, 1939 рр. польською мовою.

Складний окупаційний час довелося пережити М.Лепкому і його сім’ї: після відходу поляків галицькою землею ходить другий непрошенець – більшовицькі посланці, невдовзі їх змінюють гітлерівці. Це був надто непростий час. Лепкий обраний головою окружного комітету, мусив не раз заступатися за людей, не маючи певності, що за це не поплатиться власним життям.

До уже відомої події – про виставу Я.Барнича “Шаріка” з життя усуусів у листопаді 1943р. – додає такий штрих у спогаді дочка Лепкого. “Заля була битком набита, – зауважує, – настрої святочний. Та коли в другому акті з-за куліс виходили актори, стрільці, попри них протиснулися гестапівці. Водночас вони ринули і всіма входами. Забрязкотіла

зброя, грянула команда: “Встати, руки вгору”. Почалась ревізія. В ложі ми сиділи з батьком. Батько стояв довго з піднесеними руками, аж жінок з дітьми випустили. Заарештовану молодь повивозили вантажними автами, а батька та ще знатніших громадян заперли в бічній кімнаті аж дорана. Що ми пережили дома з мамою за цілу ніч, Бог святий знає!

А після тієї провокаційної події почались криваві суди і розстріли. Розстріляли між іншим якогось Лепкого, що походив з Галича і працював в “Маслосоюзі”. Подібне прізвище насторожувало гестапівців і до батька” [23, арк. 6-7).

Врешті, коли німецька окупація йшла до кінця, а на захід сунула сталінська інвазія, М.Лепкий із своїм вірним багатолітнім помічником доктором Кутинським та о. В.Микитюком (загинув 1944р. в УПА) евакуювали залізницею на захід практично усіх, над ким висіла гроза нових прибульців зі сходу. Уже самому довелося від’їжджати возом, і якби не колишній учень – єврей, що заручився за М.Лепкого як порядну людину, – мабуть, дорога тут і обірвалася б. А так щасливий випадок дав можливість добратися на Лемківщину, під Криницю, а звідти – через Словаччину у Штраасгоф під Віднем. Там, у перехідному таборі люди хворіли, вмирали.

Як згадує дочка Тетяна, “якось вдалося доброму зятеві В. (Володимирові. – В.К.) Юзвякові, ветиринарному лікареві, вирвати тещя до себе, до Просмеріц коло Знайму, де батько знайшов родинне тепло і піклування, де міг натішитися улюбленими внучками й домашньою атмосферою. Та щастя його було не довгим. Як засвідчує документ “Sterberkunde” від 11.03.1945р., Микола Лепкий помер о 13 годині 30 хвилин саме 1 січня 1945р. у м.Просмеріц” [24, арк.7).

На похоронах були діти, внуки, брат Лев Лепкий з дружиною, дочка Богдана Лепкого Наталія з чоловіком Миколою Даниловичем.

Родині з часом вдалося переїхати до США.

*

*

*

На превеликий жаль, ще треба буде багатьом дослідникам пильно потрудитися як на архівно-бібліотечному полі, так і в царині збору

спогадів, аби бодай частково заповнити прогалину пояснення нинішнім поколінням, що Микола Лепкий, хоч і віддав себе важкій щоденній учительській праці, все ж він мав неабиякий художній хист і здібності. Можливо, якби на його дорозі-долі стали зовсім інші, аніж в тих реаліях, обставини, – він би розвинув свій таланти оповідача у порядного прозаїка; не виключено, що вийшов би з нього серйозний вчений. І це не просто безпідставні здогади, за цими рядками є добротний матеріал буквально двох напрямків і стильових орієнтацій.

Із культурологічного доробку М.Лепкого, що дійшов до нас, зверну увагу на промову, яку він виголосив 4 лютого 1933р. у Станіславові на святі-концерті зведених хорів-“Боянів” з усієї Галичини. Цей рукописний текст на 17-и сторінках чорним чорнилом з архіву дочки М.Лепкого Тетяни, музиканта за фахом, передано нам доктором Романом Смиком з Чикаго.

Скажу відразу, що характер тексту-промови – просвітницький, наскрізь патріотичний, бо його автор як голова станіславівського “Бояна” на відзнаку 35-ліття його заснування ставив перед собою ширшу мету: не тільки подати хроніку подій, не лишень акцентувати на власне історії співацького товариства, а й досягнути думкою ширші овиди: яке ж місце “Бояна” в історії української музичної культури, який вплив цієї громадсько-культурної інституції на “оживлення руху інших товариств” [25, арк.1].

Буквально з перших фактично-часових акцентів бачимо, яка широка амплітуда діяльності “Бояна”: концерти на добродійні цілі, колядування на різдвяні свята на потреби “Рідної Школи”, інвалідів, співочі концерти на відзначення національних свят, участь у богослужіннях, вокальні вечорниці. Автор змальовує дійсну картину всенародної шани й уваги до “Бояна”, пише, що навіть “звичайні проби ... причинювались чимало до розбудження й освідомлення громадянства” (С.2).

М.Лепкий при цьому вміло і ненадокучливо вкидає факти зародження “Бояна” із ядра “Товариства руських женщин”, “Музичного Кружка” і “Руського Клубу”. 31 особа на чолі з Ромуальдом Зарицьким. До першого виділу, як твердить доповідач, увійшли: Зарицький, Цурковська (заступник голови), Біликівський (диригент), Кокурудзо-

ва (диригент), Кузьмович (касир). Проби відбувалися у приміщенні “Руського Клубу”. Складався “Боян” в основному з учнів гімназій, семінарій, чимало хористів доїжджало з сіл та недалеких містечок.

У тексті є промовистий факт для дослідників мовних процесів на теренах тодішньої Галичини. Ось, наприклад, розповсюджена від імені “Бояна” відозва, що мала на меті прихилити до своїх рядів чим більше патріотів, спрацювала негативно, оскільки недруги тішилися тим, що “інспектор Абрисовський, прочитавши відозву, підчеркнув у ній 60 блудів і вилаяв підписаних за незнання рідної мови” (С.4). Є тут, звичайно, й інші факти, що показують, як українці “засвічували” свій менталітет, не знаходячи порозуміння.

М.Лепкий стверджує, що станиславівський “Боян” від 1897 до 1932р. перебував у “великій приязні” з товариством “Бесіда”. Саме завдячуючи Зарицькому, Якубовичеві й Біликівському, “Боян” гуртує національно свідомих людей і веде “правильну працю співацько-музичну”. З 80-и членів “Бояна” більше 50-и брали безпосередню участь у концертуванні. Заходами голови Р.Зарицького організували при “Бояні” музичний та драматичний гуртки. З 1900р. зафункціонувала музична школа, яку взяв під опіку відомий композитор Денис Січинський. Тільки за чотири роки вдалося провести шкільним хором кілька десятків концертів, вечорниць з танцями. Д.Січинський зібрав велику музичну бібліотеку, що налічувала на другому році існування “Бояна” 2400 примірників різного виду видань, переважно з дарунків та колекційних зібрань Зарицького, Якубовича, Біликівського, Січинського, барона Ромашкана.

Кореспонденція, епістолярна спадщина, листи з приватних колекцій, інші архівні матеріали зі сховищ Львова, Івано-Франківська, Кракова, Ряшева (Польща) підтверджують факти, що місцеві композитори, як Січинський і Біликівський, часто-густо писали музичні твори на замовлення “Бояна”.

Великими приятелями станиславівського “Бояна” були Ізидор Воробкевич, Філарет Колесса, Микола Кумановський, Віктор Матюк. Ось які глибинні за змістом слова спогадів І.Воробкевича та Ф.Колесси проливають промінь світла на тогочасну дійсність, час

та душевний стан. По смерті улюбленого сина І.Воробкевич писав: “З надсадою докінчив я важну композицію. Кожна нота зрошена гарячою слезю вітцівського болячого серця. О, не дай, Господи, щоби кождий отець зазнав такого тяжкого болю, цей світ карою був для нього... Я Вас (керівників станиславівського “Бояна”. – В.К.) молю: плекайте спів, він – бальзамом для болю серця й милозвучним акордом правдивої втіхи” (С.8). На переконання Ф.Колесси, “слова признання від станиславівського “Бояна” будуть для мене великою заохотою до дальшої, може ще успішнішої праці, будуть для мене ненастанним “memento”, щоби колись дійсно стати гідним сеї великої почеси” (1898 р. станиславівське товариство “Боян” на загальних зборах іменувало Ізидора Воробкевича та Філарета Колессу почесними членами. – В.К.).

Після від’їзду 1900р. зі Станиславова Зарицького і Біликівського надзвичайні збори “Бояна” обирають диригентом Д.Січинського. Та невдовзі Д.Січинський переїжджає до с. Викторів під Галичем. Диригентську справу перебирає Якубович і “обновляє життя в товаристві” (С.10). У скорому часі повертається назад Д.Січинський і разом з Якубовичем беруться за видання музичних творів. Першим твором із двадцяти випусків був – “Не пора...”. З 1903р. керівний склад товариства виглядав так: голова – Лев Гузар, заступник – Якубович, диригент – Січинський. Саме він докладає значних зусиль для організації численних сільських хорів.

Згодом товариство очолив педагог Гаванський, а диригентську справу вели Омелян Садовський, Омелян Бачинський, Безкоровайний, Смолінський.

Як зауважує М.Лепкий, усі протоколи діяльності “Бояна” від 1903р. до 1914р. “пропали в часі російської інвазії” (С.12). З 1913р. “Боян” у руках Барановського (голова) та Івана Смолінського (диригент). При цьому керівництві (до 1928р.) “Боян” у складних умовах 1916р. організував Шевченківські свята. Але “вдячні” пришельці “позабирали ноти, музичні інструменти, пошкодили фортепіано” (С.13).

Наприкінці 1919р. у Станиславові виникає філія Музичного інституту ім.М.Лисенка; “Боян” бере активну участь у концертній

програмі у пам'ять трагічного відходу з життя Остапа Нижанківського; професор Крижанівська організовує дитячий хор.

З цього матеріалу стає відомо також, що до історії станиславівського “Бояна” доклали рук такі визначні постаті, як Іван Смолинський, Залеський, Ярослав Барнич, Недільський. Усі вони, як зазначає культуролог М.Лепкий, “працювали дуже щиро” (С.14). З приїздом до “Бояна” доктора Кутинського, відзначає дослідник, почалася нова сторінка відродження слави товариства, бо він був “чоловік молодий, енергійний, знаменитий організатор, людина великої ініціативи, котрий цілою душею віддався справам товариства. Від його появи повіяло якимсь животворним духом в товаристві. Він став головним мотором життя...” (С.15).

Чимало прислужився до розкриття творчої діяльності “Бояна” і магістр Лев Крушельницький. У товаристві бували Василь Барвінський (“...присвятив нашому “Боянові” може найцінніший твір хораловий і сам відіграв фортеп’янову партію...”), Микола Колесса, Борис Кудрик та інші молоді композитори і диригенти.

А тепер перенесімося уявою в цілком інший світ. Перед нами – рукописний документ початку Першої світової війни “З воєнного записника” Миколи Лепкого. Це унікальне джерело мемуарно-щоденникового характеру, у якому віднаходимо широкий спектр документального фіксування часу: знадобилося до етнографічно-географічної характеристики конкретних населених пунктів, місцевості, людей, соціально-економічного та громадсько-культурного стану. Ксерокопію записника на 160 сторінок для наукового опрацювання переслав зі США (м.Чикаго) доктор Роман Смик, опікун спадщини родини Лепких, відомий видавець-популяризатор творчості Богдана, Лева, Миколи Лепких та їхнього батька – священика, літератора і просвітницького діяча Сильвестра Лепкого (Марка Мурави). Разом із щоденниковим набутком переслала мені й інші цінні матеріали директор регіонального центру української книги у м.Бережани Надія Волинець.

Праця Миколи Лепкого, на жаль, незакінчена. Рукопис виконано на чистих листках стандартного формату, чорним чорнилом; у ньому є розділи: “Дора перед війною” (С.1-4), “Мобілізація” (С.5-

13), “Поїздом до Станіслава” (С.13-20), “Станіславів під час мобілізації” (С.20-26), “Дора під час мобілізації” (С.26-160).

В кожному з названих розділів у більшій, а чи меншій мірі переважає то описовий, то спогадовий, а то й аналітичний фермент. Та якби там не було, але, перекинувшись уявою в 1914р., матимемо тверезе бачення, споглядання учасника живої історії нації.

Отже, пройдемося сторінками записника. Перший розділ записника – це, по суті, вступ, у якому маємо вкраплення чисто біографічного характеру: родина Миколи та Іванни Лепких з двома дітьми – семирічною Тетяною та чотирирічним Маркіяном мешкали у с.Дора поблизу Яремча, де їх і застала воєнна негода. Автор подає цікаві міркування й припущення, чому невеличке підгірське сільце Дора так вабило до себе українську інтелігенцію. Серед факторів, що сприяли повстанню просвітніх та економічних товариств, називається чи не найосновніші: усвідомлена потреба українізувати наші гори, “підносити гуцулів під моральним і просвітнім зглядом” [26, арк.2].

Ось яку картину просвітницького руху та потягу до національного пробудження подає автор: “На два роки перед війною основано людський університет для гуцулів в Дорі, а виклади відбувалися в неділі, свята, іноді по два у днину.

Посліднього літа перед війною повстало багато нових плянів, якби цю роботу около піддвиження Гуцульщини поширити. Вечорами в читальні “Просвіти” відбувалися сходи, а на них велася оживлена говірка над усякими народніми справами. Крім сідоглавих радників-вислуженців можна було бачити людей усяких станів і партій: послів, професорів, редакторів і дописувачів різних часописів...” (С.2-3). Далі М.Лепкий детально описує життя вілій “Ольга” й “Оксана”, передає дух підготовки до Шевченківського свята, особливі старання композитора Філарета Колесси. Тут, на Кам’янецькій горі, що гарно проглядається і з боку Ділятина, і з боку Яремчі, планували висипати символічну могилу, здвигнути пам’ятник, а подалік – заложити парк, де могла б літувати українська інтелігенція. Але, на превеликий жаль, замість однієї могили невдовзі Кам’янецьку гору всіяли “менші могилки наших славних

ополченців, в котрих зложено на вічний сон сих, що, сповняючи заповіт Шевченка, пішли в бій, щоб пірвати кайдани” (С.4).

У другому розділі, що читається як фрагмент високохудожньої прози, а не чисто документальне свідчення, маємо, по суті, і історичний факт, і в той же час психологічно вмотивовану передачу морального вигляду людей різного віку і стану, що на їх голови впала військова мобілізація. Ніби художник, М.Лепкий непомітно для читача нашаровує особистісно-відчуттєве на раціонально-фіксаційне, що, власне, документує події. Погляньмо, вчитаймося і спробуймо відтворити за оцими мазками загальну картину сум'яття душ, розчарування, безпорадності, страху (тут кожна деталь виконує, як у суто художньому творі, свою функцію: загальний опис – вступ; відгомін церковного дзвона; суєтня львівського професора; поведінка літника-жида; розважливість місцевого газди Семена та церковного сторожа Івана; диструкт людської маси, що проникла до потяга). Автор, ніби сторонньо споглядаючи, передає чари гуцульської ночі: “Тиха літня ніч, густі хмари покрили зорі, пітьма, що й оком не проглянеш, лише з віконць гірських колиб блимають слабі світла... В горах навіть темні ночі криють у собі якийсь дивний чар. У такі ночі любив я пересиджувати на галерійці гірської колиби та розмовляв з ріднею, що поволі висувалася з кімнати за мною. Бувало, вже ціле село спочиває у твердому сні, а ми заєдно ще гутаримо або слухаємо голос сопілки з вершків Маковиці. Звичайно, старий церковний вартівник Іван давав нам знати своєю трембітою, що вже пора на сон” (С.5-6). Відтак, вкрапивши історичну дату – 31 серпня 1914р., автор ніби-то передає слово іншому персонажу-символу: говорить церковний дзвін: “...дався чути глухий гомін. Голос дивний і загадочний. Серце дзвона ударяло в одно крисо, мов під час пожегу, але якое не так; здавалося, що дрїжить, наче зі зворушення, наче би говорило: “Слушайте, люди, я ще так ніколи не дзвонило і дзвонити не буду. Доношу вам про велику хвилю, про хвилю, що її від віків не було...”. Гомін дзвона роздирав темінь ночі і відбивався від гірських вершків” (С.6).

Відтак, немов у класичного зразка прозі, подавши панорамним штрихом загальну картину сум'яття (“...село заворушилося..., чути

спершу жалісне виття псів, відтак поодинокі людські голоси, опісля щораз більше в одній, двох і різних сторонах, а там і крик, і плач, і зойк – і усе разом...”), документаліст Лепкий вводить діалог, що фіксує традиційність сільських характерів, навіть способу реагування на нестандартні події: “Що сталося?..” – “Не знаю”, - “А що там?..” – “А чому дзвонили?..” – “А цей чому так лається?..” – “Тм, не знаєте?..”.

За описом М. Лепкого, найборше зреагували на воєнну вістку жида, саме вони і узагальнюють на подальших сторінках той фон людського натовпу, що моделює розхристаність думок і дій. Ці, що пробралися на перон колійової станційки, - “з кошами, валізками, пачками, з усім багажжям підсуваються відважні потомки Мойсея з вайкотом і криком до касового віконця, жадаючи карт їзди... З валіз, кувфрів, пачок, кошів, мішків, дитячих візків і інших причандалів, якими звичайно обладковуються літники, виростає висока стирта, що вже дотикає поволи двірця. Сі, що приходять пізніше, укладають своє добро біля залізничного шляху. Невдовзі із цих клунків виростають цілі стоси, наче латри дров у лісі” (С.8-9).

З репортажною точністю передає автор суть того, що коїлося у вагонах. Усе це нагадувало ворохобу, базар, якийсь агонічний вертеп: “... розмови, крики і співи... Знайшлися скрипка і сопілка. Співи перепліталися з грою...”. До того ж автор передає підслухану гутірку старших газдів.

М.Лепкий виявився не тільки добрим спостерігачем, а й блискучим майстром зафіксувати найтонші і найвиразніші порухи душі, передати найразючіші згустки болю-розпуки. Читаєш на відстані багатьох десятиліть, а текст нагадує оголену правду, ті соціальні зриди, що їх зумів так фотографічно відбити у слові великий Стефаник. У М.Лепкого діти “лепечуть своїми маленькими ротиками та наставляють рученята до батьків... Батьки з слізьми в очах споглядають на них та просять жінок в останнє доглядали та піклувалися сим найдорожчим їх скарбом. Однак таки не витримав, пірвав ще раз дитину з рук матери, почав цілувати та притискати до грудей. Ся сцена викликала загальний плач жінок, що поки що насилу вдержувалися від нього. Мати дитини заголосила і собі – розляла ріки сліз і почала

заводити так, як то лиш вміють плакати наші жінки у гірських околицях: “Бідко ж моя, бідко, горенько моє нещасне, на кого мене, бідну, полишаєш”, - виводила тонесеньким, як шнурочок, голосочком. Їй помагали інші жінки, а сей плач перенісся також і до возів поїзду і спонукував до сліз рівнож мужчин, що рідко коли у їхніх очах з’являлися слези. Образ був дійсно незвичайно зворушуючий і нагадував заєдно свіжу сцену з безсмертного прощання Гектора з Андромахою. Заводження і голосіння не втихали. Поїзд стояв довго на місці, наче зачарований, мов брав участь у загальному смуткові” (С.16-17).

І ось перед читачем вимальовується стражденний окупаційний Станиславів, колії котрого запружені потягами з Чернівців, Стрия, Галича, Гусятини; кожен куточок вокзалу затовплений людом та клунками.

Автор цих мемуарних нотатків, очевидно, мав на меті передати максимально точно не лише факти, а й відтворити загальний соціальний, політичний фон тогочасного буття; думається (а такий хід думки підказує стилістика розповіді, образний лад письма), що записник усе ж таки укладався не щоденно, а створювався борше всього опісля певних подій, коли факти життя, побачене й осмислене ніби вляглися, сконденсувалися і визріли як до соціально-філософського, так і публіцистично-образного синтезу й узагальнення. Поміркуймо: М.Лепкий точно описує, як він з’явився на вокзалі, аби з’ясувати, чи йому “ставати під кріс”, а чи ні. Діставши усну відповідь, що йому йти додому, бо його черга ще не поспіла, він шукає в різних інституціях підтвердження, щоб, мовляв, на місці не подумали, що якимось чином уник мобілізації. Лепкий сповідував позицію: у час лихоліття краще й безпечніше перебувати в горах. Туди і скерував свій шлях. На цьому поверненні була зустріч з колишнім товаришем з гімназійної та університетської пори Іваном, певне розчарування від зустрічі, роздуми, сум’яття душі.

Щоденниковий характер фіксації фактів чи подій обов’язково мав би певний перепад у стилістиці оцінок, їх викладу. Тут цього не помітно, навпаки, звертає на себе увагу легкість трансформації раціонального в словесно-образне, замість щоденниково-інформа-

ційного стилю маємо розлого-повістевий, як у доброякісній прозі. Це ще й ще настроює на те, щоб усе ж таки трактувати згадану річ не як принагідний щоденниковий записник, а осмислену і вже на відстані часу створену документально-художню картину дійсності.

Дотримуючись хронології подій, М.Лепкий змальовує картину: Дора в час мобілізації. Бачимо, що усе жидівство взяло напрям на Угорщину, Відень; в Дорі розкошують переважно місцеві українці, літники.

Автор від сторінки до сторінки вкраплює погляд на різні сфери і грані життя та їх представників. Ось куций, але надто цінний за спостереженням штрих до характеристики тодішніх часописів. “Часописи з воєнним настроєм, – читаємо, – дуже цікаві. Кожда стаття, кожда новинка заслугує на увагу. Перед війною заєдно так бувало, що під цю пору (літо. – В.К.) редактори, змучені цілорічною працею, виїздили на свіжий воздух. Їх заступники, не все фахові люди, рідко коли як слід дають собі раду з газетярською роботою. Тому зміст часописей прибирав дуже часто закраску монотонну, банальну і в газетярськiм світі наставала так звана доба огіркова... Війна заскочила їх (редакторів. – В.К.) несподівано. Багато з них вже було виїхало, а відтак мусіли повертати до редакторських тек, а иншим знову приходилося розпаковувати приладжені до дороги валізи. Над рікою читали ми “Діло”, “Руслана”. Саме поміщена була промова цісаря Вільгельма” (С.28-29).

Змальовуючи правдиву картину тогочасного села, М.Лепкий лиш де-не-де всипле по мачинці спогаду про себе, дружину та їхні ідеальні стосунки; у більшості, фокусує увагу на довкіллі. От, приміром, його сусіди Семен і Маруся – “виїмкові люди в селі. Він віком до п’ятдесятки, а вона ще тридцятки не доходила. Розумна, інтелігентна з природи, виглядала радше на перебрану (це слово затерте і тільки за першими двома літерами “пе” й логікою речення реконструюю його. – В.К.) до фотографії паню, чим на звичайну гуцулку. Семена любила і поважала, з иншими жінками в селі не сходилася, – на них дивилася згорда тому, що деякі з них любили еще заглянути до шинку або проводити ледащо життя. “Так бим то била, так бим то гаратала тоті баби... Чоловіки пішли на війну,

а вони... байдаки збивають. Роботяща була дуже, але мимо того не любила використовувати нікого і не скупила в нічім. Ключі від комірки з молоком, яйцями і іншими продуктами віддавала жінці і не любила ніколи торгуватись. З рахунками за побраний вікт здавалася на нас і ніколи не задавала собі труду перечислювати або провірювати. Свято вірила, що ми їй ні в чім не скривдимо. Австріячка і українка до самовідречення. Не забуду тієї хвили, як відходили австрійські війська і мали уже увійти козаки в село. Тоді Маруся впала була в якусь дивну розпуку, неначе чорна меланхолія опанувала була її: “Не хочу полонин, не хочу маржини ні ніяких достатків – воліла бим лишитися в одній рубашойці на волі під нашим цісарем, чим жити в достатках, – заводила. – Йой, сиротино ж, Україно – бідко наша, бідко!..” (С.35-36).

З точного етнографічного ескізного малюнка постає перед нами цікавий узагальнений тип гуцулки: письменної (читала “Нове Слово”), що пряла вовну. І Семен – талановитий майстровий: “у майстерстві – правдивий артист”.

З якоюсь особливою прихильністю, втіхою і любов’ю змальовує М.Лепкий подвір’я, сімейний осідок Семена, його і Марусі піететизм до дитини і навколишньої природи. Очевидно, треба було самому авторові мати переповнене серце добром і втіхою, аби так тепло і щиро змальовувати кожен відтінок людського земного життя-буття.

Наступні сторінки записника наближають читача до трагічних ударів долі, автор досить детально передає картини воєнного лихоліття, отієї загальної деморалізації, що була пов’язана з московським наступом.

Через деталі-описи автор змальовує психологічний стан населення гірської сторони: то поштар, що повертався з Яремча, “вже здалека розкладав руками або показував на порожню шкіряну торбу, що бемкала при боці...”; то від урядовців доходили вістки, що “москалі заняли ціле Поділля і підступили вже під Львів і Станиславів”. Перші утікачі з Заліщицького повіту оповідали про бої “на границі, про перехід солдатів через наші села, про їхній вигляд, ношу і т.д. Люди, що приїздили з Чорткова і Бучача малювали нам

битви в сих околицях, кондуктора, що їхали поїздами з утікачами, показували подіравлені кулями локомотиви. Страх і паніка охопили ціле населення. З великим здENERВОВАнням, – продовжує автор передавати бачене, – приглядалися ми сим тисячам повозів, возів і візків, наладованих людьми і всяким багажом, які порушувалися довгим неперервним ланцом в сторону Угорщини. Поїзди з гір майже перестали курсувати, натомість збільшився рух в гори, в сторону Ясіня переїздили довжелезні ряди особових і тягарових, наладованих людьми і військом. На льорах їхали подорожні разом з коровами і вівцями. Деякі дояли корови і варили молоко або смажили на пательнях м'ясо забитих по дорозі веприків. На лицах усіх малювався якийсь страх, якесь здENERВУВАННЯ, яке з'являється заєдно тоді, коли чоловіка перескоче судьба хвилі з життя спокійного в непевне, загадочне... Ще більший переполох викликувало військо, що вертало з долів з мундурами, арматами..." (С.56-59).

М.Лепкий уже як спостерігач передає картину підготовки до бойових дій, застановляється на заходах, при яких "будь що не пустити москалів у гори". І тут же намагається подати інформацію, що ішла з вуст до вуст: "...на Угорщину стільки наїхало народу, що не має де подітися. Порозтаборювалися під голим небом, мерзнуть і гинуть з голоду і від зарази..." (С.66), час від часу описує бій ("Голос карабінових стрілів ставав щораз сильнішим. Нагло загула канона. Шрапнелі розсипались недалеко двірця. В возах повстала паніка і плач... Канони грають без перерви. Гуцули і гуцулки обступили дворець і жалібно заводять, нарікають, що пани утікають, що лишають їх на поталу москалям" (С.67-68).

У подальших сторінках маємо дуже важливий з точки зору історичності опис участі у бойових діях козаків на боці російських військових формувань. В окремих фрагментах – не тільки передача документального, спостереженого автором, а й акумулятивне вираження ставлення до зайд місцевого населення. Автор через згусток-опис подає психологічну картину: "... побачили ми на гостинці і на залізничній штриці поодиноких козаків. Гнали від сторони Яремча, перестрашені і заєдно оглядалися на ліс. У деяких були

на головах височезні кучми баранкові, прочі утікали без шапок. Гуцули, що повиходили зі своїх колиб приглядались їм з поза сливових дерев і висказували всілякі свої уваги: “Диви-диви, як чеше, би, мов би я кріс, не пустив би я тебе у наші гори. Та же я оленя, який скорий і який полохливий, а все таки дожену і спрягу впорядку”. Інші знову звертали увагу на зовнішній вигляд московського найкращого війська: “Ади, ади, яке погане, жид та жид, розпустив поли, мов баба спідницю...”.

Ся перша стріча з козаками зробила на наших мужиків дуже некорисне вражіння. Призвичаєний до хорошого умундування австрійської армії, до різнородних кромок вояцької ноші, передусім до червоної і синьої барви, любої його окові, до світлячих гудзиків, до стриженого волосся і бритого лица, – з обридженням дивився на тих бородатих в довгих чорних кафтанах і високих шапках солдатів” (С.82).

А далі ще страшніша проглядається картина, бо око пильного документаліста змальовує те, що на розхаєпаних возах верталися після бойовиськ поранені козаки з “підв’язаними головами, з перев’язаними руками. За возами штильгукали покалічені коні...” (С.83).

І ось на початку жовтня з боку Ділятина, пише М.Лепкий, “з’явилася більша армія московська...” (читай: значна кількість. – В.К.). Щоб достеменно переконатися в тому, що зайшли – рабівники, вандали, опустошители, вчитаймося у цей фрагмент записника: “...Солдати вже з’явилися в хаті. Виходжу напроти них. Задихані, літають по кімнатах і кухні і заєдно питають: “Где солдати?”. Обпроваджую першого по усіх закутках внутрі хати, веду до прибічної з кухні комірки і показую, що наших вояків нігде нема. Оглядаюся мимохідь, а другий вже обхопив професора Р., здимає з нього перстені, виймає з комізельки годинник, третій дреться о добичу, четвертий дивиться на дівчат і видає свій осуд, що “хороші девушки”. Міркую собі, ов, щось тут недобрим пахне. Між тим, карабіновий вистріл в сусідній хаті. Не знаю, чи се був який сигнал, чи лишень звичайний стріл, на всякий спосіб був він для нас дуже пожаданий, бо виполошив козаків з хати” (С.85).

Щоб врятуватися від напастування, молоді жінки розпускали волосся, лице намащували сажею, замість в хустки голови закутували брудним ганчір'ям.

Коли назрівала стрілянина, люди закладали вікна матрасами, подушками, ховалися попід лавицями, по коморах.

І ось ситуація: наші – на правому березі річки Кам'янка і на горі, низом, зліва від ріки – москалі. І як тільки вчулося: “Вперьод!” – поповз ворог. Автор досить чітко, з хронологічною точністю, передає розвиток бойових операцій, і як результат, – “цілі сотні трупів” (С.89).

Рядок за рядком записник виповнюється фактами, які є важливими уже як історичні: то автор уточнює, що “москалів кілька тисяч” (С.92), то підкреслює, що ворог при кількаразовій спробі здолати гору, тепер підтягнув “канони”, дула яких маскує віттям з дерев; ось розвернулося “дві батареї”. Наші – “не мають канонів, а мимо того тримаються знаменито”. Під вечір бій вчуає. Але по ньому зостається страхітлива картина: там горить корчма, там – жидівський крам, ще далі – зайнялася пошта. Населення, раде, що ворог посувається з їхнього села, носить коновками воду, пробує загасити що мож і тішитися, що не спалили дощенту село.

Веде нашу увагу й уяву Лепкий далі, до Дори, показує ту розруху, що позоставили після себе наші люті вороги-завойовники: розбиті будівлі, порозчахані дерева у садах, а там, де хати вціліли, сумний малюнок, що його залишили після себе “гості”: “шуфляди і шуфлядки від столів повисовувані, слоїки з конфітюрами випорожені, на столах порожні фляшки від вина. В пивницях, коморах і комірках замітні сліди “гостей” за далекої півночі”.

У прикінцевих сторінках (зауважу, що розповідь автора обривається на 160-ій сторінці) М.Лепкий подає страшну картину спустошених російськими військовиками наших сіл, містечок: “Незорані поля стоять облогом, на них не погейкують орачі на свої коні, тільки стада ворон своїм зловіщим краканням оживлюють німу природу, а телефонічні (очевидно, тут пропущено слово “дроти”). – В.К.)

грають якусь сумну пісню... Доходимо до Надвірної. Вже здалека видніють розбиті мури кам'яниць і обсмалені стовбури дерев. З невеличкого, але гарного колись містечка, лишилися тепер тільки розвалені мури й згарища... Зі старенької церковці, що стояла при дорозі, й сліду не стало. Осталось лише давнє цвинтарисько. На ньому хиляться старі хрести кам'яні й немов журяться, що внуки й правнуки тих, котрі спочивають під ними, гинуть у морі крові. Синє світло місячне освічує велике попелище” (С.152)...

Шкода, що оця дивовижна документальна, аж до дрібниць, описова річ, з майстерним вкрапленням художніх спостережень та узагальнень, що нерідко просто таки граничить з повістєво-романним стилем, доходить до нас через багато десятиліть незавершеною, а точніше – обірваною. На жаль, не знаємо, з яких причин М.Лепкий не завершив записник чи ж не довів свої спогади до логічного кінця. Невідомо також, чому такий безцінний документальний шматочок нашої історії не видобувся досі на публікаторський світ, адже відновлене колись за кордоном видавництво “Червона Калина” “полювало” за подібними рукописами і чимало книг документально-художнього розряду таки випустило до читачів.

Але і цей незавершений текст, з одного боку, розкриває досі незнану широкому загалу читачів грань таланту Миколи Лепкого – майстровитого ліричного оповідача, а за родовим літературним втіленням – повістяра; з другого ж боку, прочитаний текст – то своєрідне миттєве відтінення із загальних людських поневірянь часу Першої світової війни саме тих переживань, страждань і сум'ять душі, що випали на українське населення гірських околиць нинішньої Івано-Франківщини.

Аналізована документальна проза Миколи Лепкого несе в собі не тільки історизм часу певного періоду, а й значний дидактичний матеріал, що його ще будуть пізніше осмислювати теоретики й педагоги-практики, адже на сторінках записника так рясно вогненьцями народної педагогії, родинного виховавчого досвіду, високої християнської моралі.

Література

1. Власний архів. – Ф.Лепких. – Од.зб. III–М.
2. Державний архів Івано-Франківської області (далі: ДАІФО). – Ф.Р-38. – Оп.1. – Спр.10.
3. Там само.
4. Галичина. – 1993. – 7 груд.
5. Новий час. – 1996. – 31 лип.
6. Лепкий Богдан. Казка мого життя /Друге вид., перероблене і доповнене /Упоряд. та відп. ред.Уляна Скальська. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999.
7. ДАІФО. – Ф.Р-38. – Оп.1. – Спр.10.
8. Там само.
9. Бережанське віче. – 1992. – 27 черв.
10. Власний архів. – Ф.Лепких. – Од.зб. III-М.
11. Там само.
12. Там само.
13. Там само. – Од.зб. УІ-М.
14. Там само. – Од. зб. ІУ – М.
15. Там само. – Од.зб. III-М.
16. Там само.
17. ЦДІАЛ. – Ф.309 (НТШ). – Оп.1. – Спр.295.
18. ДАІФО. – Ф.69. – Оп.1. – Спр.971.
19. Там само. – Спр.975.
20. Там само. – Ф.6. – Оп.1. – Спр.130.
21. Там само. – Спр. 128.
22. Там само. – Спр. 630
23. Власний архів. – Ф.Лепких. – Од. зб. III – М.
24. Там само. – Од.зб. У – М.
25. Власний архів. – Ф.Лепких. – Од.зб. II-М. – Арк.1. Далі, цитуючи це джерело, вказую у дужках тільки сторінки.
26. Там само. – Од.зб. I-М. Далі, цитуючи це джерело, вказую у дужках тільки сторінки.

*Ігор Любчик,
доктор історичних наук,
професор кафедри українознавства і філософії
Івано-Франківського національного медичного університету*

ЖИТТЄВІ ДРАМИ ПОВСТАНСЬКОГО ХІРУРГА «ПАСТЕРА» (за матеріалами судової справи галузевого архіву СБУ)

Національно-визвольна боротьба українського народу щедро вписана героїчними сторінками в новітній історії України. Проте навіть на 30-му році після відновлення української незалежності, окремі імена з когорти повстанської персоналістики є часто забуті, загублені, або, що не менш важливо, спотворені. Запропоноване нами дослідницьке поле тільки актуалізуються цьогоріч викликами війни та ще й уювілейну дату – 80 річчя Української Повстанської Армії. Серед призабутих повстанських постатей, хочемо згадати тих, чия діяльність була зосереджена не стільки на військовій боротьбі – скільки на боротьбі за людське життя. Своєрідна життєва драма ще не дипломованого повстанського хірурга «Пастера» (Зеленюка Олексія Миколайовича) дивує, в окремих ситуаціях вражає, а загалом, в умовах сучасних викликів, ніби повчає і надихає. Певним відкриттям постаті О. Зеленюка була публікація його спогадів у Львові в 2003 р. [1].

Діяльність повстанського хірурга «Пастера» на теренах Прикарпатського краю вперше розкриваємо через судову справу Олексія Миколайовича Зеленюка, з якою ознайомилися у галузевому архіві СБУ в м. Івано-Франківську [2]. Зі слідчої справи бачимо, що він звинувачується «у приналежності до контрреволюційної організації українських націоналістів». Вивчаючи сторінки допитів О. Зеленюка, подиву гідна його відданість лікарській справі, яку він доопановував у повстанських шпиталях, де був примушений обставинами вправно володіти скальпелем. На перших порах, біографія О. Зеленюка здавалося була звичайною для пересічного юнака, хто визначився стати медиком, поєднуючи навчання і практику. Однак подальші події, роки воєнних окупацій, самовиживання випробову-

вали О. Зеленюка у яких він не зрадив не тільки основним обов'язкам лікаря і громадянина, а загальнолюдським принципам.

У процесі слідства впродовж лютого – липня 1947 р. було проведено 18 допитів особисто О. Зеленюка. Більшість з них проводилися вночі, тривалістю від 3 і навіть до 6 год, часто прокручувалися одні і ті ж питання, з метою вивідати якомога більше інформації.

Зеленюк О. народився у с. Жабокрич Крижопільського району-Вінницької області 1924 р. у селянській багатодітній сім'ї. Окрім нього у сім'ї були сестра Марія (1917), сестра Олександра (1928), і брат Павло (1914), які проживали у рідному селі. Складні будні насильницької колективізації початку 1930-х років торкнулися і сім'ї Зеленюків. На допиті у слідчого батько О. Зеленюка, М. Зеленюк зізнався, що у 1932 р., був репресований радянською владою за невиконання хлібозаготівель, за що у нього відібрали зібраний урожай і він змушений був переїхати до Одеси, де працював до німецької окупації.

З відповідей самого О. Зеленюка стає зрозумілим, що впродовж 1937 – 1940 рр. він вчився в Одеському медичному училищі, яке закінчити йому не вдалося. Проте вже під час навчання він працював в експериментальній лабораторії хірургічної клініки Одеського медичного інституту, де набрався практичного досвіду, асистуючи відомим професорам при операціях. З травня 1940 р. пішов працювати санітаром в 1-у міську лікарню м. Одеси, а у жовтні 1940 р. Одеський відділ здоров'я направив О. Зеленюка у Станіславську область, де він почав працювати шкільним лікарем, згодом лікарем у містах Перегінськ та Калуш.

У Калуші відбулося знайомство О. Зеленюка з українським підпіллям, коли його запросили до хворого у с. Мостище. Саме тоді йому запропонували медичну опіку повстанцві доставили у ліс поблизу с. Росточки, у повстанський госпіталь «Амікуса». Пробувши там два тижні О. Зеленюк, був переведений уповстанську сотню «Літуна», а згодом у жовтні 1944 р. у повстанський госпіталь с. Камінь Перегінського району. О. Зеленюк часто виходив до ранених та хворих у села Берлоги, Петранку, Топольськ, Перегінського ра-

йону. Проте загалом, зі слідчої справи, як і самих спогадів, стає зрозумілим, що участь в українському підпіллі для О. Зеленюка було радше випадковістю, а ніж свідомим кроком. Цікавим було обрання псевда «Пастер». Зі слідчої справи довідуємося, що у вересні 1944 р., у повстанському госпіталі біля с. Розточки, один з повстанців назвав О. Зеленюка по кличці «Пастер» (очевидно ім'ям відомого французького хіміка і мікробіолога Луї Пастера) і з того часу, як він сам стверджував, повстанці несподівано для нього самого називали його «Пастер» і він сам підписувався цією кличкою на виписаних медичних рецептах та інших повстанських документах.

Перебування О. Зеленюка у повстанському госпіталі було не тривале. У жовтні 1944 р. він заявив керівнику боївки «Літуну», що хворий і не може бути при софні. Тому його відвели у с. Камінь до станичного керівника ОУН «Крука», який передав О. Зеленюка під опіку і охорону до місцевого жителя Лалака Петра, на псевдо «Чорний». Зі свідчень О. Зеленюка, з того часу він знаходився у с. Камінь, а повстанці «Чорний» і «Проклятий» завжди знаходилися при ньому, якщо він виходив куди-небудь до хворих.

На допитах О. Зеленюк визнав, що перебуваючи у с. Камінь, zorganizував там медичний пункт у домі місцевого господаря Миколи Василичина, де проводив хірургічні операції ранених повстанців. Повстанський шпиталік як він стверджував був облаштований у світлій господарській хаті. Передопераційна й операційна кімнати вибілені, підлоги помальовані олійними фарбами. Кімнати з широкими вікнами, добре освітлені денним світлом. Власне обійстя місцевого господаря М. Василичина часто було місцем зустрічі повстанського медичного персоналу, огляду хворих, передачі медикаментів. Про такі зустрічі О. Зеленюк згадував: літом 1945 р. з «Степанівною», яка з іншими дівчатами (біля 6 осіб) робили із бинтів і вати індивідуальні пакети, а також восени 1946 р. отримував від Українського Червоного Хреста хірургічні інструменти, зокрема анатомічний пинцет, желудочний зонд і скальпель.

Життя О. Зеленюка «Пастера» в УПА— це складні будні, у яких він не тільки часто рятував життя повстанців, а сам боровся у різ-

ний спосіб за виживання, рятуючись на горищах, в оборогах з сіном від енкаведистів, перед фронтовиками вдавав вчителя-біженця. Умови в яких доводилося «Пастеру» надавати медичну допомогу, або навіть оперувати, подиву гідні сучаснику. Багато про такі випадки він зізнається під час допиту, а пізніше пригадує їх своїх у спогадах. Серед подібних випадків О. Зеленюк пригадував коли у лютому 1945 р. станичний ОУН с. Камінь інформував його, що в домі М. Василюшина знаходиться хворий повстанець, після чого він разом з «Чорним» і «Проклятим» пішли до нього. Раненим в праву руку виявився учасник боївки на псевдо «Гарковенко». «Оглянувши раненого і встановивши, що він заражений гангrenoю, я спитав, чи згідний він на операцію, результат якої в такому стані міг бути смертельним. Тільки на наступний день мені сказали, що «Гарковенко» згідний на операцію. Переконавшись в цьому від самого Гарковенка, я вказав на ампутацію руки до плечового суглоба». У проведенні операції допомагала медсестра на псевдо «Невідома».

Цікаво, що ця операція наскільки залягла у пам'яті О. Зеленюка, що він згадує про неї і у своїх спогадах нотуючи: « Від часу поранення минуло вже два тижні. Рука нижче рани почорніла, і незабаром ішемічна гангрена перейшла в газову... Дівчата готують все необхідне до операції. Найперше виварюють лляне полотно на операційне поле. Не можу знайти пилки для перетину плечової кістки... У мене виникає ідея. В селі є кузня, там повинна бути пилка для заліза, а якщо вона ріже залізо, то і кістку перепиляє. Приносять з кузні пилку, всю вкриту іржею та мазутом. Дівчата труть її піском, промивають бензином, якимось не скоро, але дуже добре почистили. Дуже довго варять її від інструментарію... Операцію проводжу під ефірним наркозом, пилкою легко перерізую плечову кістку. Ампутація третьої плеча лівої руки. Стрілець видужав і через місяць пішов додому до Брошнева. Він і дотепер там мешкає. Я добре пам'ятаю операцію через ту пилку, і, повертаючись спогадами до неї впевнений, що не мої знання хірурга, а воля Божа стримала хлопця при житті».

Серед подібних випадків на допиті він пригадував, що літом 1945 р. «станичний «Крук» привів до нього двох невідомих повстан-

ців, які заявили, що в с. Берлоги Перегінського району знаходиться два ранених повстанці, яким необхідна медична допомога. Оглянувши раненого «Сокола», побачив, що окрім поранення в живіт у нього загноїння ніг від обмороження. Тому я ампутував пальці однієї ноги, які були сильно пошкоджені загноїнням. У другого повстанця, встановив закритий перелом кисті голені. Я наклав на рану дерев'яну шину і забинтував. При цьому біля цих ранених повстанців знаходився бувший в 1940 – 1941 рр. завідувач сільським клубом с. Берлоги, на вид 26 років, який доглядав за раненими і надавав їм допомогу».

Серед тих кого доводилося лікувати «Пастеру», він пригадував раненого у ногу «Партизана» – чотового із сотні «Журавля», якому літом 1945 р. у повстанському шпиталику с. Камінь ампутував ногу, а також восени 1945 р. провів хірургічну операцію з видаленням перебитої кісті ключиці повстанцю на псевдо «Зяць», який був ранений кулею в легені.

У побутовому забезпеченні повстанського хірурга «Пастера» часто сприяла провідниця ОУН «Калина», яка передавала йому шапку, піджак, сорочку та інші речі. Продукти харчування постачали його охоронці «Чорний» і «Проклятий». Адже за час, коли «Пастер» був у підпіллі, ніякого зв'язку з родичами він не мав. З допитів О. Зеленюка частково довідуємося про локації його конспірацій, де він зізнався, що до жовтня 1946 р. часто скривався у спеціальних домашніх бункерах у stodолі під сіном у «Чорного», у господаря Василюшина М. у «Притули» в коридорі за стіною, а з жовтня 1946 р. у бункері в господаря Камінського.

Під час допиту «Пастеру» було пред'явлено багато рецептів, які були виписані ним на багато повстанських псевдо, що викликали особливу цікавість слідчих. Проте його відповідь була – не знаю. Обуренню слідчих не було меж : як не знаєте, якщо виписували рецепт? О. Зеленюку доводилося пояснювати, що на деяких рецептах не вказано, хто хворий, тобто кому необхідно лікарство з тією метою, щоб хворий міг придбати ці лікарства в аптеці. Окрім того, деякі лікарства він виписував в двох екземплярах, на одному

з яких вказував псевдо хворого, на другому псевдо не вказував. Це робилося для того, щоб по рецепту, де не вказувалося псевдо можна було придбати лікарство в аптеках, а по рецепту де було вказане псевдо, можна було придбати лікарство в аптеках ОУН-нівського підпілля». На допиті 25 червня 1947 р. «Пастеру» було пред'явлено писані ним рецепти на лікарства для повстанців «Шершеня», «Олелька», «Козака», «Богдана», «Литуна», «Чорноморця», «Орла», «Марусі», «Улана».

Звичайно, радянську агентуру чи не найбільше цікавили спільники з підпілля, а тому вони часто повторювали запитання з метою все ж почути про них. Звичайно, що ніякого прізвища під час допиту «Пастер» не видав. У процесі слідчої справи стає зрозумілим, що серед медичних спільників О. Зеленюка були єврей «Амікус», який завідував повстанським госпіталем поблизу с. Розточки, лікар-грузин на псевдо «Новокаїн», який теж працював у повстанському госпіталі поблизу с. Розточки, і неодноразово як санітар допомагав «Пастеру» під час проведення хірургічних операцій, а також повстанський лікар «Полтавець», який був уродженцем Полтавської області. Частими були питання Пастеру: «Хто постачав госпіталь продовольством і медикаментами?». На що О. Зеленюк відповідав завжди, що не знає, оскільки цим ніколи не цікавився.

У лютому 1947 р. повстанське підпілля О. Зеленюка припинилося, оскільки він був арештований. Відповідаючи на питання: «Де і при яких обставинах був затриманий», О. Зеленюк стверджував: «Я був затриманий 13 лютого 1947 р. в хаті А. Камінського, який проживав у с. Камінь Перегінського району. При затриманні у мене вилучили пістолет і до нього два патрони. При обшуку будинку господаря знайшли бункер в stodолі в сіні, де я скривався з жовтня 1946 р. і до лютого 1947 р.». На допиті господаря А. Камінського, на обійсті якого був затриманий О. Зеленюк, він зізнався, що це О. Зеленюк запропонував йому вирити в stodолі бункер, де сам він мав скриватися з іншими повстанцями.

У процесі слідства 22 травня 1947 р. О. Зеленюку було організовано допит і очну зустріч з батьком Зеленюком Олексієм Микола-

йовичем, з яким він не бачився 7 років, медсестрою Грозберг Ольгою Северівною та місцевим священиком з с. Мостище – о. Ігнатієм Гункевичем. Допитували і брата О. Зеленюка – Павла, однак допит здійснювали у Крижополі. Брат був на фронті, мав три поранення і був демобілізований по інвалідності. Цікаво, що брат Павло під час допиту, називаючи усіх членів сім'ї по порядку, ніби забуває про Олексія і тільки згодом згадує про нього наголошуючи, що «з 1939 р. і до сьогодні з ним не зустрічався і не знає де він знаходиться».

Енкаведист, який затримував Зеленюка даючи свідчення, пригадував під час допиту, що «коли Зеленюка доставляли в Рожнятівський МДБ, він всю дорогу просив, щоб його розстріляли, але ми його запевняли, що не розстріляєм і здамо його в МДБ». О. Зеленюк був засуджений польовим трибуналом в Станиславові на десятирічне ув'язнення, яке відбув у концтаборі «Мінлага», Інта, вийшовши на волю у 1956 р. У 1964 р. О. Зеленюку вдалося поновитися на перший рік навчання у Львівському державному медичному інституті, в 1971 р. здобути диплом лікаря з відзнакою та влаштувався працювати лікарем на Львівщині. Помер 27 листопада 2004 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеленюк О. З пережитого... Спогади / Львівський національний університет імені Івана Франка, Інститут літературознавчих студій, Наукова бібліотека. – Львів, 2003. – 124 с: іл.
2. Галузевий державний архів Служби Безпеки України в Івано-Франківській області. Фонд 5. Спр. 10267 П, 233 арк.

*Андрій Міносян,
кандидат історичних наук, професор кафедри ЮНЕСКО
та соціального захисту
Державного Біотехнологічного університету (м. Харків)*

*Олексій Варипаєв,
кандидат філософських наук, доцент кафедри ЮНЕСКО
та соціального захисту
Державного Біотехнологічного університету (м. Харків)*

*Любов Юрченко,
доктор філософських наук, професор,
Харківський національний університет
цивільного захисту України*

РОСІЙСЬКА ІМПЕРСЬКА ПОЛІТИКА І УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ

Історично склалося так, що договір 1654 року, який розглядався як тимчасовий мілітарний союз, перетворився на тривалі соціально-економічні та політичні «обійми», що, врешті-решт, позбавили український народ бажаної свободи, незалежності, призвели до повної втрати державності. Наявність в українських землях фермерських козацьких господарств, залучення найманої робітничої сили, пожвавлення торгово-грошових відносин разом з демократичними зрушеннями у політичних справах незабаром через політику протекціонізму та запровадження системи кріпосництва отримали зворотній відклик в контексті залучення до розвитку капіталістичних відносин, що активно відбувалися в тогочасній Європі [1;с.70] .

З самого початку російський царизм і політично і економічно намагався ліквідувати будь-які прояви самостійності українців, залучивши їх величезний потенціал в якості засобу зміцнення могутності власної держави [1;с.103]. Намагання збереження національної ідентичності, державницьких устремлінь, самосвідомості викликали надзвичайно жорстку реакцію з боку відповідних установ і структур.

Йї надалі перебування України у складі Російської імперії мало чим відрізнялося від долі інших колонізованих народів, приєднаних

так само насильницьким шляхом, коли ліквідовувалися самобутня економіка, приватне землеволодіння, утискалися права української шляхти, проводилася асиміляція місцевого населення. В таких умовах «утримувати в собі українство» було нелегкою справою.

Втягування українського суспільства у формат російської кріпосницької системи супроводжувалося одночасно нищенням усього, що могло нести в собі загрозу імперській політиці, свідченням чому є чисельні архівні, джерельні матеріали, в т.ч. й від іноземців [2;с. 132].

Варто зазначити, що поведінка усіх без винятку царських адміністрацій зводилася до унеможливлення розгляду українського народу як окремо існуючої етнічної групи з безумовним правом самостійного розвитку. За спостереженнями сучасників, «народ України тужить за своєю свободою й очікує лише, де знайти заступництво й допомогу, щоби повстати проти Росії» [4;с. 82]. Тим більш не йшла мова про можливість відтворення незалежної державної організації навіть на правах автономії у складі централізованої російської держави.

З поваленням російського царизму ситуація навколо українського питання принципово не змінилася, коли ані Тимчасовий уряд, ані радянська влада не вважали за потрібне надання українському народові права на створення самостійної держави. Радянське керівництво небезпідставно розглядало винятковість знаходження України у складі новоутвореної союзної держави як ключового елемента у побудові державного об'єднання нового типу.

Формально оголошена українська державність у складі СРСР мало що змінювала у подальшому становищі місцевого населення, позбавленого будь-яких реальних прав і свобод. До того ж, політична реакція західного світу, за певним винятком (В. Черчилль писав про небезпечність радянської експансії в умовах нерішучості та очікування західного світу [4;с.19], виключала можливість розглядати українське питання окремо від радянської держави.

Політика умиротворення, що за тих умов яскраво проявилася у ставленні як до фашистської Німеччини, так і до Радянського Союзу, розглядалася як слабкість і провокувала на наступні дії з точки зору надання «братської допомоги» народам західноукраїнських

земель в контексті священної місії визволення від гніту імперіалістів в умовах початку Другої світової війни [6; с. 63].

Успішності цієї агресії багато в чому сприяла політика надання іншому агресорові – фашистській Німеччині усього, що він вимагає, в обмін на обіцянку не висувати територіальних претензій у Європі [5; с. 169] .

Схожість обох тоталітарних режимів проявлялася, в тому числі, й в абсурдних звичках нав'язувати свою справедливість та правоту з метою прийняття тиранії у вигляді богоугодної справи [6;с.35].

Розпад та відновлення імперських ідей та структур зберігався протягом всього існування радянської системи, що надавала перевагу етноциду і лінгвоциду поневолених корінних народів, серед яких український потерпав чи не найбільше. Цілеспрямовано і планомірно знищувалися унікальні мова, культура, історична пам'ять в межах оголошеної нової історичної спільноти під назвою «радянський народ».

Пропаганда позитивного дискурсу радянської імперії стала основою державної політики й Російської федерації, що ще більше ускладнило українсько-російські взаємини з погляду на демократичний розвиток нашої країни, її шлях до європейської інтеграції, консолідації з усім цивілізованим світом. Цивілізаційна несумісність України та Росії набула більшого характеру в умовах посилення путінської пропаганди про гегемонію і велич російської держави, виправдання територіальних претензій, повернення до радянських кліше розподілу сфер впливу у сучасному світі.

Демократичні зрушення в українському суспільстві, процеси дерусифікації, подолання історичної амнезії супроводжувалися з боку північного сусіда використанням не тільки політичного, економічного тиску, але й прямими порушеннями існуючих міжнародних правових норм, що й призвело до прямої військової агресії і розв'язаної війни проти українського народу. Проте, розрахунок на знищення нашої ідентичності шляхом військової агресії з боку Росії вкотре не виправдався завдяки національному супротиву українського народу. Руйнація міфу про «другу армію світу», згуртованість влади і суспільства, героїчні дії українських військових

дозволили більш уважливіше західним політикам придивитися до України як потенційного союзника і партнера, спроможного у невіддаленій перспективі зіграти вирішальну роль у формуванні нового світосприйняття оновленої Європи.

Нарешті, ця війна навіть теоретично виключила можливість подальшого співіснування на демократичній основі з країною-агресором у її сучасному державному оформленні, зберігши виправдані сподівання та очікування кардинальних змін у російському політичному просторі за результатами майбутнього політичного переоблаштування європейського та світового простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варипасв О.М., Міносян А.С. Ментальні архетипи української культури: формування нації та національної держави // Тоталітарне суспільство як загроза розвитку демократичної держави: Всеукраїнська науково-практична конференція, 18 жовтня 2018 р.: [до 85-ї річниці Голодомору в Україні : матеріали] / редкол. : О. І. Черевко [та ін.]; Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. – Х. : ХДУХТ, 2018. – С. 69–73.

2. Міносян Андрій, Варипасв Олександр, Юрченко Любов Генеза національно-культурної самосвідомості українського народу в умовах русифікаторської політики царизму // Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті [текст] : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 11 – 12 червня 2020 року / науковий редактор Тетяна Єщенко. – Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. - с. 131-134.

3. МІНОСЯН Андрій, ВАРИПАСВ Олександр, ЮРЧЕНКО Любов Теорія та практика тоталітарного мислення на зламі століть: українські реалії // Національна пам'ять (на вшанування жертв тоталітаризму): [Текст]: збірник наукових праць/ Упорядник і науковий редактор Гірна Н.М. – Львів: Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького, 2021. – с. 61-66.

4. Новак А. Як поставала «імперія зла»? Досвід Центрально-Східної Європи.- К.: Дух і літера, 2021.- 352с.;

5. Аксельрод А. Вінстон Черчилль, СЕО. 25 уроків лідерства для бізнесу.-К.: Форсі Україна, 2022- 304с.;

6. Джонсон Б. Фактор Черчилля. Як одна людина змінила історію.- Х.: Віват 2022.- 400с.

7. Черненко А. Українська національна ідея. – Дніпропетровськ, 1994.

*Олександр Музичко,
доктор історичних наук, професор,
Одеський національний університет
імені Іллі Мечникова*

**«ЧОРНА КНИГА КОМУНІЗМУ»
ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАРАТИВ
ДЛЯ УСВІДОМЛЕННЯ РОСІЙСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ
(до 25-річчя першого видання)**

Вже 9 років у своїй новітній історії Україна обливається кров'ю внаслідок російської агресії. Сучасники шукають історичних витоків, паралелей, порівнянь. Проте, у сучасній Україні, навіть в умовах повномасштабної фази війни, панує космополітична ліберальна безідеологічність, хитання, 95-квартирна «какаразниця», що не сприяє виробленню чітких ідеологічних орієнтирів. Вражаючим проявом соціально-політичної хвороби є пануючий «антифашистський» дискурс, що прямо продовжує таку близьку ментально для багатьох советську доктрину, мовляв, «Путін то є новітній Гітлер», а Україна, мовляв, протистоїть новітньому прояву нацизму-фашизму (показовим є безграмотне змішання цих понять), недолуге згадування про потребу «нового Нюнбергу», цього абсолютно блюзнірського дійства, де сталінським комуністичним катам було дозволено одягнути тогу такого собі карального меча демократії.

Прямо зараз на вулицях міст України, що переповнені й досі символікою советчини, що відбивають штамп про «визволення України» (насправді нову окупацію та відтворення «УСРСР» 1943-1944 р.), красуються недолугі сіті-лайти з порівнянням вторгнення Путіна в Україну 24 лютого 2022 року з вторгненням Райху в УСРСР 22 червня 1941 року. Оборона Бахмута так само недолуго порівнюється з обороною Сталінграда. Вочевидь, все це прямо суперечить потребам політики декомунізації та деколонізації, передусім на ментальному рівні, знову і знову повертає Україну на хибний шлях лівацтва з його вічним прямим та непрямым відбілюванням

злочинів комунізму та зведення усіх негативних проявів новітньої історії до, мовляв, схибленого відхилення – нацизму та фашизму. Натомість для усіх хоча б трохи критично та вільно мислячих людей очевидно, що сучасна РФ є прямим, абсолютно безпосереднім продовжувачем ССРСР, зокрема, його чехістської складової. При тому не слід забувати, що ССРСР був прямим продовженням політики російського колоніалізму та імперіалізму. Головною етнічною основою усіх негативних явищ був російський народ, етнічні риси якого (схильність до авторитаризму, тоталітаризму, жорстокості, шовінізм, алкоголізм, тупість) завжди виступав та виступає як системотворчий для лівацької сутності російської загрози. Проте, в усі періоди ХХ ст. та зараз лівацьким, антинаціональним, силам було не вигідно педалювати тему злочинів комунізму. Тому справжнім проривом у 1997 році було видання групою французьких вчених та їх іноземних колег фундаментальної «Чорної книги комунізму». Сьогодні, 25 років потому, варто ще раз актуалізувати важливість цього наративу для усвідомлення як глобального зла, так і конкретно сутності російської агресії, що не може бути остаточно викорінена без контекстуалізації її саме у поєднанні антикомуністичного (ширше – антилівацького загалом) та антиколоніального дискурсів.

Для України, що у 1990-х роках переживала дуже складний та суперечливий етап суспільної трансформації, основним змістом якого для частини суспільства було подолання наслідків комуністичної окупації (щоправда ще більш значна частина опиралася цьому процесу, плекаючи реваншистські настрої), були дуже актуальними антикомуністичні видання. Частково цей попит задовольняли видання з діаспори. Проте, тільки небагато з них мали фундаментальний зміст та всесвітньо-історичний контекст. Важливе значення мала перекладна література, як праця А. Валицького[1]. Але показово, що Музей совєтської окупації так і не виріс в Україні у потужну установу, а «Український інститут національної пам'яті» за впливом абсолютно поступається своїм аналогам в інших пост (справді пост!) комуністичних країнах.

У традиційно лівацькій Франції видання «Чорної книги комунізму» у 1997 р. виявилось ненабагато легшою справою, аніж у тогочасній Україні. Про це у низці інтерв'ю наголошував головний ініціатор видання, Стефан Куртуа. І справа не у фінансуванні грубезного тому, а у спротиві лівих кіл, що навіть відгукнулися «Чорною книгою капіталізму». Попри це, «Чорна книга комунізму» була перекладена на багато мов і вплинула на поглиблення антикомуністичного дискурсу. Вочевидь, праця була тісно пов'язана з концепцією геноциду Р. Лемкіна. Головною заслугою С. Куртуа та низки авторів є демонстрація історії комунізму як міжнародного терористичного зла, тотальної світової загрози. Не менш важливим, був наголос на суто російській специфіці більшовизму як різновиду комунізму, при тому однієї з найбільш жорстоких. Позитивно, що автори висвітлили злочинну сутність комунізму від витоків до сучасності, відкинувши тези любителів поміркувати про поганий і «не дуже» комунізми. Відзначимо, й те, що автори використовували моральний підхід до трактування історії, який часто вихолощує ліберастична та лівацька історіографія, прикриваючись так званою «об'єктивністю», намагаючись як раз тим знівелювати злочини лівацьких режимів. Проте, деякі автори книги значно відставали від С. Куртуа за глибиною думки. Так, Н. Верт відкинув етноцидно-геноцидний характер Голодомору 1932-1933 років. Недоліки своїх співавторів компенсував С. Куртуа тим, що у подальшому підтримував жваві контакти з Україною, продовжуючи працю великого Д. Мейса.

В Україні «Чорна книга комунізму» досить важко пробивалася до читача. На жаль, про такий важливий твір доволі часто навіть не згадується у виданнях, які б мали це робити обов'язково[2]. Лише у 2008 році її нарешті видали у перекладі на українську мову за редакцією члена-кореспондента НАН України Олега Романіва [4]. Книга відкривалась дуже змістовною та ґрунтовною передмовою пана О. Романіва. І слід тільки радіти, що за передмову не взявся хтось з багатовекторних істориків з комуністичним минулим, що раніше оспівував колгоспні «стройкі» комунізму, а під час «перестройки» закликав «взвешенно» оцінювати комунізм, чи ліберас-

тичних любителів усіх зрозуміти та пробачити та примирити (їх час тоді ще не прийшов, але, на жаль, вони дедалі більше тріумфують зараз, хоча війна дещо пригальмувала їх ходу, на щастя). Натомість пан О. Романів широкими та яскравими мазками висвітлив український рахунок комунізму, наголосив не лише на найпомітніших репресивних аспектах, і не тільки за доби сталінізму, як це до сьогодні переважно прийнято у світі, але начебто «оксамитових» часах хрущовських, брежневських, горбачовських, справедливо наголосивши, що увесь цей час Україна піддавалася геноциду. Абсолютно правильними та актуальними були міркування О. Романова щодо національного складу антиукраїнських, російсько-комуністичних сил. І зараз саме представники цих національностей найчастіше проводять антиукраїнську, українофобну, політику. Втім, не можна погодитися з тезам О. Романіва про те, що комуністична примара подала скрізь, окрім України. Навпаки, в Європі, не говорячи вже про інші країни, у модифікованому вигляді лівачтво існує і надалі виконує свою злочинну функцію. Дуже прикро, що українського видання досі немає у мережі Інтернет, що дуже звужує його поширення в нашу інформаційну епоху.

Символічно, що у 1998 р. в Україні була видана велика за обсягом **«Чорна книга України», що за задумом та структурою, нагадує «Чорну книгу комунізму», розвиваючи її тези [5].**

Отже, попри далеко не повний перелік злочинів комунізму, прогалини в українському контексті, «Чорна книга комунізму» цінна передусім навіть не тільки розкриттям самого феномену комуністичної ідеології та практики, а ширшим контекстом: дозволяє якісніше та повніше зрозуміти злочинну сутність російської загрози, а також різних відгалужень лівачтва, що завжди перебували та перебувають у тісному контакті з ССРСР/РФ (наприклад, Ж. Меланшон у сучасній Франції). У сучасній Україні, нарешті, «Чорна книга комунізму» має сприяти формуванню правильного погляду на російські злочини саме як пряме продовження злочинів імперії зла ССРСР, що, в свою чергу, зумовлена багатостолітніми тоталітарними традиціями росіян. Це також має мати суто практичне значення: тотальну

зачистку українського духовно-культурного простору від усього російського, передусім язика та церкви, безупинний та жорсткий контроль над відповідними нормами законодавства і, власне, вдосконалення цього законодавства у бік дедалі більш рішучого самоствердження титульної національності, українців, в їх Богоданній країні. Україна має зокрема й на основі поглиблення ідей «Чорної книги комунізму» сприяти формуванню суспільного запиту на проведення справжнього, а не блюзнірського «нюрнберзького», суду над лівацькою ідеологією, усіма відтінками марксизму і т.п. ідеологій, що призводять до злочинної, антинаціональної, практики. Тільки у розвитку традицій окремих націй, відмові від злочинної практики лівацького мультикультуралізму, міграціонізму, глобалізму, космополітизму, має пролягати магістральний шлях людства. Звичайно. У цьому людстві немає бути місця новітнім імперіям, ані російській, ані тим, що також нівелюють прагнення до самозбереження окремих націй, використовуючи практики соціоінженерії, змішувань і т.п. На жаль, Франція стала однією з найбільш помітних жертв такої політики, і це має бути застереженням для України, що, маючи величезні втрати населення, ризикує у подальшому поштовхами лівацьких кіл бути перетворена за складом населення на Африку та Азію, реалізуючи тим самим давніші задуми Комінтерна. Дуже важливо, аби Україна, Польща, Чехія та деякі інші країни не дали «ЄС» перетворитися на друге видання СРСР з його маніакальною ідеєю витворення «советського народу». Жодні такі народи, на кшталт понаднаціональних «європейців» і т.п. приречені. Майбутнє виключно за ідеями націоналізму та розбудові націй. Сильна позиція України як національної держави у колі інших національних держав (звісно на уламках Росії та інших неоімперій) забезпечить Україні суб'єктність, убезпечить від того, аби бути ареною проксі-війн, надасть сталий розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валицький А. Марксизм і стрибок у царство свободи. Історія комуністичної утопії / пер. з польск. Д. Андрухів – К. : Всесвіт, 1999. – 510 с.

2. Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія: Посібник для студентів історичних спеціальностей університетів. – Львів: ПАІС, 2007. – 312 с.

3. Коммунизм. Террор. Человек. Дискуссионные статьи на тему «Черной книги коммунизма» / Составители: Стефан Кройцберг, Инго Маннтойфель, Александер Штейнингер, ЮттаУнзер / Перевод с немецкого Владимир Швед. – К.: «Оптима», 2001. – 195 с.

4. Чорна книга комунізму. Злочини, терор, репресії/ переклад. Я. Кравець, за ред. О. Романіва. – Львів, «Афіша», 2008. – 711 с.

5. Чорна книга України: Зб. документів, архівних матеріалів, листів, доповідей, статей, досліджень, есе / Демократична партія України; упоряд. та ред. Ф. Зубанич ; передм. В. Яворівський. – Київ: Просвіта, 1998. – 783 с.

*Галина Терешкевич (с. Діогена)
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри українознавства
Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького*

«ТАК!» - МИРУ, ЩО НЕ ВІДОКРЕМЛЮЄТЬСЯ ВІД ВИМОГ СПРАВЕДЛИВОСТІ

“Ми не обирали війну, ми там – щоб життя тривало”
Отець Андрій Зелінський, військовий капелан

*“Перемога у війні – не в безмежнім війську,
а в силі, що походить з неба. ”*

І Книга Маковейв, III розділ, 19 вірш

На долю України випала місія побороти тотальне зло, яке сьогодні уособлене Росією та її керманичами. Війна, яку розв’язала путінська Росія в 2014 році на Сході нашої країни, та 24 лютого 2022 року розпочала широкомасштабне вторгнення в Україну, продемонструвала всьому світові неймовірну звитягу українців та силу Духу. Україна, яка територіально є значно меншою від країни агресора, подібно до того, як Давид в Ім’я Господнє поборов Голіата, вирішує долю цивілізованого світу і гідно протидіє ворогові. Зміст цієї війни можуть осягнути лише ті особи, які стоїть на камені Віри, розуміють відповідальність історичного моменту та ціну складених жертв.

Війна в Україні повторює шлях на Голготу Господа нашого Ісуса Христа. Багато українців щодня молитовним щитом захищають рідні міста і селі від ракетних ударів, згуртовано несучи хрест, подібно як Ісус, яким людству приніс спасіння від гріха та неволі диявола

Війна стала лакмусовим папірцем, який визначив сутність кожного громадянина – хтось поспішив виїхати за кордон, хтось зайняв чергу у військкомат і взяв до рук зброю. Як Ісус, Який прийшов на те, щоб свідчити істину та абсолютно несправедливо був засуджений, падав під тягарем Хреста і вставав, так і українство, втрачаючи достой-

них синів народу з перших днів війни, не лишається рішучості, навпаки, набуває єдності, відкидаючи образи та всі спроби ворогів поділити народ. Обстріли всієї країни ракетами та захоплення частини України показали істинне обличчя «братського народу», який несе свій «руський мир» на гусеницях тисяч танків, що сунуть на нас.

Із зовнішніми ворогами ситуація зрозуміла. Набагато важча ситуація з ворогами внутрішніми, велика кількість яких укорінена в українську владу на всіх щаблях та досі не відсторонена від посад через відсутність відповідного закону про люстрацію. Всім відомо, що Росія багато часу створювала мережу агентів ФСБ та колаборантів, які в часі війни здають патріотів ворогові, чинять численні злочини проти нашого народу. Дивно, що в третьому тисячолітті, поруч із цивілізованими людьми, можуть існувати людоджери, мародери, гвалтівники та кати, яким недосяжні поняття моралі та етики.

Україна була територією для спецслужб Росії особливої активності. Росія, починаючи із весни 2021 року, поступово нарощувала концентрацію військової техніки, озброєнь і військ біля українського кордону та на території Білорусії. Розвідки США та Великобританії попереджали, що президент Росії Володимир Путін має намір розпочати широкомасштабне вторгнення в Україну та атакувати Київ (директор Центрального розвідувального управління США **Вільям Бернс** подрібно роз'яснив в Офісі Президента України плани Путіна щодо вторгнення в Україну). Після цього Південь України виявився розмінованим, звідси були виведені бойові частини, які могли б чинити опір. Згідно з оцінкою Юрія Швеця, це могли зробити люди, які знаходяться на самому верху влади. В результаті цього весь Південь в першу ніч виявився під окупацією. Здача Півдня України призвела до катастрофічних результатів (історія з Херсоном Маріуполем, Мелітополь, десятки тисяч людей, які загинули). Прийняття Київським окружним адміністративним судом декілька тижнів до 24 лютого 2022 року позовної заяви Віктора Януковича про те, що його несправедливо зняли з посади, є порушенням всіх норм, тому що термін давності такої заяви давно минув. Проте склад парламенту мав би бути відповідним, щоб серйозно розслідувати це злочинство. Завдяки співпраці

американської та української розвідки вороги не висадилися у Гостомелі, та завдяки генералу Кривоносу не взяли Жуляни [1].

В Україні 24 лютого 2022 року був оголошений воєнний стан і загальна мобілізація. В той ранок усе виглядало як шок, а для деякого – падіння нації, та, насправді, той день для багатьох став початком великого піднесення, єднання, допомоги, забуваючи образи, і ця єдність надихала і обнадіює. Потрібно просити в Господа сили не відступати. Адже Ісус, придавлений гріхами людства, тричі падав під тягарем хреста, та попри біль і страждання вставав і йшов далі.

Російська армія обстріляла із артилерії українські прикордонні застави. Одночасно були завдані удари, зокрема із повітря по об'єктах військової інфраструктури в майже всіх регіонах України. Після цього розпочався рух танкових колон та живої сили загарбників вглиб території України [2].

В Україні необхідно провести люстрацію влади від внутрішніх ворогів (зокрема агентів ФСБ, які співпрацюють з ворогом під час окупації), причетних до злочинів проти народу, через прийняття відповідного закону.

Росія заперечує, що веде проти України загарбницьку війну на її території, називає це спеціальною операцією із демілітаризації та денацифікації, запевняє, що не завдає ударів по цивільних об'єктах (нападів на мирних людей, в тому числі на дітей), незважаючи на численні докази протилежного, які задокументовані ЗМІ. Щодня російські війська завдають авіаударів по ключових об'єктах військової та цивільної інфраструктури, руйнуючи аеродроми, військові частини, нафтобази, заправки, церкви, школи, лікарні, житлові будинки, дитячі садочки, пологові будинки. Стурбовані заплакані матері українських солдатів не знаходять місця, коли читають новини із гарячих точок, що їх дітей-героїв, які рятують свою Землю від загарбників, беруть у полон і катують російські окупанти, обстрілює російська ворожа пропаганда [2]. Хай Пресвята Богородиця заступається та захищає українських воїнів, позаяк Вона зустрічалася зі Своїм страждаючим невинним лагідним Сином, Царем Всесвіту на шляху до Голготи, з Якого римські воїни здирали одяг.

Україна оніміла від авіаударів по будівлях дитячої лікарні і полового будинку в Маріуполі. Війна стерла кровні зв'язки, всі діти – рідні. Ми плачемо над долями дітей, так само як ерусалимські жінки плакали над страждаючим Господом Ісусом. Хай кожне невинне втрачене життя стане ангелом-охоронцем для нашої України.

Обстріли житлових районів ведуться з застосуванням вибухових пристроїв з великою зоною ураження, використанням артилерії, реактивних систем залпового вогню та балістичних ракет. Багато злочинів було скоєно на окупованих територіях України, оточених колонами бронетехніки російської армії: розстріл громадян, кастрація, згвалтування (про такі випадки також відомо з перехоплення розмов окупантів), мародерство, грабунок (вкрадені речі ніколи нікому не приносять користі), голодні збідовані люди, біль і муки поранених осіб, цивільних людей, що опинилися під завалами знищених будівель, величезна кількість біженців з України, багато полонених. Як римські вояки кидали монету, щоб поділити між собою одяг Христа, так росіяни чубляться за вкрадені в українських домівках речі ширвжитку. Велика кількість невинних військових і цивільних осіб, в тому числі дітей, загинули. Ці невинні життя є небесними вартувими для України. Смерть – це не кінець, вона переможена Христовою смертю на Голготі. Смерть започатковує нове життя. Найважливіше не загубитися на Вічному бенкеті в Господа. Краса життя не визначається кількістю прожитих років, а його змістовним наповненням. Маємо обов'язок молитися за полеглих українських воїнів та мирних жителів. Хай милосердний Господь жертву їхнього життя зарахує за праведність та приймає у Свої Обійми.

Маємо молитися за тих, які знаходяться на порозі смерті, аби Господь задля Його кривавої жертви на Голготі привів до покаяння, дарував прощення, поєднання з Ним, щоб вони були готові на зустріч з Господом та відійшли в мирі.

Одержимі та безсердечні російські солдати, які напали без жодних причин на мирну націю, ставлять себе на місце Бога, Який є Владикою життя і смерті, і вважають, що життя чи смерть є в їхніх руках, і що вона є запорукою їхніх посад, статусу в їхній країні. Вони будуть осоромлені, принижені Господом. Якщо не покаються, то будуть зни-

цені. Немає нічого таємного, щоб не стало явним. Хоа вони й зазнають значних втрат, їхнє керівництво з цим абсолютно не рахується.

Жінки та діти, які змушені покинути Україну через військову агресію Росії та прямують до сусідніх країн, стикаються з ризиками торгівлі людьми. Водночас чоловіки, що залишаються всередині країни, також можуть стати здобиччю торговців людьми. Про це застерігає прес-служба Міжнародної організації з міграції [3]. Щоб цього не сталося, маємо обов'язок за них посилено молитися, постити і пам'ятати, що рятує Господь.

“Українці на своїй Землі, і нікому її не віддадуть”, – заявив президент Володимир Зеленський [4]. Збройні Сили України, Національна Гвардія та загони Територіальної оборони на чолі із легендарним Головнокомандувачем Збройних сил України, генералом Валерієм Залужним активно протистояють російським окупантам, мужньо та відважно чинять запеклий опір, ведуть важкі бої на підступах до низки міст. Українські воїни – беззаперечні герої, адже ризикуючи своїм життям, рятують свою Землю від загарбників, які не мають наміру каятись.

Хай Господь задля Його кривавої жертви на Голготі приведе ворогів до пізнання Істини, покаяння і навернення, визволить їх з неволі диявола та гріха та усуне з України, щоб вони не були на перешкоді до справедливого миру, дарує Україні Перемогу.

Багато безстрашних, відважних лікарів, немов Симон Кириней, що допомагав Ісусу нести хрест, лікують українських поранених солдатів, а також, опановуючи гнів, лікують і російських полонених. Хай Господь навчить нас бути чесними та терпеливими, допоможе в кожному потребуєчому бачити Його і послужити.

Чимало волонтерів, немов відважна свята Вероніка, яка обтерла Господне скривавлене обличчя, чергують в прихистках, роздають нужденним харчі та ліки, забезпечують військовим спорядженням солдат, які знаходяться на фронті, евакуюють людей, які є в небезпечних місцях. Хай Господь допоможе нам бути мужніми, чесними та небайдужими. В даруванні – багатство.

У більшості випадків російські військові зазнають серйозних втрат, прориваючись до Харкова, Маріуполя, Херсону, Чернігова, Ки-

ева та багатьох інших міст. Їх особовий склад деморалізований, тому що істина не на їх боці. Важливо проповідувати правду, яка може їх зцілювати. Російські загарбники в Україні частіше здаються в полон, втрачають віру в командирів, в свою армію та керівництво Російської Федерації, дедалі частіше вчиняють самогубство та калічать себе самі, навмисно шкодять своїй техніці, щоб залишитись живими.

Україна постійно зверталася і звертається до країн НАТО із закликом закрити небо над Україною для російської авіації (заборонити переліт будь-якого повітряного об'єкту над нашою територією, зокрема ракет). Проте вона отримувала довгий час відмову від військового альянсу, незважаючи на те, що петиція щодо безпольотної зони збрала більше понад 1 млн голосів [5]. Лише зараз, коли Україна понесла численні втрати внаслідок ракетних обстрілів, нам дають техніку, яка здатна відбивати атаки ворога. Це неначе ще одне падіння Ісуса під хрестом. Ми сподіваємось, що хтось сильніший буде нас рятувати від несправедливого засуду й смерті, але отримуємо відмову. Ісус також був самотнім та покинутим. Немає більшого приятеля від Спасителя. Хай Господь допоможе надіятись тільки на Нього та Його захист.

Президент України Володимир Зеленський зазначає, що провина за кожний несправедливий засуд та смерть кожної невинної людини в Україні від авіаударів та у заблокованих містах, мешканці яких опинилися в пастці ворога, гуманітарну катастрофу лежить безумовно на російській державі, яка ставить себе на місце Бога і хоче розпоряджатись невинним людським життям, але відповідальність за це лежить і на тих, хто досі не убезпечив українське небо від російських вбивств, хто не врятував міста від авіаударів, від цих бомб, ракет, хоча може.

Як можна напасти на мирну націю без жодних причин, придумати досконалу брехню і повірити в неї? Ісуса невинного також прибили до хреста і думали, що чинять правильно. Немає нічого таємного, щоб не стало явним. Хай Господь допоможе нам бути небайдужими на біди інших людей. Завдяки мужності та непохитності ЗСУ Україна отримала визнання в світі, за яким послідувала підтримка в протистоянні агресорові. Країни Заходу застосували нові санкції проти Росії, зокрема проти Путіна через напад

на Україну. Україна отримує чисельну військову допомогу США та Великобританії. Велику підтримку в протистоянні агресорові надає Польща, країни Балтії та багато-багато інших країн. З огляду на те, що російські окупанти регулярно зривали спроби української сторони влаштувати дороги життя, Олена Зеленська у своєму зверненні до Всесвітньої ради церков стати посередником в організації справжніх гуманітарних коридорів та вплинути на організації, від яких це залежить привертаючи увагу світу до ситуації в Україні, звернулася до світових лідерів: “Розстріляні на блокпостах разом з батьками, посічені уламками снарядів на рідних подвір’ях, завалені уламками власних будинків, змучені через недоїдання, зневоднення та відсутність медичної допомоги – вони лежать в тимчасових похованнях на своїх подвір’ях і в багатьох братських могилах, які з’явилися в Україні. Тисячі українців шукають родичів, які не виходять на зв’язок з Маріуполя, Сум, Охтирки, Харкова, Бучі, Гостомеля, Ворзеля, Ізюма, Волновахи – і ця невідомість найстрашніша”[6]. Світ потребує істини. Правда є такою ж зброєю, як і меч.

Ця війна відібрала у живих право жити мирним життям, а у покійних – спокійно померти. Ми не дізнаємось, скільки життів зруйнувала війна, скільки реальних жертв, але маємо бути певними, що Господь усе знає і ніким не нехтує, Він дає нове вічне життя. Смерть – це не кінець, це перехід до Вічного життя. В порівнянні з Вічністю земне життя в Ісусі Христі – дуже коротке, проте важливе і цінне. Найважливіше, щоб людина була готова на зустріч з Господом та відійшла в мирі. Дні кожної людини пораховані Господом. Полеглі у війні скінчили біг, дочекались Вічності з Господом. Милосердний Господь забирає людину тоді, коли вона найбільше готова на зустріч із Ним. Проте жодною смертю і жодною сльозою Бог не нехтує. Він дає нове життя. Хай Господь допоможе цілком довіряти і надіятись на Нього.

Міністерство закордонних справ України підтримало ініціативу створення спеціального трибуналу з розгляду справи про злочин російської агресії проти України. Міжнародний суд ООН в Гаазі ухвалив, що Росія має негайно припинити в Україні військові дії, які

розпочала 24 лютого 2022 року. Гаазький трибунал розпочав роботу з воєнних злочинів Російської Федерації в Україні [7].

Зі Старого Завіту знаємо, коли вибраний Богом ізраїльський народ грішив, тоді Господь допускав війни. Маємо зрозуміти, що пияцтво, паління, наркоманія, розпуста, контрацепція, аборти (вбивство дітей, які знаходяться в фазі внутрішньоутробного розвитку), життя сімей без церковного шлюбу, використання та експерименти з людськими ембріонами, штучне запліднення, злоба, гнів, ненависть, прокльони, матюки, байдужість, лінивість, а також гей-паради, відкриття гей-клубів, проституційних будинків, хабарництво, грошолобство, продажні суди, нечистота, матюки, які нерідко культивуються по телевізорі чи на біг-бордах, “битви екстрасенсів” (деякі люди покинули служіння правдивому Богу) – це гріхи. Молитва не розкаяного грішника Господу осоружна. Треба вийти з цієї ситуації через покаєння та навернення. Тоді Господь змилюється над Україною і цілим світом. Подібно як у притчі “Про милосердного батька та блудного сина” [8], звелить усьому небесному воїнству дати перстень, взуття, одяг, тоді Україна може стати сильною та могутньою, як в часи Київської Русі. Тільки з Господом можна здолати всяке зло та прославляти Бога за Його любов, спасіння і порятунок.

Жертвою життя змиваються гріхи. Ісус Христос на хресті молився за ворогів: “Отче, прости їм, бо не знають, що роблять”. І пізніше навернений сотник сказав: “Справді Той Чоловік був Сином Божим” [8]. Ми маємо не лихословити окупантів, молитися за їхнє навернення та вигнання з України.

Жодні людські санкції, покарання – ніщо, в порівнянні з Божими. Якщо російський злочинець не покається, то його чекає вічний стогін, агонія, розпач, плач, страх, Вічність без Бога з усвідомленням своїх поганих дій чи бездіянь. Навернені полонені вороги (солдати, які добровільно здалися в полон) своїм прикладом можуть навертати співвітчизників Росії до каяття та розуміння істини. Їх не можна віддавати в обмін задля уникнення загрози їхньому життю з боку Путіна.

Маємо наповнити руки Матері Божої нашими жертвами, покаєннями, молитвою, постом, милостиною, піклуватися біженцями,

які Вона заносить перед Престол Всевишнього, випрошуючи для нас благодаті. Кожен робить свій вибір.

Радник Офісу Президента України Олексій Арестович зазначив, що свідченням Господньої відповіді на молитву є численні події, як наприклад: “ у Чорному морі кілька днів поспіль панував шторм, що не дозволив ворожому десанту висадитися на території України; багато людей стало свідками як Бог послав сніг і заховав ворожі мітки з доріг України; під час обстрілів десятки ракетних снарядів не вибухнули, російський танк переїхав автомобіль, в якому знаходився чоловік і Бог зберіг йому життя; на Волині під час висадки ворожого десанту з білоруського кордону подув сильний вітер і десант разом з парашутом здуло назад за кордон” [9]. Це далеко не все, що робить для нас Господь. Коли Бог за нас, то хто проти нас? Божим людям необхідно навернутись, стояти перед Господом у проломі за свою країну, народ, свободу. Молитва має величезну силу.

У Біблії (книга 2 Хроніки, XX розділ, 1-24 вірші) йдеться про те, як до Єрусалиму прийшли три ворожі армії, а ізраїльтян було дуже мало в обороні міста. Цар Ізраїля Йосафат зрозумів, що своєю силою вони не переможуть, тому вони посилено постили, молилися і славили Бога. На ранок побачили, що ті три армії між собою побилися і всі загинули. Отже, без жодного пострілу Господь відвернув від них загрозу[10].

Як зазначив директор Інституту психічного здоров'я УКУ та Українського інституту когнітивно-поведінкової терапії Олег Романчук [11], війна є великим стресом, тому необхідно стабілізуватися, згуртуватися, проявити стійкість і резильєнтність (здатність людини впоратися зі складними життєвими подіями та відновлюватися після труднощів чи стресу). На страх відповідати мужністю, на ненависть любов'ю, не піддаватися розпачу. Якщо в якийсь момент деякі перешкоди нас збили б на життєвому шляху, необхідно встати і йти далі в напрямку наших цінностей. Для перемоги у війні є необхідними три складові:

Створити в собі простір для цінностей, відчуття правди, надання подіям сенсу, заради цивілізації любові і свободи. Ці речі надихають і додають сили. Швейцарський психоаналітик Карл Густав Юнг зазначив, що коли людина надає сенс стражданню, вона може витримати

будь-яке страждання. Прикладом є наш Спаситель Ісус Христос та досвід багатьох мучеників, зокрема українського мученика Омеляна Ковча, який підкреслював, що він є в концтаборі заради того, щоб сповнити свою місію. Козаки казали, що коли ти чуєш правду в собі, ти є незборимий. Правда є в серці і її не треба шукати, це та зброя, якої немає ворог-загарбник, і вона допомагає перемогти у нерівній війні. Вороги розуміють, що правда не на їх боці, і вони деморалізовані. Якщо ворогів напоїти правдою, тоді може відбутися зцілення, важливо пропагувати правду, яка може стати цілющою для народу, одурманеного неправдою.

Дія у надії. Надія – це не псевдооптимізм, який є небезпечним, а готовність іти до повної перемоги, і тоді з перемогою іти далі. Надія – це вибір напрямку, коли ми точно знаємо, куди йдемо. Ми ставимо собі запитання: яке моє місце у цьому строю? Це узгоджена синхронна дія народу України для перемоги, це синергія, яка важлива здоров'я. Всю енергію стресу слід скеровувати в корисну діяльність, наприклад планування дня, дозування новин, виконання завдань, зосереджена віддана праця. І ця енергія починає потужно працювати. Адреналін, норадреналін, глюкокортикоїди – це гормони, які мобілізують тіло до дії (втечі чи боротьби). Дія – це турбота про себе, скерована на віднову, сон, харчування, відпочинок, показ надихаючого відео.

Мудрі світлі думки, які не є філософськими трактатами, а котрі нас скеровують, допомагають зберегти світлий розум. Тобто є потреба коротких молитов, як наприклад, “твердиня і кріпость моя – Господь, на Тебе я покладаюсь” (псалом 90) та бойових мантр: “стоп, ми переможемо, світанок наближається, темрява відступає”, “ми витримаємо, переможемо, тримаймо стрій, до дії”. Ці слова нас надихають, зосереджують, орієнтують. Леся Українка сказала: “завжди буде кращий терновий вінок, ніж царська корона, завжди величніший шлях на Голготу, ніж хід тріумфальний, так одвіку було, і так буде довіку, доки житимуть люди, і доки ростимуть терни”. Павло Грабовський зазначив: “нас мало, проте дарма – міцна віра рушить скали, тим загибелі нема, кому світять ідеали”.

Ці три складові слід змішати, і перевірити на смак. Для цього є важливі емоції, які сигналізують, в якому стані ми знаходимося. Мир – це

глибоке відчуття довіри Богу, що вкінці все буде Україна. Можемо відчувати тривогу, але немає бути паніки, можемо сумувати, бо є втрати, але смуток не є зневірою, але пам'яттю, любов'ю, обіцянкою продовжувати справу. Маємо мати смак любові, доброти, тихої радості за свій неймовірний народ, за солідарність всього людства. Злість – це природне почуття, але воно немає ставати ненавистю, щоб не уподібнитися ворогові. Треба регулювати смак як на особистісному, так на колективному рівні. Ми вибираємо мечі світла, правди, а не люті чи ненависті. Потрібно дозувати перегляд подій, зокрема психотравмуючих, дивитися позитивні звияжні моменти малих перемог над ворогом, наприклад беззбройні люди виходять з блакитно-жовтою символікою на мітинги та зупиняють колони танків: дивитися на світле, щоб ним наповнюватися.

Резильєнтність – це колективний феномен, ми спираємось на досвід мужніх мудрих людей попередніх поколінь. Вони наче всередині нас, і навіть якщо ми знаходимося на самоті, маємо відчуття народу, людства, цивілізації, ділимося з іншими людьми, тримаємо дух високий.

Діти не мають бути наодинці, вони дивляться на приклад, важливо, щоб діти довіряли, говорити до дітей, слухати питання, які їх хвилюють, допомогти їм розібратися і побудувати розуміння того, що відбувається, а саме: що війна закінчиться, хоч не знаємо, коли, і ми здобудемо перемогу. Мають бути позитивні емоції, маємо допомогти їм організувати час навчання та дозвілля, задіяти їх у справах допомоги.

Ми, як народ, у великому моменті історії, опинилися на зламі двох цивілізацій: цивілізації зла, тобто сил диктату, цинізму, брехні, шовінізму, нарцисизму, егоцентризму, де життя іншої людської особи не є цінністю і цивілізації любові – де людство є однією родиною, і кожна особа є важливою, а усі разом віддають честь і славу Єдиному Господу Богу. Ми на передовій людства і історії.

Кожне покоління мало свої випробування, нашим завданням є пройти його з гідністю, яким би жорстоким не був ворог. Перемога – це не кінець, а початок великої історії. Важливо не загубити мудрість, єдність з Господом.

Хай Україна, яка бере участь у стражданнях Христа, омита кров'ю і сповнена болем, стане вільно і щасливою завдяки силі

страстей Ісуса Христа, Його кривавій жертві на Голготі та Його Славному Воскресінню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Швець: Кремль розгублений, пропаганда стала некерованою, почнеться саботаж наказів. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=PM4dHa5ogUg> (дата звернення 23.12. 2022)

2. Війна Росії проти України. Відсіч. Усі новини на цей час. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-ukrayina-zahroza-viynu/31703318.html> (дата звернення 07.11. 2022)

3. Міжнародна організація з міграції попереджає про ризики торгівлі людьми через вторгнення РФ URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/news-migratsiya-ryzkyu-torgivlia/31759539.html> (дата звернення 07.11. 2022)

4. Звернення Президента: «Українці на своїй землі і ніколи нікому її не віддадуть». URL:<https://www.0532.ua/news/3338918/zvernennaprezidenta-ukraincina-svoij-zemli-i-nikoli-nikomu-ii-ne-viddadut> (дата звернення 07.11. 2022)

5. У Мініборони нагадали НАТО про прохання закрити небо над Україною. URL:<https://espresso.tv/u-minoboroni-nagadali-nato-proprokhannya-zakriti-nebo-nad-ukrainou> (дата звернення 07.11. 2022)

6. Перша леді України звернулася до Всесвітньої ради церков. URL:<https://www.president.gov.ua/news/persha-ledi-ukrayinizvernulasya-do-vsесvitnoyi-radi-cerkov-73681> (дата звернення 07.11. 2022)

7. Суд у Гаазі ухвалив, що Росія має припинити військові дії в Україні URL:<https://www.slovoidilo.ua/2022/03/16/novyna/suspilstvo/sud-haaziuxvalyv-rosiya-maye-prupnyty-vijskovi-diyi-ukrayini> (дата звернення 07.11. 2022)

8. Святе Письмо Старого та Нового Заповіту (повний переклад, здійснений за єврейськимиарамійськими та грецькими текстами) / пер. о.І. Хоменка. Львів : Місіонер, 2008. 1460 с.

9. Третю добу шторм на Чорному морі захищає Одесу та Миколаїв від висадки ворожого десанту. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3416862-tretu-dobu-storm-ne-dae-visaditisa-desantu-rf-nauzberezzi-cornogo-mora-arestovic.html> (дата звернення 07.11. 2022)

10. Святе Письмо Старого та Нового Заповіту (повний переклад, здійснений за єврейськимиарамійськими та грецькими текстами) / пер. о.І. Хоменка. Львів : Місіонер, 2008. 1460 с.

11. Рецепт еліксиру стійкості під час війни: поради від психотерапевта Олега Романчука URL:<https://lvbs.com.ua/news/retsept-eliksiyustijkosti-pid-chas-vijny-porady-vid-psyhoterapevta-olega-romanchuka/> (дата звернення 07.11. 2022)

*Ігор Тодоров,
доктор історичних наук,
професор кафедри міжнародних студій
та суспільних комунікацій,
Ужгородський національний університет*

НЕЗВОРОТНІСТЬ КЕНСЕЛІНГУ – ВИМОГА ЧАСУ

Дев'ятий рік триває російська інвазія в Україні, проте лише її ескалація 24 лютого 2022 року нарешті поставила на порядок денний питання кенселінгу російської культури. Термін кенселінг, з'являється у 2014 році в одному американському реаліті-шоу. Ще в спроданій Греції існував остракізм, по суті схожим з кенселінгом.

Багато хто називає кенселінг народним правосуддям, інструментом, який здатен спричинити покарання одним із найдієвіших методів — методом ігнорування. Кенселінг російської культури сьогодні важлива місія не лише держави, а й громадянського суспільства та кожного українського громадянина. Це ще один фронт цієї війни, поряд з військовим, економічним та дипломатичним. Сучасна російсько-українська війна по суті має екзетенційний характер. Це війна наративів і сенсів.

Фактично Росія (точніше Московія) проводила кенселінг української культури та України протягом століть.

Сучасна Росія продовжує цю справу. На початку вересня 2022 року заявила чергова офіційна маячна. Указом Путіна затверджена т.з. «Концепція гуманітарної політики Російської федерації за кордоном». Можливо і не варто було б звертати на неї увагу. Проте є один аспект. Ідеологія «русского мира», рашизму має бути засуджена післявоєнним міжнародним трибуналом так само, як в Нюрнбергу була засуджена ідеологія нацизму. І означена «концепція» може прислужувати цій меті.

Відверта зверхність до всього світу спостерігається в положенні про те, що саме в Росії сформувалося «унікальне культурне різноманіття та духовна спільність різних народів, відданих єдиним

принципам і цінностям, таким як патріотизм, служіння батьківщині, сім'я, творча праця, гуманізм, соціальна справедливість»[3].

Звісно, вся концепція переповнена цинічними посиланнями на міжнародне право та права людини: «Одним з пріоритетів Росії в міжнародних відносинах є відстоювання в рамках міжнародних універсальних і регіональних організацій значимості загальнолюдських цінностей і міжнародного гуманітарного співробітництва», «серед принципів гуманітарної політики Російської Федерації невтручання у внутрішні відносини інших країн»[3]. Варто пам'ятати, що зміни до російської конституції 2020 року фактично визнали пріоритет їхнього національного права над міжнародним [2].

Не обійшлося без звинувачень Заходу: «глобалізація, як і раніше, не тільки сприяє взаємозбагаченню національних культур, а й ставить під загрозу культурну самобутність країн і народів. У зв'язку з цим слід враховувати збільшення кількості спроб принизити значимість російської культури та російських гуманітарних проєктів, поширити та нав'язати спотворене трактування справжніх цілей Росії щодо ознайомлення світової громадськості з її культурною спадщиною та досягненнями у різних гуманітарних галузях, дискредитувати «русский мир», традиції та ідеали, підмінюючи їх псевдоцінностями». Відповідно «важливу роль відіграє сприяння іноземним державам, які стикаються з вільною інтерпретацією історичних подій окремими державами у геополітичних інтересах» [3].

Зрозуміло, що ставиться завдання «проводити активну роботу з метою припинення спроб низки країн переписати історію Другої світової війни та Великої Вітчизняної війни, применшити роль радянського народу у великій перемозі та, як наслідок, зменшити гордість росіян, особливо молоді, за свою батьківщину»[3].

Отже звісно, все що не російське – неправильне за визначенням!

Автори концепції впевнені, що «російське держава дедалі більше сприймається як охоронець і захисник традиційних духовно-моральних цінностей, духовної спадщини світової цивілізації (пріоритет духовного над матеріальним, захист права і свободи людини, сім'я, норми моралі та моральності, гуманізм, милосердя).

Російському менталітету властиві взаємодопомога, колективізм, віра у добро і справедливість. Поруч із відданістю традиційним духовно-моральним цінностям, у суспільстві протягом тисячолітньої історії нашої країни формувалося повагу до чужої культури, віри, звичаям» [3]. Все це цивілізований світ бачить з початку ескалації російської агресії, а українці – відчуваються на собі.

Концепція покладає чималі надії на свою п'яту колону в країнах Заходу. «У світі мешкають десятки мільйонів російських співвітчизників. Будучи включеними до іншої системи цінностей, співвітчизники, котрі живуть там, залишаються носіями як російської, російської культури та традицій. Завдяки установленню міцних зв'язків із співвітчизниками по всьому світу, надання їм підтримки та сприяння у збереженні рідної мови та культури Росія зміцнює на міжнародній арені свій образ демократичної держави, що прагне формування багатопольярного світу, збереження його культурно-цивілізаційного різноманіття» [3].

Показовим в концепції є визначення пріоритетних завдань двосторонньої співпраці у галузі культури, науки, освіти - передусім з державами СНД, а також - з республікою Абхазія, республікою Південна Осетія, «ДНР» та «ЛНР». Значено, що при розвитку гуманітарних і культурних зв'язків з прибалтійськими державами (радянський наратив!), а також із Молдовою та Грузією слід враховувати питання дотримання прав російськомовного населення у цих державах... Серед міжнародних організацій які треба використовувати для просування «руського мира» згадуються передусім СНД і ЮНЕСКО [3]. Щодо останньої для це свідчення необхідності негайного переформатування всіх спеціалізованих установ ООН!

Отже, Росія не збрається здаватися! Цивілізоване людство має відповідати цілковитою ізоляцією «руського мира» задля власної безпеки та існування! І кенселінг є ефективним механізмом цього.

Звісно російську культуру не можливо скасувати. Втім варто, разом з нашими західними партнерами, «поставити на паузу». Бо тепер це «культура» вбивць, гвалтівників і крадіїв. Пауза має бути принаймні до кінця війни, до виплати репарацій, до повернення де-

портованих людей, до оголошення вироків за воєнні злочини [1]. Водночас для українців актуально вже тепер скасування російської культури зі шкільних програм, масова здача в макулатуру книг будь-якого російського авторства.

З початку повномасштабної агресії згадувалося про те, що це битва Давида і Голіафа. Давид переміг Голіафа. За Давидом була правда, а Голіаф просто був великий, тупий, кровожерний і неповороткий.

ЛІТЕРАТУРА

1 Рена Карпа висловила про кенселінг російської культури. URL:<https://showdream.org/novini/zrkove-zhittya/37776-rena-karpa-vislovilasya-pro-kenselng-rosyskoyi-kulturi.html>

2 Конституция РФ с изменениями 2022 года. URL: <http://duma.gov.ru/news/55446/>

3 Указ Президента Российской Федерации от 05.09.2022 № 611 «Об утверждении Концепции гуманитарной политики Российской Федерации за рубежом». URL: <https://www.garant.ru/hotlaw/federal/1564370/>

*Галина Хирівська,
старший викладач кафедри українознавства
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького*

ЛІНГВОЦИД УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*Нація повинна боронити свою мову більше,
ніж свою територію.*

*Втратити рідну мову і перейняти чужу –
це найгірший знак підданства*

Томас Девіс

Лінгвоцид – це свідоме, цілеспрямоване нищення певної мови як головної ознаки етносу. Головною метою лінгвоциду є ліквідація народу як окремої культурно-історичної спільноти.

Лінгвоцид може здійснюватися із погрозами, залякуванням, а також із застосуванням фізичної сили, психологічним тиском, викраденнями, тортурами, вбивствами.... Саме лінгвоцид є передумовою масової денационалізації та манкуртизації. Без лінгвоциду неможлива втрата народом історичної пам'яті, національної самотожності та етнічного імунітету.

Отже, протидія лінгвоциду – це реальна і єдино можлива умова уникнення поглинання одного народу іншим. Зважаючи на те, що мова є стержнем нації, важливо є берегти її. Питання захисту мови має стати обов'язком кожного громадянина. Про роль мови у житті нації дуже влучно висловилося Ліна Костенко: « Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову ». За цими словами надзвичайно глибокий зміст, і його необхідно відповідально донести до українського суспільства, особливо до тої його частини, яка тридцять років вільно послуговувалася мовою окупанта, відстоювала своє «право» говорити тою мовою, якою їй зручніше

Українська мова зазнавала чимало утисків з боку різних загарбників протягом століть. В українців намагалися забрати мову різними законами, указами, державними актами, анафемами.

Пригадуємо ці акти поневолювання і бачимо, що таких спроб було чимало і у 17, і 18, і у 19, і у 20-ому століттях. Багато дій мововбивчого характеру щодо української мови здійснювалося через заборону мови чужою державою. Деякі через приниження статусу і престижу мови, через оголошення мови неприродною, через зближення та уподібнення мов (що було притаманно в СРСР - втручання ззовні та і зсередини із втручанням у внутрішню структуру мови), а також лінгвоцид через ставлення до носія мови, лінгвоцид через освіту, через демографічну політику, через привілеї до панівної мови тощо.

У 1627 році видано наказ спалити усі примірники надрукованого в Україні «Учительного Євангелія» Кирила Ставровецького.

У 1677 році видано наказ видерти з українських книг аркуші, які не були подібні до книг московських.

У 1696 році прийнята ухвала Сейму Речі Посполитої про запровадження польської мови в українських урядових канцеляріях.

У 1720 році указом царя московії Петра I заборонено друкувати українською мовою книги і наказано вилучати українські тексти із церковних книг.

У Києво-Могилянській академії спалено книгозбірню однієї із найбагатших бібліотек Русь-України . Станом на 1786 рік єдиною мовою викладання у Києво-Могилянській академії була російська мова.

У 1804 році за спеціальним наказом царя заборонено усі українськомовні школи.

У 1817 році запроваджено польську мову в усіх народних школах Західної України.

У 1863 році видано Валуєвський циркуляр, який забороняв давати цензурний дозвіл на друкування україномовної духовної і популярної освітньої літератури.

У 1876 році видано Емський указ про заборону друкування та ввозу з-за кордону україномовної літератури, а також і заборону українських сценічних вистав і друкування українських народних пісень. Крім того застосовували і заборону вживання української мови в офіційних установах, хрещення українськими іменами тощо.

У 1910 році за наказом уряду Столипіна було закрито всі українські культурні товариства та видавництва, а також заборонено читати лекції українською мовою.

У 1914 році скасовано указом Миколи II українську пресу.

1920-1930 період переслідування та кривавого знищення українського інтелекту, цвіту нації .

У 1970 році було підписано наказ про написання дисертацій тільки російською мовою.

У 1984 році в УРСР почали виплачувати 15 відсотків надбавки до зарплати вчителям російської мови.

На прикладі цих обраних заборон та утисків, серед ознак лінгвоциду можна виділити такі найважливіші як використання лише російської мови для інформування громадян, примус до спілкування російською, заборона на використання державної мови, а також створення перешкод, примусове припинення, заборона діяльності ЗМІ та інтернет-ресурсів, які надають інформацію українською мовою.

На жаль, проблема лінгвоциду української мови є актуальною і у 21 столітті. Бачимо живі вражаючі приклади лінгвоциду щодо української мови з боку поневолювача на тимчасово окупованих територіях України. Їх дуже яскраво використовує ворог у медійній та публічній сферах, а також у культурному та освітньому просторі. Окупанти намагаються знищити українську мову та культуру шляхом знищення на тимчасово окупованих територіях освіти, активного спалювання українських книжок, переслідування вчителів, викрадення керівників шкіл, університетів, театрів. Дуже жваво здійснюють русифікації закладів освіти для усунення викладання українознавчих дисциплін, змушуючи педагогів навчати російською мовою і видаючи нові підручники російською мовою для навчання українських школярів. У 2022 році окупаційна влада створила так звані табори перекваліфікації для вчителів із окупованих територій Херсонської, Запорізької, Харківської областей, щоб перевести програми на російські стандарти освіти.

Сьогодні, на жаль, напевно, як ніколи раніше, особливо гостро і боляче звучить ця тема саме під час повномасштабного вторгнення

окупанта на терени України. Усі ці процеси не що інше, як наслідки недосконалої мовної політики, відсутність чітких, однозначно строгих законів в питанні використання української мови у різних сферах життєдіяльності людини.

Закон від 10серпня 2012 року «Про засади державної мовної політики», який передбачає можливість двомовності в тих регіонах, де чисельність нацменшин становить понад 10 відсотків.. Після вторгнення військ російської федерації на терени України у 2014 році у школах значно скоротили кількість годин для викладання української мови і повністю перевели навчання у закладах на російську мову. У 2020 році на окупованих росією громадах Донецької області уроки української мови та літератури узагалі вилучили з навчальних програм.

25 квітня 2019 року ухвалено Закон України »Про забезпечення функціонування української мови як державної». Він забезпечує пріоритетність української мови у більш ніж тридцяти сферах суспільного життя, а також він є досить гнучким щодо застосування інших мов поруч з українською, ним і ніяк не регулюється приватне спілкування.

Чи відбувалася протидія лінгвоциду української мови, чи було достатньо зроблено аби уникнути зазіхання на нашу країну? Ці питання очевидно звучать доволі риторично. На жаль, можемо впевнено стверджувати, що замало зусиль було докладено у цьому напрямку. Мова- це безпековий поріг для будь-якої країни. Якби було більше проведено якісної роботи у цьому питанні, то є велика ймовірність того, що повномасштабного вторгнення можна було б усе-таки уникнути. Мова справді має неабияке значення, хто б що не говорив. Це уже почали усвідомлювати навіть російськомовні в Україні після агресивного нападу російської федерації.

На майбутнє нам слід зробити висновки, пам'ятати про гостру необхідність писати досконалі мовні закони, строго їх дотримуватися, контролюючи цей процес дотримання повсюди. Обов'язково мають бути дієві механізми законного впливу на випадок порушень мовного закону. А також слід наголосити на необхідності віднов-

лювати свій правопис, розвивати і вдосконалювати мову, створювати і споживати тільки український контент, читати періодику українською мовою або мовою оригіналу. Кожен громадянин повинен знати державну мову, володіти нею у всіх сферах свого життєдіяльності. Завдання ж для кожного з нас полягає у популяризації української мови в усіх сферах нашої діяльності та життя уже, не очікуючи законів.

Ніколи не маємо права забути, що саме прикриваючись російськомовним населенням, окупанти захоплюють українські території. Наша нація зможе існувати завдяки тим, хто відстоює проукраїнську позицію і розмовляє державною мовою. Саме мова є нашим надійним щитом, майбутнім для наступних поколінь українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванишин В., Радевич Винницький Я. Мова і нація. – Дрогобич: «Відродження», 1994
2. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду / За ред. Л. Масенко – Київ: Києво-Могилянська академія, 399 с.

*Ольга Христенко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки вищої школи
та суспільних дисциплін
Тернопільського національного медичного
університету імені І. Я. Горбачевського*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ ХХ СТОЛІТТЯ

Під час викладання історії України здобувачам вищої освіти педагоги повинні використовувати виховний потенціал даної навчальної дисципліни з метою формування національних, громадянських цінностей майбутніх фахівців.

Поняття «національні цінності» трактуємо як ідеї, феномени суспільного життя, психічні властивості/утворення особистості, що відображають найвищу значущість для людини – представника/представниці конкретної нації. Усвідомлення приналежності до рідного народу є пов'язаним із поняттям національної свідомості, що, водночас, виступає і національною цінністю. Національно свідомою людина є цінною для її народу, держави, адже розуміє і реалізовує інтереси своєї нації.

Щоб виховати національно свідому особистість, слід формувати гуманітарний світогляд майбутніх фахівців, базовим пластом якого є, зокрема, історична спадщина нації. Минуле України з позиції історичних уроків містить події, факти, явища, процеси, що, акумулювавшись у відповідні цінності, виступають структуроформуючими компонентами національної свідомості українських громадян. Вони утворюють поняття «національна пам'ять», яку розуміємо як окрему цінність, що пов'язана із інтеріорізованими почуттями/ставленнями пошани та вдячності минулим поколінням рідної нації, а також усвідомлення історичних уроків для українців.

Перший змістовий компонент у контексті формування національних цінностей, зокрема, національної пам'яті, стосується проблемати-

ки Великого Голодомору. Викладання відповідних тем/питань варто асоціювати із розвитком у студентів системи цінностей: «незалежність рідної держави» - «демократичний режим» - «національні інтереси» - «життя людини як представника/представниці конкретної нації» тощо. Явище Великого Голодомору потенційно спонукає студентів до усвідомлення поняття «геноцид» у конкретній формі, витвореній тоталітарним режимом СРСР. У цьому контексті слід звернути увагу здобувачів вищої освіти й на присутні антицінності, що детермінували зазначену трагедію: «закрита політична система», «тоталітаризм», «репресивна політика», «свідоме знищення нації», «антигуманізм», «аморальність тоталітарної влади», «атеїзм», «злочини проти людяності» та ін.

Другий змістовий компонент у контексті формування національних цінностей студентів під час вивчення історії України стосується національно-визвольної боротьби в умовах Другої світової війни. Так, йдеться про використання виховного потенціалу історичної спадщини Української Військової Організації (1920), Організації Українських Націоналістів (1929), Української Повстанської Армії (1942). Змістова структура відповідних національних цінностей відображає такі аксіологічні концепти: «національна ідея», «свобода», «воля до боротьби», «соборність», «вірність», «жертвоність», «національна гідність».

Викладаючи зазначені теми/питання, треба використовувати новітні історичні дослідження, що об'єктивно й незаангажовано репрезентують героїчні сторінки українського минулого. Відтак, на основі історико-наукових даних слід пояснювати студентам сутність цінностей: «національна ідея» (що в контексті історії ОУН та УПА означає визволення і творення вільної соборної української держави на своїй Богом даній землі), «свобода» (як форма осягнення національної ідеї), «воля до боротьби» (як цілеспрямоване пріоритетне прагнення активно змагатися за національно-державну самостійність), «соборність» (як духовна та геополітична єдність українського народу, запорука втілення державницьких цілей), «вірність» (як вияв моральної відповідальності за долю рідної нації, життя і безпеку побратимів і посестер із мережі ОУН та УПА),

«жертвність» (як необхідний в умовах війни спосіб долання перешкод і труднощів у досягненні високої мети – відновлення вільної української держави), «національна гідність» (як властивість людини, представника/представниці (української) нації, що передбачає мислення, поведінку, вчинки, які сприяють інтересам нації та засвідчують високий рівень свідомості й духовності особи).

Власне, життєдіяльність учасників/учасниць національно-визвольного руху, вояків/воячок (особливо, провідників, головнокомандувачів), медичного персоналу, зв'язкових і прихильників ОУН та УПА є прикладом реалізації національних цінностей для сучасного молодого покоління. Тому на заняттях з історії України в межах відповідних тем та у контексті позааудиторної виховної роботи доцільно використовувати матеріали про героїзм, з одного боку, та випробування, з іншого, які мали місце в житті знаних і маловідомих (але біографії яких тепер досліджують) діячів і діячок ОУН та УПА. Більшість із них загинули/були піддані тортурам/ув'язнені/заслані в концтабори тощо. Їхня національно-громадянська позиція чітко засвідчує, що для них свобода й інтереси рідної нації були вищими цінностями, аніж їхня власна безпека/комфорт і навіть життя.

Третій компонент у структурі системи національних цінностей, які слід формувати в майбутніх фахівців у контексті викладання історії України, стосується явища дисидентського руху, що розкривається через призму таких концептів, як «інакомислення (на боці правди)», «активність», «просвітництво», «самоорганізація».

Аналізуючи життєдіяльність українських дисидентів, можемо простежити вияв іншої (по відношенню до офіційної владної) позиції, що полягала у відстоюванні абсолютної цінності правди/істини (власне, «інакомислення»). Студентам слід сприяти в усвідомленні того, що правда є неоціненною і відстоювання її в умовах тоталітарного режиму вимагає високої ціни, яку сповна заплатили, наприклад, Іван Дзюба, Василь Стус, Вячеслав Чорновіл, котрі у 1965 році виступили з протестом проти замовчування політичних репресій української інтелігенції, що покотилися новою хвилею у постсталінську добу.

Активність як цінність у даному контексті означає діяльність дисидентів у різних формах задля опонування тоталітарному режиму й захисту інтересів нації. А самоорганізація як цінність постає виявом ініціативності й прагматичності учасників дисидентського руху, які налагодили видання просвітницької літератури («самвидаву»), що мало сприяти пробудженню національної свідомості всього українського народу, підготовці «ґрунту» для державної незалежності.

Таким чином, історія Великого Голодомору, українського національно-визвольного руху під час Другої світової війни та дисидентського руху містить незамінний унікальний виховний потенціал, який необхідно використовувати з метою формування системи національних цінностей сучасних українських студентів, яким потрібно усвідомлювати ціну свободи рідної нації, котру вона виплачує ще й сьогодні в умовах повномасштабної війни росії проти України, а також те, що перемога у цій війні безпосередньо залежить від рівня національної свідомості, соборності, активності кожного громадянина і громадянки української держави.

*Надія Черкес,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького*

ПРО ТЕ, У ЩО ВАЖКО ПОВІРИТИ (життєвий подвиг Йосифа Сліпого)

*Ах, як стогнали ми, як плакали в вигнанні,
Який тягар з нас кожний ніс!
Моря б повстали з наших сліз,
Затихли б бурі в нашому зітханні.*

Олександр Олесь

Усвідомлення людиною своєї відповідальності перед історією народу, приналежність до якого тече у твоїх жилах гарячими потоками, трапляється нечасто. А особливо, якщо ця людина — лише маленька піщинка у розбурханому морі ненависті, зрад і тотальних переслідувань. Жорстока машина, що іменувалася фальшивою аббревіатурою СРСР, ховаючи за барвистою вивіскою своє справжнє нутро, не щадила нікого. Представники всіх соціальних верств, отримавши клеймо “ворога народу” після сфабрикованих вироків, опинялися на засланні. Табори політичних в’язнів ставали місцем справжнього єднання всіх трудящих: селян, робітників, освічених інтелігентних умів, яких навіть повноцінним “класом” не вважали, а лише “прошарком”. Страшний режим не обходив “увагою” і духовенство. Оголосивши офіційно релігію “опіумом народу”, каральні органи із хижою люттю розгорнули полювання на релігійних діячів. За відомостями самих репресивних інстанцій, у 1923-1924 роках було заарештовано 2469 священнослужителів, а в 1931-1932 — 198126.

Під ті пажерливі жорна нищень та переслідувань потрапив і провідник Української греко-католицької церкви, глибокодумний філософ і ревний ісповідник віри Блаженніший Патріарх Йосиф

Сліпий, — потрапив не випадково, хоч за всіма людськими мірками цілком безвинно і несправедливо, — потрапив тому, що аж надто високою і недосяжною для примітивного більшовицького осмислення ПОСТАТТЮ він був. Усі його діяння у найкритичніші для української історії часи були направлені на незламне, часто й героїчне, служіння своєму народові. І саме це жертвоне служіння було найбільшим злочином в очах каральних посіпак. Сам він часто любив повторювати: “Мої дорогі! Поставте собі питання: що про вас одного дня скаже історія?”

Сьогодні новітня історія нашої багатостраждальної, але усе ж таки нескореної України поставила патріарха Йосифа Сліпого на найвищий щабель Пам’яті.

То згадаймо. Освіжімо нашу національну пам’ять. Бо таких відповідальних хранителів українського національного Духу потрібно знати і належно вшановувати. І хоч сам він не любив про себе говорити чи писати, ми повинні це зробити — сказати на повний голос про викреслені більшовицькою системою роки життя патріарха, про які на схилі літ він мовить: “Це були втрачені найкращі 18 років мого життя, коли я ще міг служити у повноті своїх сил...”

Мабуть, невідповідно народився Йосиф Сліпий в одному з наймальовничіших сіл Теробовлянщини з дивною назвою Заздрість, наповненому на заздрість усім красою і багатствами, яке пізніше сам майбутній патріарх назве ”оселею, медом і молоком пливучою”. Село було наповнене дивовижно гармонійною симфонією рідних звуків, степ і доли обіч нього “красувались щомісяця щораз то іншими цвітами, найперше білими, опісля синіми (синюхи), жовтими (лоташ), червоними (вогники, червоний мачок і кукіль) [1, с.67]. У таких умовах формувалась і краса душі майбутнього духівника греко-католицької спільноти України. А найперший спомин дитячих літ — жаклива пожежа в тітчиному обійсті — залишився в його свідомості як недобрый провісник великого нещастя, що неодноразово справджувався у подібних сценах зла упродовж лиховісних поневоленних літ: чи це був підпал цілих сіл при відступі російських військ за Збруч у 1915 році, чи численне нищення українських книг

та ікон більшовицькими неуками, чи тотальне спалення православних церков більшовицьким “Корпусом охрани пограничья” (КОП) у 1938 році, чи страшні мордування й убивства, чинені гітлерівцями на окупованій ними Львівщині, чи дикі знущання над ним “розбишацьких рук” у стінах тюрми на вулиці Лонцького у Львові, чи справді надлюдські страждання тяжко хворого на пневмонію архієпископа і вже митрополита УГКЦ о. Йосифа впродовж його етапування у Камчатські табори під зловісне завивання крижаних сибірських завірюх.

Гідне подиву й коло його знайомств та приятельських контактів: перший і головний ідеолог українського інтегрального націоналізму Дмитро Донцов; один із найвизначніших політичних діячів Галичини кінця ХІХ — першої половини ХХ століття, міністр фінансів ЗУНР Кость Левицький; лікар від Бога, який ще за життя отримав загально визнаний титул “народного лікаря”, професор Мар’ян Панчишин; ректор Українського вільного університету у Празі, номінант на Нобелівську премію професор Іван Горбачевський та його брат — посол до галицького сейму, делегат Національної Ради ЗУНР Антін Горбачевський; президент Карпатської України отець, доктор Августин Волошин, єпископ Чарнецький, родич автора патріотичного гімну “Ой у лузі червона калина” Степана Чарнецького і, зрештою, геніальній у своїй простоті та величі служіння людям, сам митрополит Андрей Шептицький, якого патріарх Йосиф Сліпий особисто проводжав у його останню путь.

Під час слідства у київській тюрмі на вулиці Короленка, 33 в’язневі Сліпому навіть заявили, що він сидить не за себе, а за покійного митрополита Андрея, “бо — він помер — і ми не можемо його карати”. Заява, звісно, якраз у стилі НКВС. Після більш, ніж півторарічного “слідства”, не отримавши переходу в московське в’язництво, карателі винесли сфабрикований вирок: “шпion Ватикана, враг советского народа — ... контрреволюционер”, аби нарешті відправити його відбувати кару — вісім років строгих табірних робіт — кару за неіснуючі злочини. Але це формулювання видалося більшовицьким катам надто м’яким, бо не вимагало ні смерті

ув'язненого, ні бодай 25 років... Проте, не дочекавшись “відповіді” з Москви, після кількох місяців утримання в темній, гнилій і смердючій “одиначці”, поквапом упхали до вщерть набитого в'язнями “заквагона”, що довів його аж до Новосибірська. Звідти митрополита, хворого, з гарячкою, дизентерією та надсадним кашлем, “етапували” до величезного Маріїнського табору (на 8000 в'язнів), де по кількох тривожних годинах втомленого сну в табірному шпиталі, напівпритомного, тремтячого від пронизливого холоду, в одній білизні, пригнали до так званого штабу на прискіпливу розмову з “опером”. На ранок його безцеремонно виписали з лікарні, не зважаючи на двобічну пневмонію і 39° гарячки, і призначили на поселення до найбільш злочинницького бараку для коженденних знущань і зневаги бандитів, які при найменшій нагоді ще й обкрадали нещасного. “Був це приказ “опера” - уповноваженого оперативної частини-розвідки, — напише він на схилі літ у своїх спогадах, — і на це не було ніякого рекурсу. І так вони завжди зі мною робили за весь час каторги, завжди викидали мене зі шпиталю на приказ опера-уповноваженого...” [1, с.173]. Проте і тут, у нелюдських умовах засланських буднів, посеред щоденних жахів, вряди-годи знаходилися люди, які допомагали митрополитові таки вижити: то білорус-учитель, що ділився шматком сухого хліба, то фельдшер-литовець, що крадькома знаходив хоч якісь ліки, то табірний кравець-українець, що віддавав горнятко гарячого молока, яке з-за колючого дроту передавали для нього самого.

І він вижив. Наперекір двом арештам (у 1945 та 1958 рр.), наперекір безглуздим заборонам і не лише нищенням його приватного майна чи нівеляції особистих просьб, але й незважаючи на безапеляційне перекреслення існування всієї греко-католицької церкви, всупереч жахіттям новосибірських та мордовських таборів, чотирьом вирокам, після яких мусів зникнути, стертися на порох невідомості, — таки вижив. Вижив — і при підірваному здоров'ї значно зміцнів духовно. Він не просто не зрадив ні своєї віри, ні свого народу, але й написав ретельну “Історію Вселенської церкви” — написав без підтекстів, замовчувань чи перекручень. З іще

свіжими ранами ув'язнень, каторги й заслань цей незвичайний священник несподівано для всіх з'явився у Ватикані, де його вітали чинний папа Іван ХХІІІ, майбутній папа Павло ІУ та численні церковні чиновники різного рангу. З'явився, аби засвідчити світові незнищенність справді високого Духу української нації. Як істинний патріарх і Митрополит нині вільної Української греко-католицької церкви. Як справжній душпастир народу.

І як великий син України, чий життєвий подвиг став символом її незламності. Тієї незламності, яка дає снагу і нинішнім оборонцям рідної землі.

Незламності, яка вселяє віру в неминучу перемогу над новітнім злом рашистської навали. Незламності справді нездоланної нашої Вітчизни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Йосиф Сліпий. Спомини /ред. Іван Дацько, Марія Горяча, вид. 3-тє, виправлене й доповнене. - Львів – Рим: Видавництво УКУ, 2017. – 632 с.
2. Ярослав Грицак. Подолати минуле: глобальна історія України. - Київ: Портал, 2022. - 408 с.

Колектив авторів наукових праць

НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ

(На вшанування жертв тоталітаризму)

Важливість відновлення та збереження національної пам'яті нині постає з особливою гостротою, адже росія розв'язала проти України криваву війну, мета якої полягає у цілковитому знищенні української нації як самостійної спільноти у колі європейської цивілізації. Кремль чинить геноцид супроти українців, тероризує голодом різні країни і погрожує світові ядерною зброєю. Але прагнення українців до Свободи переростає у консолідовану спільно дію і кожен на своєму фронті пришвидшує Перемогу.

Цього року громадськість України і світу вшановує 90-ті роковини Голодомору 1932 – 1933 рр., 85-ті роковини «Розстріляного відродження», відзначає 80-ти річчя УПА, поминає тисячі та мільйони невинних життів, обірваних тоталітарним режимом. 24 лютого російська федерація вкотре відновила свою тоталітарну практику, спрямовану на знищення незалежної України, використовуючи апробовані віками методи терору.

Збірник містить дослідження науковців із проблематики російського тоталітаризму, Голодомору – геноциду українського народу, лінгвоциту української мови, а також дослідження з персоналістики, просопографії та конселінгу.

Для студентів, аспірантів, науковців, усіх, хто цікавиться історією українського народу.

Тираж здійснено у друкарні
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького
79010, м. Львів, вул. Пекарська, 69

Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк офс. Умовн. друк. арк. 8,25